Stadswerk



Gedragscode soortenbescherming gemeenten 2025

Versie 2 juni 2025

Geldigheidstermijn van 9 juni 2025 tot en met 31 maart 2030

COLOFON

De gedragscode is ontwikkeld in opdracht van:
Koninklijke Vereniging Stadswerk Nederland

De gedragscode is tot stand gekomen in samenspraak met een uitgebreide klankbordgroep van ecologen, projectleiders, beleidsmedewerkers, beheerders en uitvoerders van gemeenten en groenbedrijven.

Bij deze gedragscode is een HANDBOEK SOORTENBESCHERMING opgesteld bestaande uit de gedragscode, de handleiding voor implementatie en gebruik en een toelichting op het ecologisch werkprotocol met voorbeelduitwerkingen. Het handboek is verkrijgbaar bij Stadswerk, zie www.stadswerk.nl

Dd 2 juni 2025

Koninklijke Vereniging Stadswerk Nederland
Postbus 416
6710 BK Ede
telefoon (0318) 69 27 21
e-mail: info@stadswerk.nl
website www.stadswerk.nl

Deze gedragscode is samengesteld op basis van de thans beschikbare expertise en praktijkervaringen bij de samenstellers en klankbordgroep. Stadswerk staat open voor uw ervaringen en eventuele verbeteringen van deze gedragscode. U kunt uw reacties mailen aan info@stadswerk.nl.

Alhoewel dit document met uiterste zorg is samengesteld kunnen aan dit document geen rechten worden ontleend. Stadswerk noch de auteurs zijn aansprakelijk voor schade die mogelijk voortvloeit uit het gebruik van dit document.

Stadswerk

GEDRAGSCODE

Gedragscode soortenbescherming gemeenten 2025

voor

Ruimtelijke ontwikkeling of inrichting

en

Bestendig beheer of onderhoud

Geldigheidstermijn: 9 juni 2025 tot en met 31 maart 2030

Versie 2 juni 2025

VOORWOORD

Voor u ligt de 'Gedragscode soortenbescherming gemeenten 2025'. De eerste gedragscode van Stadswerk aangewezen onder de Omgevingswet. De aanwijzing geldt voor een periode van 5 jaar.

Met deze gedragscode beschikt de sector weer over een actuele gedragscode waarmee enerzijds het zorgvuldig handelen ten aanzien van beschermde planten en dieren wordt vormgegeven en geborgd. Daarmee worden nadelige effecten aan beschermde planten en dieren voorkomen en wordt er natuurinclusief gewerkt. Anderzijds is deze gedragscode een vrijstelling voor het beperkt en onder voorwaarden aantasten van rust- en voortplantingsplaatsen en leefgebieden om daarmee werkzaamheden zorgvuldig door te kunnen laten gaan zonder langdurige trajecten voor het aanvragen van een omgevingsvergunning. Deze gedragscode is ten opzichte van de vorige versie uitgebreid en op punten gedetailleerd. Uitgangspunt blijft voor ons dat de gedragscode moet 'aanzetten' tot zorgvuldig handelen door de hele keten.

Deze gedragscode is bedoeld voor alle Nederlandse gemeenten en voor bedrijven en organisaties die in opdracht en/of onder regie van gemeenten werken. Door een college- of raadsbesluit kan deze van toepassing worden verklaard. In dit besluit kunnen ook aanvullende voorwaarden worden geformuleerd om de gedragscode het gewenste specifiek lokale karakter te geven. Daarnaast dient altijd een ecologisch werkprotocol te worden opgesteld om de verbinding met de eigen werkzaamheden te maken. Voor een goed gebruik van de gedragscode bevelen wij gebruik van het begeleidende handboek[1] aan.

Deze gedragscode is inzetbaar bij onder andere de inrichting en het beheer van groenvoorzieningen maar ook voor het renoveren en na-isoleren van gemeentelijke gebouwen en het aanleggen van kabels en leidingen en bijbehorende trafokasten in het kader van de energietransitie.

Het blijft een groot goed dat opdrachtnemers en opdrachtgevers met praktijkkennis samen deze richtlijnen hebben geformuleerd. De uitgebreide klankbordgroep gaf ook deze keer weer feedback op conceptversies en kwam met goede ideeën voor verbetering. Nimmer was daarbij sprake van een lichtvoetige beoordeling of advisering. Zowel de bescherming van ecologische waarden als de praktische uitvoerbaarheid werden steeds kritisch beoordeeld.

Verdere uitwerking en toetsing vond plaats in samenspraak met de Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (RVO, team Vergunningen Natuur en vertegenwoordigers van LVVN) en Vereniging van Nederlandse Gemeenten (VNG). Dank ook aan de auteurs die deze aangepaste versie samenstelden.

Chris van Eunen

Directeur Koninklijke Vereniging Stadswerk Nederland.

[1] Zie website Stadswerk

INHOUDSOPGAVE

VOORWOORD **4**
INHOUDSOPGAVE **5**
Leeswijzer **9**
Gehanteerde begrippen **11**
1. INLEIDING **17**
1.1 Aanleiding 17
1.2 Soortenbescherming bij werkzaamheden 17
1.2.1 Ruimtelijke ontwikkeling of inrichting 18
1.2.2 Bestendig beheer of onderhoud 18
1.3 Waarom deze gedragscode? 19
1.4 Doelgroepen 20
1.5 Doorgevoerde wijzigingen 20
1.6 Geldigheidsduur gedragscode 21
2. INZETBEREIK GEDRAGSCODE **22**
2.1 Inleiding 22
2.2 Wettelijk kader natuurbescherming 22
2.3 Beperkingen inzet gedragscode 23
2.4 Zorgvuldig handelen 24
2.4.1 Inzet deskundigheid 25
2.4.2 Wettelijke belangen 26
2.4.3 Belangen versus gemeentelijke taken 27
2.4.4 Gunstige staat van instandhouding en andere bevredigende oplossing 28
Deel I **30**
3. WERKPROCES Ruimtelijke ontwikkeling of inrichting **31**
3.1 Van initiatief tot en met realisatie 31
3.2 Wel of geen gedragscode? 31
3.3 Toetsen aan verbodsbepalingen 34
3.4 Uitwerken zorgvuldig handelen 34
3.4.1 Bepalen verstoringsvrije afstand 35
3.4.2 Bepalen kwetsbare gebruiksperiode 36
3.4.3 Bepalen functionaliteitszone 37
3.4.4 Opstellen ecologisch werkprotocol 38
3.4.5 Informatieplicht (RO-activiteiten) 38
3.5 Zorgvuldig realiseren 40
3.6 Omgaan met calamiteiten 41
4. MAATREGELEN Ruimtelijke ontwikkeling of inrichting **44**
4.1 Gebruik maatregelencatalogus 44
4.2 Type maatregelen in de catalogus 45
4.3 Gebouwen en werken 47
4.3.1 Vogels 48
4.3.2 Vleermuizen 53
4.3.3 Overige zoogdieren 56

4.3.4 Amfibieën en reptielen ... 57
4.3.5 Planten ... 58
4.4 Houtige begroeiingen ... 59
4.4.1 Algemeen zorgvuldig handelen ... 59
4.4.2 Vogels ... 59
4.4.3 Vleermuizen ... 62
4.4.4 Overige zoogdieren ... 64
4.4.5 Amfibieën en reptielen ... 66
4.4.6 Vlinders ... 68
4.4.7 Libellen ... 69
4.4.8 Kevers ... 70
4.4.9 Planten ... 70
4.5 Kruidige begroeiingen en onbegroeid terrein ... 71
4.5.1 Algemeen zorgvuldig handelen ... 71
4.5.2 Vogels ... 71
4.5.3 Vleermuizen ... 72
4.5.4 Overige zoogdieren ... 73
4.5.5 Amfibieën ... 74
4.5.6 Reptielen ... 76
4.5.7 Vlinders ... 77
4.5.8 Libellen ... 77
4.5.9 Planten ... 78
4.6 (Half)verharding en terreinmeubilair ... 79
4.6.1 Vogels ... 79
4.6.2 Amfibieën ... 80
4.6.3 Reptielen ... 81
4.6.4 Planten ... 82
4.7 Wateren en oevers ... 83
4.7.1 Algemeen zorgvuldig handelen ... 83
4.7.2 Vogels ... 83
4.7.3 Vleermuizen ... 84
4.7.4 Overige zoogdieren ... 85
4.7.5 Amfibieën ... 86
4.7.6 Reptielen ... 88
4.7.7 Libellen ... 89
4.7.8 Kevers ... 89
4.7.9 Vissen ... 90
4.7.10 Weekdieren ... 90
4.7.11 Planten ... 91

Deel II ... 92

5. WERKPROCES Bestendig beheer of onderhoud ... 93
5.1 Gehele beheerproces ... 93
5.2 Wel of geen gedragscode? ... 93
5.3 Toetsen aan verbodsbepalingen ... 96
5.4 Uitwerken zorgvuldig handelen ... 96
5.4.1 Bepalen verstoringsvrije afstand ... 97
5.4.2 Bepalen kwetsbare gebruiksperiode ... 98
5.4.3 Bepalen functionaliteitszones ... 99
5.4.4 Opstellen ecologisch werkprotocol ... 100

5.5 Zorgvuldig realiseren 102
5.6 Omgaan met calamiteiten 102

6. MAATREGELEN Bestendig beheer of onderhoud 105
6.1 Gebruik maatregelencatalogus 105
6.2 Type maatregelen in de catalogus 106
6.3 Gebouwen en werken 108
6.3.1 Vogels 108
6.3.2 Vleermuizen 110
6.3.3 Overige zoogdieren 111
6.3.4 Amfibieën en reptielen 112
6.3.5 Planten 112
6.4 Houtige begroeiingen 113
6.4.1 Algemeen zorgvuldig handelen 113
6.4.2 Vogels 113
6.4.3 Vleermuizen 115
6.4.4 Overige zoogdieren 116
6.4.5 Amfibieën en reptielen 119
6.4.6 Vlinders 120
6.4.7 Libellen 122
6.4.8 Kevers 122
6.4.9 Planten 123
6.5 Kruidige begroeiingen en onbegroeid terrein 124
6.5.1 Algemeen zorgvuldig handelen 124
6.5.2 Vogels 124
6.5.3 Vleermuizen 125
6.5.4 Overige zoogdieren 126
6.5.5 Amfibieën en reptielen 128
6.5.6 Vlinders 129
6.5.7 Libellen 130
6.5.8 Planten 130
6.6 (Half)verhardingen en terreinmeubilair 131
6.6.1 Vogels 131
6.6.2 Amfibieën en reptielen 132
6.6.3 Planten 132
6.7 Wateren en oevers 133
6.7.1 Algemeen zorgvuldig handelen 133
6.7.2 Vogels 134
6.7.3 Vleermuizen 135
6.7.4 Overige zoogdieren 135
6.7.5 Amfibieën 137
6.7.6 Reptielen 138
6.7.7 Libellen 139
6.7.8 Kevers 140
6.7.9 Vissen 141
6.7.10 Weekdieren 142
6.7.11 Planten 142

Afkortingen **143**
Literatuur **145**
BIJLAGE 1 – Relevante verboden Omgevingswet **148**
BIJLAGE 2 – Reikwijdte soorten gedragscode **150**
BIJLAGE 3 – Reikwijdte inzet gedragscode **166**
BIJLAGE 4 – Inventarisatie **168**
BIJLAGE 5 – Minimaliseren verstoring **172**
BIJLAGE 6 – Alternatievenafweging per soort **174**
BIJLAGE 7 - Gebruik van klepelmaaier **178**

Leeswijzer

Hoofdstuk 1 schetst de kaders die worden gevormd door de wettelijke soortenbescherming en de relatie met werkzaamheden.

Hoofdstuk 2 beschrijft het inzetbereik van de gedragscode (o.b.v. artikelen 11.45, 11.53 en 11.49 uit het Besluit activiteiten leefomgeving).

Daarna volgen er 2 delen:

- Deel 1, Ruimtelijke ontwikkeling of inrichting (hoofdstuk 3 en 4).
- Deel 2, Bestendig beheer of onderhoud (hoofdstuk 5 en 6).

Van beide delen is de opzet gelijk. Elk deel begint met het werkproces en de beschrijving van het zorgvuldig handelen van voorbereiding tot en met realisatie.

Aansluitend volgt er in elk deel een hoofdstuk met de maatregelen voor het concreet uitwerken van het zorgvuldig handelen.

De **bijlagen** bij deze gedragscode zijn:

- Bijlage 1, Relevante verboden uit de Omgevingswet.
- Bijlage 2, Lijst met soorten waarvoor deze gedragscode kan worden ingezet.
- Bijlage 3, Reikwijdte inzet gedragscode (RVO-beleid).
- Bijlage 4, Wijze van inventariseren.
- Bijlage 5, Minimaliseren van verstoring.
- Bijlage 6, Alternatievenafweging per soort.

Aan de hand van het door Stadswerk opgestelde 'Handboek soortenbescherming[1]' dat bij deze gedragscode hoort, kunnen gebruikers de implementatie van de gedragscode vormgeven.

INTRODUCTIE



Gehanteerde begrippen

In deze begrippenlijst zijn vooral begrippen opgenomen waarvan de mogelijk niet vanzelfsprekend is of waarvoor in deze gedragscode specifieke afspraken geleden.

Aantasten
Activiteiten veroorzaken negatieve effecten op een rust- en voortplantingsplaats of essentieel leefgebied. Deze effecten kunnen van tijdelijke aard zijn of tot gevolg hebben dat een locatie voor soorten ongeschikt wordt.

Alternatievenafweging
Beschrijving van de werkwijze, planning en locatie van een activiteit die het minst negatieve effect heeft op de beschermde soorten, meestal afgewogen tegen andere werkwijzen, planningen en locaties. Als dat niet mogelijk is, is een goede onderbouwing nodig waarom de activiteit niet uitgevoerd kan worden op een andere locatie, met een andere werkwijze, op een ander moment of met een andere inrichting van de werklocatie.

Bal (Besluit activiteiten leefomgeving)
In het Besluit activiteiten leefomgeving (Bal, onderdeel van de Omgevingswet) stelt het Rijk algemene regels voor activiteiten in de fysieke leefomgeving. Het Bal geldt voor alle partijen die actief zijn in de fysieke leefomgeving – burgers, bedrijven en overheid. Hoofdstuk 11 bevat de artikelen over de natuur en de soortenbescherming.

Bestendig beheer en onderhoud (BB)
Regelmatig terugkerend activiteiten die zijn gericht op het handhaven van de bestaande functionaliteit van het leefgebied of de situatie met inbegrip van de aanwezige soorten. Nieuwe vormen van beheer of onderhoud, intensivering van beheer of onderhoud qua omvang of frequentie en het gebruik van nieuwe technieken voor het beheer of onderhoud vallen niet onder ‘bestendig’ maar onder ‘ruimtelijke ontwikkeling of inrichting'.

Biotoop
Deel van het leefgebied waar een soort gedurende het jaar of in delen van het jaar voorziet in zijn levensbehoeften zoals voor voortplanting, zomerverblijf, of winterrust. Bijvoorbeeld het water van een poel voor de kamsalamander in de zomer en een deel van een dijk in de winter.

Bkl (Besluit kwaliteit leefomgeving)
In het Besluit kwaliteit leefomgeving (Bkl, onderdeel van de Omgevingswet) staan regels over omgevingswaarden, instructieregels, beoordelingsregels en regels voor monitoring. Het Bkl geldt voor het Rijk en decentrale overheden. Het bevat onder meer de wettelijke belangen (zie figuur 1) die als voorwaarden voor vergunningen en de gedragscode kunnen gelden.

Beschermingszone
Fysiek gemarkeerde zone rondom een te beschermen rust- en voortplantingsplaats of essentieel leefgebied om beschadiging en verstoring te voorkomen of te beperken.

Ecologisch deskundige
Persoon die ecologisch advies geeft, de aanwezigheid van soorten onderzoekt of dit onderzoek aanstuurt (zowel vanuit bronnen als in het veld) en of werkzaamheden begeleidt op het gebied van met (wettelijk beschermde) soorten. RVO heeft criteria opgesteld waaraan een ecologisch deskundige dient te voldoen. Zie de website van RVO voor de actuele criteria en § 2.4.1 voor een toelichting. Een ecologisch deskundige kan zowel vanuit de opdrachtgever, opdrachtnemer als een derde partij worden geleverd; denk hierbij ook lokale soortenwerkgroepen.

Ecologisch werkprotocol (EWP)
Document waarin maatregelen voor het voorkomen en/of beperken van schade aan flora en fauna zijn uitgewerkt. Tijdens de planvorming en werkvoorbereiding worden hierin effecten van inventarisaties op werkzaamheden, gemaakte keuzes en het zorgvuldig handelen uitgewerkt. Voorafgaand aan de realisatie worden de technische specificaties voor een zorgvuldige uitvoering toegevoegd. Het ecologisch werkprotocol is een onderdeel van het plan van aanpak zoals dat wordt gevraagd in contract systematieken (o.a. de RAW-systematiek).

Essentieel leefgebied
Betekenis van de werklocatie voor een soort als essentieel foerageergebied of essentiële migratieroute gekoppeld aan een vaste rust- en voortplantingsplaats binnen en buiten de werklocatie.

Flora- en fauna-activiteit
In de Omgevingswet genoemd begrip voor een activiteit met mogelijke gevolgen voor van nature in het wild levende dieren of planten. In deze gedragscode betreft het activiteiten in het kader van ruimtelijke ontwikkeling of inrichting of activiteiten in het kader van bestendig beheer of onderhoud. In deze gedragscode hanteren we in de maatregelencatalogi in hoofdstuk 4 en 6 het begrip ‘werkzaamheden’. Van een flora- en fauna-activiteit is sprake als de activiteit mogelijk gevolgen heeft voor aanwezige beschermde dier- en plantsoorten.

Functionaliteitszone
Zone rond een rust- en voortplantingsplaats die voorziet in de noodzakelijke behoeften van de soort zoals in- en uitvliegruimte, in- en uitloopruimte of in- en uitzwemruimte. Bijvoorbeeld water in de watergang met de toegang tot de beverburcht en verbinding met de foerageerlocatie(s) of plek voor bezonning van de oever met kikkerdril of plek waar natte klei voor zwaluwen nabij de nestlocatie, inclusief vrije vliegroute beschikbaar is.

Kleine zomer- en winterverblijfplaatsen vleermuis
Een kleine zomer- of winterverblijfplaats bevat tot maximaal 10 dieren van gewone dwergvleermuis en tot maximaal 5 dieren van ruige dwergvleermuis.

Kraamverblijfplaats vleermuis
Vleermuisverblijfplaats waar de vrouwtjes vleermuizen hun jongen grootbrengen binnen de kraamperiode. Deze verblijfplaatsen vallen buiten de reikwijdte van gedragscodes.

Kwetsbare periode
Dit zijn de soortspecifieke perioden waarbij er sprake is van voortplanting of winterrust. De exacte periode dient te worden bepaald door een ecologisch deskundige. Zie de landelijke natuurkalenders voor vogels en overige soortgroepen voor de indicaties hiervan.

Leefgebied
Zie essentieel leefgebied.

Omgevingscheck
Onderzoeken en vaststellen of er voor een bepaalde soort voldoende mogelijkheden voor alternatieve rust- en voortplantingsplaatsen en of bijbehorend leefgebied in de directe omgeving van de werklocatie beschikbaar zijn. Dit ter beoordeling door een ecologisch deskundige.

Omgevingsregeling
De Omgevingsregeling is een ministeriële regeling bij de Omgevingswet. De regeling bouwt voort op de wet en op de 4 algemene maatregelen van bestuur: het Omgevingsbesluit, Bkl, Bal en Bbl. Het gaat vooral om technische en administratieve regels. In deze regeling is onder meer de aanwijzing van gedragscodes geregeld (zie artikelen 4.23a, 4.26a en 4.31a).

Paarverblijfplaats vleermuis
Een verblijfplaats of de omgeving daarvan, waar ten minste een baltsend mannetje of meerdere vleermuizen overdag verblijven en paren, of komen zwermen. Welk gedrag is waar te nemen, is afhankelijk van de soort. Te herkennen aan zwermgedrag en/of baltsroepen (zwermen bij het invliegen komt bij meer verblijfsfuncties voor). In de praktijk worden paarverblijfplaatsen soms ook gebruikt als een kleine winterverblijfplaats.

Planvorming
Fase van een project waarin onderzoeken (inventarisaties) plaatsvinden en het ontwerp of de werkopdracht wordt bepaald.

Realisatie
Fase van een project waarin het plan daadwerkelijk wordt aangelegd c.q. gerealiseerd.

Ruimtelijke ontwikkeling of inrichting (RO)
In het kader van de Omgevingswet en bijbehorende besluiten en regelingen (onderdeel soortenbescherming, zie bijlage I) betreft dit een fysieke verandering en/of functieverandering van een terrein, gebouw of voorziening waardoor ook de ecologische functie kan veranderen.

Rust- en voortplantingsplaats
Locatie van een soort om te rusten of zich voort te planten. Elke soort kent zijn eigen type rust- en voortplantingsplaats(en). Ook de onderdelen van de omgeving die onlosmakelijk met het functioneren van de locatie zijn verbonden worden tot rust- en voortplantingsplaats gerekend.

Schadevrije afstand
Dit is de minimale afstand tussen de werkzaamheden en een rust- en voortplantingsplaats van een aanwezige beschermde soort zodat de rust- en voortplantingsplaats niet wordt aangetast. De ecologisch deskundige bepaalt deze afstand.

Soortspecifieke broedperiode
Vrijwel jaarrond broeden er vogels. Elke vogelsoort heeft een eigen broedperiode. Hiervoor kan de natuurkalender broedvogels van RVO als richtlijn worden aangehouden, zie website RVO.

Verblijfplaats vleermuis
Afgebakende en aaneengesloten locatie in een gebouw of boom waar 1 of meerdere vleermuizen verblijven. Het gaat om de gehele ruimte die vanuit de invliegopeningen kan worden bereikt. Soms is dit een deel van een gevel of dak en soms de gehele gevel.

Verstoren
Het direct of indirect beïnvloeden van het voortplantingssucces en/of de overlevingskansen van vogels en Europees beschermde diersoorten zonder dat daarbij sprake is van fysieke schade aan de soort of rust- of voortplantingsplaatsen.

Verstoringsvrije afstand
Dit is de minimale afstand tussen de werkzaamheden en een aanwezige beschermde soort en/of rust- en voortplantingsplaats waarbij er geen verstoring plaatsvindt (zie bijlage 5). De ecologisch deskundige bepaalt de verstoringsvrije afstand.

Voedselplanten
Planten die aantrekkelijk zijn voor bijen, vlinders en andere insecten als voedselbron, maar niet direct afhankelijk zijn van deze planten.

Waardplanten
Plantensoorten die noodzakelijk zijn voor de voortplanting en ontwikkeling van een insect. Op deze plant doorloopt de soort meerdere ontwikkelstadia (o.a. ei en larve).

Werklocatie
Door middel van een werkgrens (inclusief transportroutes en depots) afgebakend gebied waarbinnen werkzaamheden plaatsvinden.

Werkvoorbereiding
Fase van een project waarin de technische uitwerking van een plan plaatsvindt, ter voorbereiding op de realisatie.

Winterverblijfplaats vleermuis
Verblijfplaats waar vleermuizen bij aanhoudende vrieskou in een groep overwinteren, veelal een sociale functie via middernachtzwermen. Er geldt geen minimumaantal, maar wel eisen ten aanzien van klimatologische omstandigheden. Een kleine winterverblijfplaats bevat tot maximaal 10 dieren van gewone dwergvleermuis en tot maximaal 5 dieren van ruige dwergvleermuis. Grotere winterverblijven vallen buiten de reikwijdte van gedragscodes.

Zeldzame soorten
Het betreft in de Nederland kwetsbare en bedreigde soorten, zoals zijn genoemd op de Rode Lijsten.

Zomerverblijfplaats vleermuis
Een verblijfplaats die gebruikt wordt door vleermuizen die niet in winterslaap zijn en waarvan niet aangetoond is dat het een kraamverblijfplaats dan wel een paarverblijfplaats is. Een kleine zomerverblijfplaats bevat tot maximaal 10 dieren van gewone dwergvleermuis en tot maximaal 5 dieren van ruige dwergvleermuis. Grotere verblijfplaatsen vallen buiten de reikwijdte van gedragscodes.

Zorgplicht
In het Besluit activiteiten leefomgeving (Bal, onderdeel van de Omgevingswet) zijn diverse specifieke zorgplichten uitgewerkt. Ook in het kader van soortenbescherming geldt een specifieke zorgplicht (zie bijlage 1).

Zorgvuldig handelen
Zorgvuldig handelen gaat verder: de aanvrager moet actief en aantoonbaar optreden om schade aan een soort te voorkomen, te beperken en/of ongedaan te maken. Wat dat in de praktijk betekent, verschilt van geval tot geval.

Hoe deze gedragscode te gebruiken in 10 stappen

1. Bepaal of de voorgenomen werkzaamheid/flora- en fauna-activiteit onder het inzetbereik van deze gedragscode valt, zie § 1.1, § 1.2, § 2.2 en § 2.3.

2. Zet voor elke stap in het werkproces passende deskundigheid in, zie § 2.4.1.

3. Bepaal welk onderdeel van de gedragscode gevolgd dient te worden, zie § 2.1.

Vervolg per onderdeel (Ruimtelijk ontwikkeling of inrichting (zie hoofdstuk 3 en 4) **OF** Bestendig beheer of onderhoud (zie hoofdstuk 5 en 6)):

4. Bepaal of de gedragscode nodig is, zie § 3.2 of § 5.2.

5. Bepaal de mate van zorgvuldig handelen: voorkomen of beperken van nadelige effecten op soorten, zie § 3.3 en § 3.4 of § 5.3 en § 5.4.

6. Werk de aanpak uit tot een ecologisch werkprotocol op hoofdlijnen, zie § 3.4.4 en § 3.5 voor RO en § 5.4.4 en § 5.5 voor BB.

7. Informeer het bevoegd gezag over ruimtelijke ontwikkelingen (projecten of activiteiten) indien er mogelijk verboden worden overtreden. Dit omdat er dan gebruik wordt gemaakt van de juridische vrijstelling van de gedragscode. Het mogelijk wel/niet overtreden van verboden dient bepaald te worden door een ecologisch deskundige. Informeren houdt in dat 4 weken voorafgaand aan de start van de werkzaamheden (realisatiefase) het ecologisch werkprotocol wordt opgestuurd (zie 3.5).

8. Werk voor de start van de uitvoering het ecologisch werkprotocol technisch uit, zie § 3.6 en § 5.6.

9. Realiseer het project aantoonbaar op basis van het ecologisch werkprotocol.

10. Bewaar het project- of contractdossier met het volledige ecologisch werkprotocol en bijhorende informatie in elk geval 5 jaar.

1. INLEIDING

1.1 Aanleiding

Deze 'Gedragscode soortenbescherming voor gemeenten 2025' is de opvolger van de 'Gedragscode soortenbescherming gemeenten 2023' van Koninklijke Vereniging Stadswerk Nederland. De aanwijzing[2] geldt voor een periode van 5 jaar. Bij aanwijzing per 1 juni 2025 is dat tot en met 31 maart 2030.

Deze gedragscode is van toepassing op voorbereidende en uitvoerende werkzaamheden voor locaties met wettelijk beschermde soorten. Daarmee zijn de werkzaamheden volgens de Omgevingswet flora- en fauna-activiteiten geworden.

De gedragscode geeft invulling aan aantoonbaar zorgvuldig handelen. Het betreft een uitwerking van de soortenbescherming van het onderdeel flora- en fauna-activiteit uit de Omgevingswet. Centraal hierin staat: **behoud en herstel van 'dier- en plantensoorten**[3].

Flora- en fauna-activiteiten kunnen tot gevolg hebben dat individuele planten en dieren en bepaalde rust- en voortplantingsplaatsen nadelige effecten ondervinden. Door te handelen volgens deze gedragscode, worden negatieve effecten op (lokale) populaties van beschermde dieren en planten inzichtelijk gemaakt en voorkomen of beperkt. Daarvoor wordt er met deze gedragscode een degelijke procedure doorlopen vanaf de voorbereiding tot en met de realisatie en wordt biodiversiteit aantoonbaar behouden.

Deze gedragscode is toepasbaar in de contract-systematiek en contractvoorwaarden zoals die in Nederland worden gehanteerd bij de uitvoering van werkzaamheden. Het betreffen met name RAW- en STABU-bestekken, RVOI (regeling verhouding opdrachtgever en ingenieursbureaus), DNR (De Nieuwe Regeling, idem voor adviesbureaus), UAV (Uniforme Administratieve Voorwaarden; voorwaarden bij bestekken) en UAV-GC (voorwaarden bij geïntegreerde contracten).

1.2 Soortenbescherming bij werkzaamheden

Deze gedragscode is bedoeld voor het zorgvuldig handelen bij het voorbereiden en uitvoeren van werkzaamheden op plaatsen met wettelijk beschermde soorten. Deze flora- en fauna-activiteiten dienen te vallen onder ruimtelijke ontwikkeling of inrichting (RO) of onder bestendig beheer of onderhoud (BB), zie artikelen 11.45, 11.53

[2] Onder de Omgevingswet wordt 'goedkeuring' van een gedragscode 'aanwijzing' genoemd.

[3] Zie artikel 2.18 in de Omgevingswet.

en 11.59 in het Besluit activiteiten leefomgeving (Bal) als onderdeel van de Omgevingswet.

Deze gedragscode voorziet daarin op 2 niveaus:

- Wettelijke borging: een door de Minister aangewezen gedragscode is een in de wet beschreven juridisch instrument om zonder omgevingsvergunning een flora- en fauna activiteit uit te voeren.
- Praktische borging: Deze gedragscode beschrijft hoe het zorgvuldig handelen specifiek en aantoonbaar dient te worden ingevuld. Omdat er bij gemeenten en bedrijven en organisaties die in opdracht en/of onder regie van gemeenten werken meestal een duidelijke organisatorische scheiding is, tussen het werkproces "ruimtelijke ontwikkeling of inrichting" en het werkproces "bestendig beheer of onderhoud", zijn deze processen in deze gedragscode in twee aparte delen uitgewerkt.

1.2.1 Ruimtelijke ontwikkeling of inrichting

In het kader van de Omgevingswet en bijbehorende besluiten en regelingen (onderdeel soortenbescherming, zie bijlage I) worden onder ruimtelijke ontwikkeling of inrichting (RO) activiteiten verstaan die een fysieke verandering en/of functieverandering van een terrein, gebouw of voorziening (de werklocatie) tot gevolg hebben[4].

In de praktijk spreken we dan van (ver)-bouwen, (her-)inrichten, aanleggen, reconstrueren, groot onderhoud, omvormen of een verandering in beheer of gebruik. Meestal worden dergelijke activiteiten gerealiseerd in de vorm van een project.

Enkele voorbeelden van ruimtelijke ontwikkeling of inrichting zijn:

- Verwijderen, aanleggen of aanpassen van een lokaal fiets-/voetpad of een ontsluitingsweg.
- Dempen, aanleggen of aanpassen van een sloot, gracht of vijver.
- Renoveren of (uit)bouwen van een kantoor of een fietsbrug.
- Verwijderen, aanleggen of verjongen van een haag, een boomgroep of bosplantsoen.

In hoofdstuk 4 staan per paragraaf in de maatregelencatalogus de relevante flora- en fauna-activiteiten/werkzaamheden vermeld waarvoor deze gedragscode kan worden ingezet.

1.2.2 Bestendig beheer of onderhoud

Bestendig beheer en onderhoud (BB) is regelmatig terugkerend beheer of onderhoud (cyclisch). De activiteiten zijn gericht op het handhaven van de bestaande functionaliteit van de locatie (met inbegrip van de aanwezige soorten).

[4] Zie Bal artikelen 11.45 Bal (VR-soorten), 11.53 (VR-soorten); 11.59 (andere soorten).

Intensivering van beheer of onderhoud qua omvang of frequentie en het gebruik van nieuwe technieken voor het beheer of onderhoud vallen niet onder 'bestendig' maar onder 'ruimtelijke ontwikkeling of inrichting'.

Enkele voorbeelden van bestendig beheer en onderhoud zijn:

- Eén keer per drie jaar snoeien van een (laan)beplanting.
- Twee keer per jaar maaien van een wegberm.
- Eén keer per zeven jaar schilderen van een gebouw.

In hoofdstuk 6 staan per paragraaf in de maatregelencatalogus de relevante flora- en fauna-activiteiten/werkzaamheden vermeld waarvoor deze gedragscode kan worden ingezet.

1.3 Waarom deze gedragscode?

Er gelden vier belangrijke motieven om deze gedragscode toe te passen:

Juridische motieven (voldoen aan de wet)

a. Juridische motief met erkend belang: benutten van de wettelijke ruimte die een gedragscode biedt. Bepaalde verbodsbepalingen gelden niet meer, wanneer wordt gewerkt volgens een gedragscode. Er moet dan wel sprake zijn van een wettelijk erkend belang (zie § 2.4.2), en aantoonbaar conform deze gedragscode en het aanwijzingsbesluit worden gewerkt.

b. Juridisch motief zonder erkend belang: door het nemen van bepaalde voorzorgsmaatregelen kan een overtreding van de Omgevingswet worden voorkomen. Middels deze gedragscode kunnen die voorzorgsmaatregelen zorgvuldig worden voorbereid en uitgevoerd. Er is dan sprake van aantoonbaar zorgvuldig handelen. Deze aanpak is o.a. inzetbaar bij flora- en fauna-activiteiten waarvoor geen erkend belang geldt, maar waar wel sprake is van wettelijk beschermde soorten.

Overige motieven

c. Maatschappelijk motief: invulling geven aan duurzaam behouden en ontwikkelen (bijvoorbeeld: circulaire economie, Lifecycle Engineering, natuur-inclusief bouwen of Breeam). Deze gedragscode geeft belangrijke handvatten op basis waarvan duurzaamheid (inclusief programma versterken biodiversiteit) een concrete invulling krijgt.

d. Sectoraal motief: in het verleden zijn diverse gedragscodes opgesteld door o.a. individuele gemeenten. De Rijksoverheid en provincies willen vanuit uitvoerings- en handhavingsoogpunt het aantal gedragscodes beperken.

1.4 Doelgroepen

Deze gedragscode is inzetbaar bij voorbereidende en uitvoerende werkzaamheden ten behoeve van de realisatie van ruimtelijke ontwikkeling of inrichting **EN** bestendig beheer of onderhoud door gemeenten en bedrijven en organisaties die in opdracht van en/of onder regie van gemeenten werken.

In het geval er sprake is van gedeeld opdrachtgeverschap waarbij meerdere opdrachtgevers beschikken over een gedragscode (bijvoorbeeld die van de waterschappen of de gedragscode bosbeheer) dient de meest geschikte gedragscode van toepassing te worden verklaard.

1.5 Doorgevoerde wijzigingen

Ten opzichte van de vorige Stadswerk gedragscode – versie 2023 – zijn per 2025 de volgende wijzigingen op hoofdlijnen verwerkt:

- Wijziging van het wettelijk kader (Omgevingswet).
- Wijzigingen in het inzetbereik van een gedragscode*.
- Wijzigingen in de wijze van zorgvuldig handelen met name in maatregelcatalogus Ruimtelijke ontwikkeling en inrichting*.

* Het inzetbereik van de gedragscode is aangepast aan de soortenlijsten uit het Reikwijdtedocument van RVO (versie november 2023), zie bijlage 3.
De omschrijvingen van de maatregelen in de catalogi zijn gesynchroniseerd met die van het Reikwijdtedocument van RVO (versie november 2023). Uitgezonderd enkele D-maatregelen voor huismus, gierzwaluw en vleermuis.
De maatregelen voor het werken aan gebouwen zijn gebaseerd op het Handboek Na-isolatie en renovatie voor gebouwbewonende soorten'.

Handboek 'Na-isolatie en renovatie voor gebouwbewonende soorten'

Het handboek bestaat uit verschillende deeldocumenten en is deels nog in ontwikkeling:
- Deel 1: Kennisdocument, versie 1.0, 1 maart 2023.
- Deel 2: Leidraad natuurvrij maken, versie 22 maart 2023.
- Deel 3: Maatregelencatalogus, versie 22 maart 2023.
- Deel 4: Onderzoeksprotocol gierzwaluw (grote gebieden), rapport 2023/105*.
- Deel 5: Monitoringsprotocol, in ontwikkeling.



Bron: RVO en SOVON

1.6 Geldigheidsduur gedragscode

Een gedragscode is vanaf het moment van aanwijzing 5 jaar geldig, in dit geval tot en met 31 maart 2030.

De gedragscode wordt in jaar 4 na aanwijzing door Stadswerk geëvalueerd. Het gaat om een evaluatie onder de gebruikers van de gedragscode voor zover deze vanuit Stadswerk te benaderen zijn.

De evaluatie wordt gebruikt bij het opstellen van een nieuwe gedragscode. Aanpassingen kunnen bijvoorbeeld nodig zijn naar aanleiding van opgedane ervaringen met het werken volgens de gedragscode. De evaluatie wordt ook gedeeld met RVO en waarbij er wordt aangegeven op welke wijze de onderdelen van de evaluatie verwerkt zijn in de nieuwe gedragscode.

2. INZETBEREIK GEDRAGSCODE

2.1 Inleiding

Dit hoofdstuk gaat in op het wettelijk kader, de eisen en beperkingen aan de inzet van de gedragscode en het kader voor zorgvuldig handelen.

Na dit hoofdstuk is er sprake van 2 delen in de gedragscode. Bepaal het juiste deel van de gedragscode op basis van onderstaande vragen.

- Betreft de flora- en fauna-activiteit een ruimtelijke ontwikkeling of inrichting (zie § 1.2)? Ga dan verder bij deel I (hoofdstuk 3 en 4).
- Betreft de flora- en fauna-activiteit bestendig beheer of onderhoud (zie § 1.2)? Ga dan verder bij deel II (hoofdstuk 5 en 6).

2.2 Wettelijk kader natuurbescherming

Voor 1 januari 2024 was de bescherming van flora en fauna geregeld in de Wet natuurbescherming. De Rijksoverheid heeft deze wet, samen met 25 andere wetten, geïntegreerd tot één Omgevingswet die per 1 januari 2024 in werking is getreden. De wettelijke natuurbescherming is uitgewerkt in de volgende documenten:

- Ow: Omgevingswet.
- Bal: Besluit activiteiten leefomgeving.
- Bkl: Besluit kwaliteit leefomgeving.
- Ob: Omgevingsbesluit.
- Or: Omgevingsregeling.

Soortenbescherming

Deze gedragscode is een uitwerking van soortenbescherming bij een flora- en fauna-activiteit. Bij flora- en fauna-activiteiten geldt de **specifieke zorgplicht soortenbescherming**, zie bijlage 1.

Tevens heeft de minister bepaalde **soorten specifiek beschermd**. De bescherming van deze soorten is nader uitgewerkt in verbodsbepalingen, zie bijlage 1.

Deze beschermde soorten zijn in de eerste plaats ontleend aan Europese afspraken, vastgelegd in verdragen (Bern en Bonn) en richtlijnen (Habitat- en Vogelrichtlijn). In de tweede plaats is een lijst met andere (nationaal) beschermde soorten in de wet opgenomen. Een overzicht van de beschermde soorten is bijgevoegd in bijlage 2.

Vrijgestelde soorten

Rijksoverheid en provincies hebben de bevoegdheid om een vrijstelling te verlenen van bepaalde verboden voor bepaalde beschermde soorten bij bepaalde flora- en fauna-activiteiten. De reikwijdte van de vrijstelling is door elke provincie uitgewerkt in haar eigen Omgevingsverordening en het staat de provincies vrij om deze verordening te wijzigen. Aanvullend kunnen provincies programma's maken met specifieke vrijstellingen voor flora- en fauna-activiteiten.

Ondanks dat een soort is vrijgesteld kan deze gedragscode nog steeds worden gehanteerd voor het zorgvuldig omgaan met deze soort. LET OP: de vrijstelling geldt vaak voor slechts een enkel verbod en niet voor alle verboden! Raadpleeg voor actuele vrijstellingen de provincie waarin de werkzaamheden gaan plaatsvinden.

Soortenmanagementplannen

Een gemeente kan beschikken over een geldend soortenmanagementplan (SMP) met gebiedsgerichte ontheffing/omgevingsvergunning. De realisatie van maatregelen op basis van een dergelijk soortenmanagementplan kan worden uitgewerkt in het ecologisch werkprotocol van de gedragscode.

Daarnaast ligt de focus van een soortenmanagementplan op bestaande gebouwen en gebouwbewonende soorten en is daarmee geen vervanger van een gedragscode. Werkzaamheden aan/bij wegen, water en groenvoorzieningen vallen meestal buiten een soortenmanagementplan en kunnen mogelijk op basis deze gedragscode plaatsvinden. Beide instrumenten kunnen dus naast elkaar worden ingezet.

2.3 Beperkingen inzet gedragscode

De inzet van deze gedragscode is afgebakend door de 'Beleidsregel aanwijzing gedragscodes soortenbescherming en houtopstanden' en achterliggende Reikwijdtedocumenten van RVO[5].

Reikwijdte

Deze gedragscode is gebaseerd op het inzetbereik zoals omschreven in de Reikwijdtedocumenten van RVO. Het betreft de volgende versies:

- Reikwijdtedocument, versie 1.1, november 2023.
- Bijlage 1 – soortenlijst, versie 1.1, november 2023.
- Bijlage 2 – maatregelencatalogus, versie 2.1, november 2023.

Activiteiten die plaatsvinden op zee, vallen buiten de reikwijdte van deze gedragscode.

[5] https://www.rvo.nl/onderwerpen/buiten-werken/gedragscode-regelen

De activiteiten bij ruimtelijke ontwikkeling of inrichting dienen te passen binnen de afgesproken reikwijdte per soort, zie bijlage 2. Daarnaast is de reikwijdte afgebakend door de maatregelen zoals beschreven in de maatregelcatalogus, zie hoofdstuk 4.

Voor bestendig beheer of onderhoud geldt in principe dat **alle** beschermde soorten onder de vrijstelling van de gedragscode kunnen vallen, mits dit beheer ook is gericht op het handhaven van de bestaande functionaliteit van het leefgebied van de aanwezige beschermde soorten.

Uitgezette soorten

In het wild levende exemplaren van soorten die zijn uitgezet of uitgezaaid, buiten hun natuurlijk verspreidingsgebied, vallen niet onder de bescherming van de verbodsbepalingen van de Omgevingswet. Voor deze exemplaren is geen gedragscode nodig.

2.4 Zorgvuldig handelen

Op locaties met beschermde soorten, dient zorgvuldig te worden gehandeld met als uitgangspunten:

- Niet doden en niet vangen van aanwezige beschermde soort(en).
- Niet verstoren van aanwezige Europees beschermde soort(en).
- Behoud van aanwezige rust- en voortplantingsplaatsen.
- Behoud van functionaliteit aanwezige rust- en voortplantingsplaatsen.
- Behoud van essentieel leefgebied.

In de gedragscode wordt onderscheid gemaakt tussen het voorkomen van nadelige effecten en het beperkt overtreden van verboden.

Voorkomen van nadelige effecten (voorkomen van overtreding van verboden)

Met de gedragscode kan worden gewerkt als nadelige effecten aan beschermde soorten, hun rust- en voortplantingsplaatsen en daaraan gekoppeld essentieel leefgebied wordt voorkomen. De essentie hierbij is:

- Op werklocaties met essentieel leefgebied en/of rust- en voort-plantingsplaatsen buiten de kwetsbare perioden werken. Dit in combinatie met behoud van vaste rust- en voortplantingsplaatsen en de daarbij behorende functionaliteit van de werklocatie voor aanwezige soorten.
- Voldoende afstand houden bij rust- en voortplantingsplaatsen om verstoren en beschadigen te voorkomen.
- Voorkomen van nadelige effecten aan (individuen van) soorten.

Beperkte nadelige effecten (beperkt overtreden van verboden)

In bepaalde situaties is het op basis van inzet van deze gedragscode in beperkte mate toegestaan verblijfplaatsen en leefgebied te beschadigen, te vernielen of weg te nemen of te verstoren. In bijlage 2 staat dan bij de soort "beperken".

Hiervan kan gebruikt gemaakt worden indien de volgende criteria gelden:

- De flora- en fauna-activiteit valt onder een in de wet genoemd **belang** (zie § 2.4.2 en § 2.4.3) (belang onderbouwen).
- De flora- en fauna-activiteit moet op die **locatie** worden uitgevoerd (noodzaak aantonen).
- De flora- en fauna-activiteit moet op dat **moment** worden uitgevoerd (noodzaak aantonen).
- De flora- en fauna-activiteit moet op die **manier** worden uitgevoerd (werkwijze onderbouwen).

Het onderzoeken van alternatieven voor de voorgenomen flora- en fauna-activiteit dan wel voor de aanwezige soorten kan hier deel van uitmaken. Tevens kunnen 'mitigerende' maatregelen noodzakelijk zijn om nadelige effecten te beperken.

Bewezen effectieve maatregelen

De in deze gedragscode genoemde maatregelen zijn gebaseerd op bewezen effectieve maatregelen. Een maatregel is bewezen effectief wanneer de maatregel minimaal geen negatief effect en bij voorkeur een positief effect heeft op de aanwezige soort (aantallen) en de functionaliteit van de werklocatie en de directe omgeving voor de soort als leefgebied. Het is daarbij van belang dat voldoende studies deze effectiviteit hebben aangetoond.

Wanneer studies ontbreken, kunnen maatregelen wel in de praktijk beproefd zijn en hun effectiviteit op projectniveau bewezen hebben (best practices). Deze maatregelen zijn ook in de deze gedragscode opgenomen.

Voor bewezen effectieve maatregelen verwijst de gedragscode naar de landelijke kennisdocumenten (zie websites van BIJ12 en RVO).

2.4.1 Inzet deskundigheid

Het invullen en borgen van de wettelijke soortenbescherming en het zorgvuldig handelen vereist een bepaalde deskundigheid van betrokkenen. Tenminste dient 1 ecologisch deskundige te worden betrokken. De Rijksoverheid heeft deze deskundigheid beschreven in de Omgevingsregeling[6], de Beleidsregel[7] en op de website van RVO. In het tekstkader staat de actuele definitie. Deze eisen gelden in deze gedragscode voor zowel een ruimtelijke ontwikkeling als bestendig beheer en onderhoud. Een

[6] Artikel 7.197j, onderdeel 2a
[7] Artikel 7 in de Beleidsregel aanwijzing gedragscodes soortenbescherming en houtopstanden en punt 7.6 in de toelichting

ecologisch deskundige kan zowel vanuit de opdrachtgever, opdrachtnemer als een derde partij worden geleverd; denk hierbij ook aan lokale soortenwerkgroepen.

RVO Definitie ecologisch deskundige (2 januari 2025)

Wat doet een ecologisch deskundige?
Een ecologisch deskundige speelt een rol bij flora- en fauna-activiteiten. Dit geldt voor één of meer stappen, van vooronderzoek tot de aanvraag van een omgevingsvergunning. Soms is hij of zij onderzoeker of adviseur.
Een ecologisch deskundige heeft de volgende taken en rollen:

- de aanwezigheid van beschermde soorten onderzoeken;
- adviseren over schadebeperkende maatregelen;
- adviseren over vrijstellingen en beschikbare gedragscodes;
- adviseren over alternatieven in werkwijzen, locatie of periode;
- helpen bij de aanvraag van een omgevingsvergunning.

Soms moet de deskundige aanwezig zijn om te controleren of de werkzaamheden juist worden uitgevoerd.

Eisen aan kennis en ervaring
Een ecologisch deskundige is een persoon met aantoonbare specifieke ecologische kennis en ervaring. Hij of zij geeft ecologisch advies en/of begeleidt werkzaamheden op het gebied van habitats (natuurlijke leefgebieden) en soorten. En heeft voldoende kennis en jarenlange ervaring om ecologisch onderzoek te kunnen doen. Hiermee bedoelen we dat de ecologisch deskundige:

- de functionaliteit van leefgebieden van beschermde soorten (her)kent;
- kennis heeft van algemeen erkende onderzoeksmethoden;
- ecologische werkprotocollen kan uitwerken;
- specifieke maatregelen kan begeleiden.

Bron website RVO en toelichting bij art 7.6 Beleidsregel aanwijzing gedragscode

Het aanbod ecologisch deskundigen is in verhouding tot de hoeveelheid flora- en fauna-activiteiten schaars. Naast de ecologisch deskundige zijn ook diverse andere functies betrokken bij dergelijke activiteiten. Daarom zijn Stadswerk, VNG en brancheverenigingVHG sinds 2007 actief bezig met het bevorderen van ecologische kennis en kunde in de sector. Dit om met ecologisch deskundigen te kunnen samenwerken en ook om meer kennis en kunde in de sector te krijgen. Meer informatie hierover is te vinden op de website van Stadswerk (onder Natuurwetgeving).

2.4.2 Wettelijke belangen

Door het toepassen van deze gedragscode mogen de verboden ten aanzien van soortenbescherming (in beperkte mate) overtreden worden. Dit mag alleen als er sprake is van één of meerdere in de wet genoemde belangen, er geen andere bevredigende oplossing voor de activiteit bestaat en de activiteit niet leidt tot verslechtering van de staat van instandhouding van deze soort. Dit in relatie tot de beschermingsstatus van de aanwezige soorten, zie figuur 1.

	Vogels	Habitatricht-lijnsoorten	Nationale soorten
Artikelen waar in het Besluit kwaliteit leefom-geving (Bkl) wettelijke belangen staan	**8.84j**	**8.84k**	**8.84l**
1. Volksgezondheid	b1	b3	b3
2. Openbare veiligheid	b1	b3	b3
3. Veiligheid van het luchtverkeer	b2	-	-
4. Bescherming wilde flora en fauna en van de natuurlijke habitats	b4	b1	b1
5. Dwingende redenen van groot openbaar belang (sociaal, economisch, wezenlijk gunstig effect voor milieu)	-	b3	b3

***Figuur 1**, De met RVO afgesproken geldende wettelijk belangen voor BB en RO per categorie soorten.*

2.4.3 Belangen versus gemeentelijke taken

Flora en fauna-activiteiten die binnen de reikwijdte van het "beperken" binnen deze gedragscode vallen, worden uitgevoerd in het kader opgedragen (wettelijk) taken[8]. Deze taken zijn nodig om de inwoners van gemeenten gezond, veilig en prettig te kunnen laten wonen, werken en recreëren.

Om deze taken uit te kunnen voeren, bezitten gemeenten vastgoed en terreinen. Deze worden beheerd en onderhouden of desgewenst opnieuw (her)ingericht of aangelegd. Voorbeelden zijn gemeentehuizen en andere gebouwen voor ambtenaren en voor publieke functies (o.a. scholen, wijkgebouwen, musea, kantoren, sportzalen etc.), gebouwen voor noodopvang en (semi) openbare wegen, nuts- en groenvoorzieningen en lokale waterpartijen. Deze taken raken daarmee vrijwel alle wettelijke belangen, zie figuur 1.

Het betreft de volgende **algemene taken**:

- Het aanleggen van nutsvoorzieningen, droge en natte infrastructuur met bijbehorende voorzieningen en werken. Hiermee borgen gemeenten de toegankelijkheid en bereikbaarheid van gebouwen, werken en terreinen. Werkzaamheden die bij deze taken horen, kunnen vallen onder de belangen volksgezondheid, openbare veiligheid en/of groot openbaar belang. Bijvoorbeeld het vervangen of repareren van een riool in een houtige begroeiing.

[8] Wettelijke taken die voortkomen uit de volgende wetten: Wegenwet, Gemeentewet, Burgerlijk Wetboek en richtlijnen (o.a. CROW), zie ook https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/gemeenten/taken-gemeente

- Veilig en functioneel houden van de leefomgeving en de gebouwen, werken en terreinen daarin zodat inwoners en gebruikers geen schade ondervinden en niet worden blootgesteld aan schadelijke stoffen. Werkzaamheden die bij deze taken horen, kunnen vallen onder de belangen openbare veiligheid en volksgezondheid. Bijvoorbeeld het plaatsen van een geluidsscherm langs een straat of buurt.
- Het realiseren van gezondheid- en onderwijsbeleid, actualiseren van de leefomgeving en effectueren van water-, natuur- en milieubeleid. Hiervoor worden gebouwen, begroeiingen, verhardingen en andere inrichtings-elementen beschermd, gerenoveerd of vervangen. Voor het onderdeel natuur kan het belang flora en fauna gelden, voor het onderdeel milieubeleid kan het belang volksgezondheid gelden en voor het actualiseren van de leefomgeving kan het gaan het om de belangen openbare veiligheid, groot openbaar belang. Bijvoorbeeld het uitbreiden van een schoolgebouw in een groenvoorziening.
- Het duurzaam beheren en onderhouden van de genoemde voorzieningen zodat overheidsgelden zinvol zijn besteed (voorkomen van vroegtijdige vernietiging van kapitaalgoederen). Beheerwerkzaamheden dragen ook bij aan min of meer constante standplaatsfactoren voor soorten zodat beschermde soorten kunnen blijven voortbestaan. Deze werkzaamheden die bij deze taken horen, kunnen vallen onder de belangen volksgezondheid, groot openbaar belang en flora en fauna. Bijvoorbeeld het onderhouden van een ecologische zone.

Daarnaast zijn in de Omgevingswet **specifieke taken** aan gemeenten toegedeeld voor de **fysieke leefomgeving** (zie artikel 2.16 Ow), die samengevat gaan over:

- Het beheer van watersystemen en waterketenbeheer (opvangen hemelwater, tegengaan van wateroverlast).
- Het behouden van de staat en werking van openbare wegen.

Ook hiermee borgen gemeenten de toegankelijkheid en bereikbaarheid van gebouwen, werken en terreinen. De werkzaamheden die bij deze taken horen, kunnen vallen onder de belangen volksgezondheid, openbare veiligheid en/of groot openbaar belang.

2.4.4 Gunstige staat van instandhouding en andere bevredigende oplossing

Deze gedragscode heeft als doel dat gemeenten handelingen kunnen uitvoeren in het kader van bestendig beheer en onderhoud en kleinschalige ruimtelijke ontwikkelingen en inrichting met zo min mogelijk nadelige effecten voor beschermde soorten. Bij een correcte naleving van de gedragscode is gewaarborgd dat de betreffende

werkzaamheden geen wezenlijke negatieve invloed kunnen hebben op de staat van instandhouding van beschermde soorten.

Voor een aantal **werkzaamheden** is het mogelijk dat in sommige gevallen de verbodsbepalingen (zie § 2.2) worden overtreden. Dit geldt voor de werkzaamheden aan gebouwen, houtige begroeiingen, kruidige begroeiingen en onbegroeid terrein, (half) verharding en terreinmeubilair en het werken aan wateren en oevers.

Bij de keuze van de toe te passen maatregelen om beschermde soorten te ontzien is nadrukkelijk rekening gehouden met het huidige gedrag en gebruik van soorten op de werklocatie. In eerste instantie ziet de gedragscode erop toe dat zo min mogelijk nadelige effecten worden toegebracht.

Negatieve effecten van de opgenomen **(A, B en C) maatregelen zijn hooguit van tijdelijke aard** doordat enkel wordt gewerkt met maatregelen die hun effectiviteit hebben bewezen of waarvan soortdeskundigen hebben geoordeeld dat deze een hoge potentie hebben op effectiviteit. Het reikwijdtedocument van RVO voor gedragscodes alsmede de kennisdocumenten van BIJ12 en RVO liggen ten grondslag aan de maatregelen in deze gedragscode.

Daarnaast zijn er voor een aantal situaties en voor een beperkt aantal soorten wel mogelijkheden opgenomen tot het aantasten van beschermde soorten. Deze worden in gedragscode aangeduid als een **beperkende (D) maatregel**.

Het gaat om D-maatregelen voor de **soorten** steenmarter, gewone dwergvleermuis, ruige dwergvleermuis, ringslang, Alpenwatersalamander, rugstreeppad, sleedoornpage, huismus, gierzwaluw, ooievaar, havik, buizerd, kerkuil, steenuil en slechtvalk, zie bijlage 6 voor de alternatievenafweging per soort op hoofdlijnen. Voor deze soorten zijn de werkzaamheden en belangen afgewogen tegen de staat van instandhouding van de soorten. De staat van instandhouding van genoemde soorten is opgenomen in de soortenlijst van het Reikwijdtedocument van RVO.

Deel I
RUIMTELIJKE ONTWIKKELING OF INRICHTING (RO)



3. WERKPROCES Ruimtelijke ontwikkeling of inrichting

3.1 Van initiatief tot en met realisatie

Bij het voorbereiden en realiseren van een ruimtelijke ontwikkeling of inrichting (RO) hebben diverse organisaties en diensten van organisaties een rol. Een ruimtelijke ontwikkeling kan worden opgedeeld in een aantal fasen of werkprocessen. Deze gedragscode geeft invulling aan het aantoonbaar zorgvuldig handelen gedurende het totale werkproces: van initiatief tot en met realisatie. Wie, welke stappen uitvoert, hangt af van de taakverdeling of het contract tussen betrokken partijen.

De rode draad in het werkproces is dat er tijdens elke stap binnen een plan/project aantoonbaar zorgvuldig wordt gehandeld en dat informatie op een juiste en volledige wijze wordt overgedragen. Het betreft de volgende stappen:

1. Keuze wel of geen gedragscode inzetten (zie § 3.2).
2. Toetsen aan verbodsbepalingen (zie § 3.3).
3. Uitwerken zorgvuldig handelen (zie § 3.4).
4. Zorgvuldig realiseren (zie § 3.5).
5. Omgaan met calamiteiten (§ 3.6).

In de paragrafen hierna wordt elk onderdeel uitgewerkt.

3.2 Wel of geen gedragscode?

Het doorlopen van checklist I geeft antwoord op de vraag of inzet van de gedragscode mogelijk is. De resultaten van de drie stappen uit checklist I dienen te worden opgenomen in het projectdossier.

Voor checklist I is **volledige en actuele soortinformatie** van de werklocatie noodzakelijk. Dit is inclusief de omgeving van de werklocatie, tot zover de invloed[9] van de werkzaamheden op aanwezige soorten merkbaar is. Hiervoor is nodig:

- Soortinformatie die niet ouder is dan 3 jaar van minimaal de specifiek beschermde soorten waarvoor de verboden gelden.
- Inzicht in de exacte locaties van rust- en voortplantingsplaatsen.
- Inzicht in de functionaliteit van de werklocatie als essentieel leefgebied.

[9] Inventariseer de omgeving tot zover er geen invloed (bv. geluid, trilling e.d.) van de werkzaamheden meer merkbaar is.

De aan te houden werkwijze voor het verzamelen van soortinformatie is als volgt:

- Informatie over aanwezige beschermde soorten binnen de projectlocatie en directe omgeving is in een zo vroeg mogelijk projectstadium beschikbaar: initiatieffase of ontwerpfase. Dit betreft de vaste rust- en voortplantingsplaatsen en essentiële (onderdelen van) leefgebieden. Specifiek voor het gelijktijdig renoveren van een reeks of groter aantal gebouwen dient soortinformatie per CBS-buurt beschikbaar te zijn.
- Informatiebronnen zoals de Nationale Databank Flora en Fauna (NDFF) of een eigen databank met soortinformatie kunnen worden gebruikt.
- Een ecologisch deskundige bepaalt of de soortinformatie actueel en volledig is. Een ecologische check, inventarisatie en/of een locatiebezoek door een ecologisch deskundige of onder aansturing van hem kan hier onderdeel van uit maken. Het gaat om soorten die gezien het leefgebied op de werklocatie en invloedsfeer of CBS-buurt (kunnen) voorkomen.
- Indien soortinformatie niet beschikbaar is of onvolkomenheden bevat, dient er in de juiste periode te worden geïnventariseerd. Het vaststellen of het uitsluiten van soorten op een werklocatie dient volgens geldende protocollen en BIJ12-kennisdocumenten plaats te vinden indien deze beschikbaar zijn voor de soort. Bijvoorbeeld een (jaarrond) vleermuisonderzoek conform het vleermuisprotocol (NGB). Voor soorten waarvoor geen protocol of kennisdocument beschikbaar is, bepaalt een ecologisch deskundige de inventarisatie-methode(n). De gedragscode geeft hiervoor richtlijnen, zie bijlage 4.
- De specifieke werkwijze en de resultaten worden vastgelegd in een rapportage, waarin in elk geval staat wie, wat, waar en hoe heeft onderzocht en wat de aanwezige soorten zijn.
- Een ecologisch deskundige analyseert op welke wijze aangetroffen soorten gebruik maken van de projectlocatie en onderbouwt dit. Bijvoorbeeld de vijver op de projectlocatie is essentieel foerageergebied voor watervleermuizen.

RO-checklist I – Wel of geen gedragscode?

Stap 1. Verzamelen informatie

Projectinformatie

Wat zijn de kenmerken van het project?

- Wat is de werklocatie en de werkgrens inclusief aanvoer/afvoerroutes, depots e.d.?
- Wat is de bestaande situatie op de werklocatie en wat is nodig om het projectresultaat te bereiken? (bv. vervangen gevel)
- Aanleiding: gelden er één of meerdere in de wet genoemde belangen en welke is/zijn dit? (zie § 2.3 en § 2.4.2)
- Wat is de gewenste planning, welke vaste data gelden?
- Past de ruimtelijke ontwikkeling of inrichting binnen de reikwijdte van de gedragscode (zie § 1.2 en 2.3)?

⇨ Valt het project onder de reikwijdte: ga verder bij Soortinformatie.

⇨ Valt het project niet onder de reikwijdte: inzet van de gedragscode is niet mogelijk. Soortenbescherming kan nog steeds een aandachtspunt zijn.

Soortinformatie

- Zijn er (vaste) rust- en voortplantingsplaatsen en/of essentiële leefgebieden van wettelijk beschermde soorten op de werklocatie en/of binnen de invloedzone van de werkzaamheden (zie § 3.2 voor wijze van inventariseren) aanwezig.

⇨ Is het antwoord ja, ga naar stap 2.

⇨ Is het antwoord nee, dan is soortenbescherming geen randvoorwaarde voor het project. Inzetten van de gedragscode is niet nodig. De algemene zorgplicht blijft wel van kracht.

Stap 2. Toetsen aan verbodsbepalingen

- Analyse: confronteer projectinformatie met soortinformatie: welke verboden worden er (mogelijk) overtreden (zie § 3.3)? Controleer ook of er sprake is van nationaal of provinciaal vrijgestelde soorten.

⇨ Wel een (mogelijke) overtreding: ga naar stap 3.

⇨ Geen overtreding: soortenbescherming is geen randvoorwaarde voor het werk. Inzetten van de gedragscode is niet nodig. De algemene zorgplicht blijft wel van kracht.

Stap 3. Uitwerken zorgvuldig handelen

- Werk het zorgvuldig handelen uit conform § 3.4.
- Neem de uitkomsten van alle stappen op in het projectdossier.

3.3 Toetsen aan verbodsbepalingen

Wanneer worden er (mogelijk) verboden overtreden?

- Er zijn rust- en voortplantingsplaatsen of essentieel leefgebied aanwezig op de werklocatie en daarmee kans op een overtreding van de verboden: doden van individuen, verstoren en beschadigen rust- en voortplantingsplaatsen.
- Er zijn rust- en voortplantingsplaatsen aanwezig buiten de werklocatie en binnen de invloedzone van de uit te voeren werkzaamheden: en daarmee kans op een overtreding van het verbod verstoren.

3.4 Uitwerken zorgvuldig handelen

Uitgangspunt voor dit onderdeel is dat er (mogelijk) verboden overtreden worden.

Hiervoor dient checklist II doorlopen te worden. Checklist II beschrijft het gedrag of de te nemen maatregelen om in eerste instantie overtredingen van de verboden te **voorkomen**. Indien dit aantoonbaar niet mogelijk is EN er geldt een noodzaak (o.a. wettelijk belang, zie § 2.4.2) EN in de soortenlijst van bijlage 2 is aangegeven dat beperken mogelijk is, dan mag er in tweede instantie in beperkte mate overtreding van de verboden plaatsvinden.

Het zorgvuldig handelen is uitgewerkt in paragraaf 3.4.1 tot en met 3.4.5.

Indien het voorkomen of beperkt overtreden van de verboden niet mogelijk is, dient een omgevingsvergunning te worden aangevraagd.

RO-checklist II – Uitwerken zorgvuldig handelen

Stap 1. Bepalen gebruik, functionaliteitszone en leefgebied

Op basis van de soort, de locatie en de werkzaamheden wordt door een ecologisch deskundige (zie § 2.4.1) per rust- en voortplantingsplaats en/of leefgebied de verstoringsvrije afstand, de kwetsbare gebruiksperiode en functionaliteitszone bepaald (zie § 3.4.1, § 3.4.2 en § 3.4.3).

Stap 2. Overtreding voorkomen of beperken

1. Overtreding voorkomen

De werkzaamheden op aanwijzing van een ecologisch deskundige zo aanpassen dat er geen verboden worden overtreden:

- Buiten verstoringsvrije afstand werken.
- Buiten functionaliteitszone werken (o.a. schadevrije afstand).
- Buiten essentieel leefgebied werken.
- Buiten soortspecifieke kwetsbare periode werken.

De werkwijze uitwerken in het ecologisch werkprotocol op basis van de maatregelencatalogus RO (zie § 3.4.4 en hoofdstuk 4).

Indien dit niet mogelijk is, stap 2 uitwerken. Dit kan alleen maar voor soorten uit bijlage 2 met categorie beperken en voor projecten met een noodzaak (o.a. erkend belang, zie § 2.4.2).

2. Beperkt overtreden (**uitsluitend mogelijk o.b.v. wettelijk belang en bijlage 2**)

De werkzaamheden zo aanpassen dat er in beperkte mate verboden worden overtreden; bijvoorbeeld diverse alternatieven te onderzoeken door:

- Binnen de functionaliteitszone werken buiten de gebruiksperiode.
- Binnen een deel van het essentieel leefgebied werken.
- Op zorgvuldig wijze binnen de soortspecifieke kwetsbare periode werken.

Dit uitwerken in het onderdeel specifiek zorgvuldig handelen van het ecologisch werkprotocol op basis van de maatregelencatalogus RO (zie § 3.5 en hoofdstuk 4).

3.4.1 Bepalen verstoringsvrije afstand

De verstoringsvrije afstand is de minimale afstand tussen werkzaamheden en een rust- en voortplantingsplaats waarbij er geen verstoring plaatsvindt. De werktechniek is hierbij zeer bepalend (bv. palen heien of palen pulsen).

Het is alleen noodzakelijk de verstoringsvrije afstand te bepalen wanneer een soort een **Europese beschermingsstatus** (Vogel- of Habitatrichtlijn, artikel 11.37 en 11.46 Bal) heeft en gebruik maakt van de rust- en voortplantingsplaats en/of het essentieel leefgebied in de periode dat er werkzaamheden worden uitgevoerd. Bij de categorie '**andere'** (**nationaal) beschermde soorten** (artikel 11.54 Bal) kan eventueel een schadevrije afstand worden bepaald zodat de rust- en voortplantingsplaats niet wordt aangetast, zie § 3.4.3.

Soorten zijn veelal gewend aan een bepaalde omvang van geluid, licht en trilling. De bestaande situatie, voorafgaand aan de werkzaamheden, is dan ook maatgevend voor het bepalen van de werkmethoden en de werkafstanden tot een rust- en voortplantingsplaats en of het essentieel leefgebied.

Daarom is het noodzakelijk om verstoringsvrije afstand(en) te bepalen door een ecologisch deskundige. Bijlage 5 geeft richtlijnen en criteria voor het bepalen van deze afstand(en). De wijze waarop de verstoringsvrije afstand(en) zijn bepaald met onderbouwing opnemen in het ecologisch werkprotocol.

Het zorgvuldig handelen binnen de verstoringsvrije afstand maakt deel uit van de verdere uitwerking.

3.4.2 Bepalen kwetsbare gebruiksperiode

Bij veel soorten is er sprake van een duidelijk aanwijsbare rust- en voortplantingsplaats (bv. groeiplaats, nest, hol, hoop of holte). Voor elke rust- en voortplantingsplaats geldt een soortspecifieke gebruiksperiode. Binnen die gebruiksperiode kan een kwetsbare periode gelden.

Er kunnen drie typen gebruik van rust- en voortplantingsplaatsen worden onderscheiden:

1. **Vaste rust- en voortplantingsplaatsen, jaarrond in gebruik**: De soort is jaarrond aanwezig, er geldt dan ook jaarrond zorgvuldig handelen. De kwetsbare perioden zijn de voortplantingsperiode, winterrustperiode of bloeiperiode.
2. **Vaste rust- en voortplantingsplaatsen, tijdelijk in gebruik**: De soort keert na een bepaalde afwezigheid weer terug op dezelfde plek. De kwetsbare periode geldt indien de soort aanwezig is. Het betreft de voortplantingsperiode of rustperiode.
3. **Tijdelijke rust- en voortplantingsplaatsen:** Er geldt alleen een kwetsbare periode als de soort de rust- en voortplantingsplaats in gebruik heeft.

In bijlage 2 zijn per soort deze typen rust- en voortplantingsplaatsen vermeld in de kolom R&V. Per soort en type rust- en voortplantingsplaats dient de specifieke kwetsbare periode te worden bepaald door een ecologisch deskundige (zie § 2.4.1). De broedperiode van vogels kan afwijken van de periodes zoals weergegeven in de RVO-natuurkalender. Een ecologisch deskundige stelt vast of er daadwerkelijk sprake is van een broedgeval of in gebruik zijnde rust- en voortplantingsplaatsen.

Een soort kan gebruik maken van de werklocatie zonder dat er sprake is van een aanwijsbare rust- en voortplantingsplaats; dan ligt de werklocatie in (een deel van) het leefgebied. Binnen dat leefgebied kunnen bepaalde essentiële delen in

een bepaalde periode kwetsbaar zijn. Bijvoorbeeld voedselbiotoop, vaste migratieroute, overwinteringsbiotoop of voortplantingsbiotoop.

3.4.3 Bepalen functionaliteitszone

Voor vaste rust- en voortplantingsplaatsen (zowel jaarrond in gebruik als tijdelijk in gebruik) en het essentieel leefgebied geldt als uitgangspunt het behouden en functioneel houden daarvan. Het betreft de noodzakelijke behoeften binnen de soortspecifieke actieradius, dit noemen we de functionaliteitszone. Een ecologisch deskundige bepaalt deze.

Voorbeelden zijn:

- In- en uitvliegruimte, in- en uitloopruimte of in- en uitzwemruimte. Bijvoorbeeld deel van het water in de watergang met de toegang tot de beverburcht en verbinding met de foerageerlocatie(s).
- Een constant leefklimaat in en nabij de rust- en voortplantingsplaats. Bijvoorbeeld plek met bezonning van de oever met kikkerdril.
- Beschikbaarheid van noodzakelijke bouwstoffen voor het maken en onderhouden van de voortplantingsplaats. Bijvoorbeeld natte klei voor zwaluwen nabij de nestlocatie, inclusief vrije vliegroute.
- Beschikbaarheid van voedsel voor het continue voeden van de jongen. Bijvoorbeeld voor vleermuizen bestaat de zone uit de kraamverblijfplaats, de foerageerlocatie en de route tussen beide locaties.
- Beschikbaarheid van open zand als ei-afzetlocatie voor zandhagedis.

Voor tijdelijke rust- en voortplantingsplaatsen is deze bepaling alleen noodzakelijk indien er binnen de gebruiksperiode van de rust- en voortplantingsplaats wordt gewerkt.

Op basis van de soort en de bestaande situatie wordt door een ecologisch deskundige (zie § 2.4.1) per rust- en voortplantingsplaats of essentieel leefgebied de omvang van de functionaliteitszone bepaald en verwerkt tot beschermingsmethoden zoals het markeren van een schadevrije afstand in het ecologisch werkprotocol.

Indien er beschermde soorten op of nabij de project- of werklocatie leven, zonder aanwijsbare rust- en voortplantingsplaatsen, is er alleen sprake van een leefgebied (bv. vissen in het grachtenstelsel). Ten behoeve van het behoud van deze soorten dient het leefgebied op of nabij de werklocatie in kaart te worden gebracht. Dit betreft de begrenzing van het leefgebied, eventueel opgedeeld in biotopen per kwetsbare periode (bv. overwinteringsbiotoop en voortplantingsbiotoop). Binnen het leefgebied kan schade voorkomen of beperkt worden door te faseren en/of te geleiden (met tijdelijke voorzieningen) met behoud van de functionaliteit van de werklocatie als leefgebied. Dit is nader uitgewerkt in de maatregelencatalogus.

3.4.4 Opstellen ecologisch werkprotocol

Het ecologisch werkprotocol vormt de projectspecifieke uitwerking van de gedragscode.

Het ecologisch werkprotocol dient altijd op werklocatie aanwezig te zijn bij de werkzaamheden en eenieder die werkzaam is in het projectgebied dient van de inhoud op de hoogte te zijn.

Het ecologisch werkprotocol wordt opgesteld aan de hand van het format uit checklist III door of in samenspraak met en of op aanwijzing van een ecologisch deskundige.

Gedurende de planvorming en werkvoorbereiding wordt er naar een volledig ecologisch werkprotocol toegewerkt. Het betreft in eerste instantie een ecologisch werkprotocol op hoofdlijnen op basis van voorgaande paragrafen.

Voorafgaand aan de start van de werkzaamheden wordt het ecologisch werk-protocol verder uitgewerkt met technische specificaties voor de realisatie. Hoofdstuk 4 biedt hiervoor de basis.

Let op: bij controle door het bevoegd gezag kunnen altijd onderliggende documenten bij een ecologisch werkprotocol (zoals logboek, natuurwaardenonderzoek, belangenonderbouwing, alternatievenonderbouwing, etc.) worden opgevraagd. Deze dienen te allen tijde beschikbaar te zijn.

3.4.5 Informatieplicht (RO-activiteiten)

Om inzicht te krijgen in het gebruik van de gedragscode, is het verplicht om het bevoegd gezag te informeren over aanstaande RO-activiteiten indien er mogelijk verboden worden overtreden tijdens de realisatie van een ruimtelijke ontwikkeling of inrichting. Dit omdat er dan gebruik wordt gemaakt van de juridische vrijstelling van de gedragscode. Het mogelijk wel/niet overtreden van verboden dient bepaald te worden door een ecologisch deskundige.

Ten minste 4 weken voor de start van de werkzaamheden (realisatiefase) van het project is het verplicht om het bevoegd gezag te informeren door een kopie van het ecologisch werkprotocol op te sturen[10].

Indien de **openbare veiligheid** in het geding is bij hoogspanningsleidingen, spoorleidingen, portalen, wegverlichtingen, dijk- of wegtalud en waarbij nest- of rustlocaties worden verwijderd en/of verplaatst, geldt dat dit **ten minste 1 week** voor het begin van de werkzaamheden bij het bevoegd gezag wordt geinformeerd door een kopie van het ecologisch werkprotocol op te sturen.

[10] Zie website RVO voor adressen

RO-checklist III - Format ecologisch werkprotocol Stadswerk[11]

1. Algemene gegevens

Omschrijving van het project waar dit ecologisch werkprotocol bij hoort. Benoem ook de naam en versie van de gedragscode.
Contactgegevens (naam, telefoon van e-mailadres) van ecologische deskundige, opdrachtgever en opdrachtnemers.

2. Risicoanalyse

Projectinformatie/werkbeschrijving

- Werklocatie en werkgrens (bestaande situatie in beeld brengen, incl. kaart).
- Werkzaamheden incl. inzet materieel, aan- en afvoerroutes en opslagterreinen.
- Wettelijk belang(en).
- Planning (incl. start en einde werkzaamheden), ook van voorbereidende en flora- en fauna maatregelen.
- Soortinformatie (welke soorten zijn aanwezig, wat is de functie van de locatie voor soorten (incl. kaart), verwijzingen naar bronnen**.

Welke flora en fauna-risico's gelden op basis van te verrichten werkzaamheden, locatie, soortinformatie en planning?

- Welke verboden kunnen overtreden worden?
- Conclusie: Is het werk uitvoerbaar middels voorkomen of beperken?

3. Risicomanagement

Deskundig handelen

- Rol en inzet ecologisch deskundige en ander deskundigen (aantoonbaar) voor en tijdens de werkzaamheden.
- Wanneer werkinstructies: overdracht informatie en werkwijze.

Zorgvuldig handelen

- <u>Algemeen zorgvuldig handelen:</u>
  - Controle informatie in het veld.
  - Planning (incl. voorbereidende en 'mitigerende' maatregelen).
  - Werkwijze: werkrichting/werktechniek/fasering.
  - Geluid, trilling en licht.
  - Vernatting, verdroging.
  - Menselijke aanwezigheid.
  - Omgang met vrijkomende materialen en onverwacht aangetroffen soorten.
- <u>Soortspecifiek zorgvuldig handelen:</u>
  - Per soort de specifieke acties en 'mitigerende' maatregelen uitwerken op basis van hoofdstuk 4. Geldt ook voor nieuw aangetroffen soorten. Benoem concrete en praktisch uitvoerbare maatregelen specifiek voor activiteiten, locatie, soorten en tijdstip. Bv markeren beschermingszone o.b.v. verstoringsvrije en/of schadevrije afstanden en/of functionaliteitszones.

Lees verder op de volgende pagina

[11] Dit betreft een uitgebreidere versie van het format van RVO zodat ook uitvoeringskant is geborgd

RO-checklist III - Format ecologisch werkprotocol Stadswerk[11]

4. Verzamelen en uitwisselen gegevens

- Verwijzingen naar beschikbare onderzoeken*.
- Aanpak controle actualiteit soortgegevens.
- Format voor overdracht soortgegevens.
- Overdrachtsmomenten.

5. Communicatie

- Het bevoegd gezag voorafgaand aan de realisatie informeren over RO-activiteiten/-projecten indien gebruik wordt gemaakt van de vrijstellingsruimte van de gedragscode (kopie EWP opsturen).
- Taakverdeling: wie communiceert over wat aan wie.
- Overlegmomenten, bijwoonpunten en veldcontroles.
- (Eind)evaluatie.

* titel, brongegevens van het natuuronderzoek/soortenonderzoek, datum onderzoek en locatiebezoeken.

3.5 Zorgvuldig realiseren

De realisatie dient aantoonbaar conform het ecologisch werkprotocol plaats te vinden. Hiervoor gelden de volgende aandachtspunten:

- Deze gedragscode en het bijbehorende ecologisch werkprotocol inclusief bijlagen zijn aanwezig op de werklocatie (opnemen in het projectdossier).
- Er wordt aantoonbaar conform het ecologisch werkprotocol gewerkt, medewerkers krijgen een werkinstructie op basis van het ecologisch werkprotocol. Het ecologisch werkprotocol is actueel: mutaties in de aanpak worden verwerkt in het ecologisch werkprotocol (op basis van overleg tussen betrokken partijen).
- Na afronding van de werkzaamheden worden tijdelijke voorzieningen zoals markeringen en eventuele tijdelijke rust- en voortplantingsplaatsen verwijderd.
- Na afronding wordt het ecologisch werkprotocol geëvalueerd.
- Het projectdossier wordt minimaal vijf jaar gearchiveerd.

In bepaalde situaties is het noodzakelijk om ruim voor de start van het project eerst maatregelen ter bescherming van flora en fauna uit te voeren. Voorbeelden hiervan zijn:

- Aanbrengen van tijdelijke fauna geleidende voorzieningen om werkzaamheden te zoneren of te faseren (bv. plaatsen van schermen voor hagedissen).

- Plaatsen van tijdelijke vervangende rust- en voorplantingsplaatsen (bv. in het voorjaar ophangen van vleermuiskasten t.b.v. paarverblijfplaatsen voor ruige dwergvleermuis).

Ook dergelijke maatregelen maken deel uit van het ecologisch werkprotocol.

3.6 Omgaan met calamiteiten

Een calamiteit betreft een onvoorziene gebeurtenis die direct actie vereist vanwege een acuut risico voor de volksgezondheid of openbare veiligheid. Voorbeelden van situaties zijn acute of dreigende wateroverlast, overstroming, droogte of waterverontreiniging of de noodzakelijke inzet van een waterberging. Dergelijke calamiteiten vallen buiten de vrijstelling van de gedragscode en dienen afgestemd te worden met het bevoegd gezag. Vervolgens vindt er een afweging plaats van het advies in de context van het incident en wordt op basis daarvan gehandeld.

Het advies, de genomen maatregelen en de eventuele effecten op beschermde soorten worden in het projectdossier gedocumenteerd. Voor zover mogelijk wordt de calamiteit, de gevolgen voor rust- en voorplantingsplaatsen en de werkwijze met beelden vastgelegd zodat het zorgvuldig handelen kan worden aangetoond.



VOORBEELD 1, RUIMTELIJKE ONTWIKKELING

Vervangen van het brugdek van een houten fietsbrug

1. **Werkzaamheden**: Het brugdek wordt losgekoppeld van de draagconstructie vanaf een ponton in het water. Het brugdek wordt met een kraan van de draagconstructie getild en met een vrachtwagen afgevoerd. Het plaatsen van het nieuwe brugdek verloopt in omgekeerde volgorde. Het verkeer wordt tijdens de werkzaamheden omgeleid. Er is een werkruimte rondom de brug nodig van 10m. Op basis van deze gegevens is er soortinformatie nodig in een straal van 100m rondom de brug.
2. **Situatie**: brug, water, oever met gras en een rietkraag. De fietsbrug is verlicht met 2 lichtmasten.
3. **Planning**: Starten in mei-juni met een doorlooptijd van 1 week.
4. **Belang**: Het brugdek is verrot en niet meer veilig. De fietsbrug is onderdeel van een fietsnetwerk voor woon-werkverkeer in de openbare ruimte. Het alternatief is 15km omrijden. Er is sprake van het wettelijk belang 'openbare veiligheid'.
5. **Aangetroffen rust- en voortplantingsplaatsen** in een straal van 100m rond de brug zijn:
   - Onder de brug, in de draagconstructie nestelt een merel (nest tijdelijk in gebruik).
   - In de rietkraag, langs het water, broedt een meerkoet (nest tijdelijk in gebruik) op 15m afstand van de brug.
   - In de oever zit een beverburcht (jaarrond in gebruik) op 25m afstand van de brug.

VOORBEELD 1, RUIMTELIJKE ONTWIKKELING
Vervangen van het brugdek van een houten fietsbrug

6. Gebruik en **functionaliteitszones** zijn:
   - Merel: broedperiode maart tot en met augustus, functionaliteit: brugconstructie + vrije aanvliegroute.
   - Meerkoet: broedperiode maart tot en met augustus, functionaliteit: rietkraag + voedsel uit water.
   - Beverburcht: burcht jaarrond in gebruik, de kraamperiode mei tot en met augustus is de kwetsbare periode, functionaliteit: rietkraag + water (ingang) + zwemroute naar nabijgelegen wilgenbos op 30m afstand (onder de brug door).
7. Er is dus sprake van een flora- en fauna-activiteit volgens de Omgevingswet. Mogelijke **risico's** zijn: doden van beschermde soorten, beschadigen rust- en voortplantingsplaats van vogels en bever en verstoren vogels en bever. De **alternatievenafweging** geeft de volgende mogelijkheden:
   - Door buiten de broedperiode van de merel en meerkoet te werken, is overtreding van de verboden te voorkomen (gebruik nesten monitoren of realisatie verschuiven naar september).
   - Voor de beverburcht zijn jaarrond maatregelen nodig om schade te voorkomen door het hanteren van een beschermingszone.
   - Verstoren wordt voorkomen door te werken buiten de kraamperiode en afstand te houden.
   - De **verstoringsvrije afstand** rondom de burcht is op basis van bijlage 5 bepaald op 20 m. De afstand is bepaald op basis van de verstoringsgevoeligheid van de bever, het bestaande gebruik van de locatie en de werktechniek bij de vervanging van de brug. Aanwezigheid van mensen onder de brug en de inzet van de kraan met bijbehorende geluiden en trillingen zijn daarin bepalend.
8. Uitwerking **zorgvuldig handelen** op hoofdlijnen:
   - Realisatie in september (dus opschuiven planning).
   - Werken bij daglicht.
   - Geen bouwverlichting gebruiken.
   - Bij burcht beschermingszone hanteren: bouwhek op grens werklocatie (20m van burcht), niet werken buiten de werklocatie.
   - Voorkomen van trilling en zetting bij burcht: kraan op wielen inzetten en zover als mogelijk van de burcht vandaan opstellen (minimaal 20m).
   - Werken met elektrisch gereedschap.
   - De zwemroute van de bever tussen burcht en voedsellocatie is 's avonds vrij van obstakels (bv. werkponton verplaatsen).
   - Behoud waterpeil en waterkwaliteit (bv. spoelwater van reinigen van machines niet naar water laten weglopen).

4. MAATREGELEN Ruimtelijke ontwikkeling of inrichting

4.1 Gebruik maatregelencatalogus

Per categorie en soortgroep zijn in § 4.3 tot en met § 4.7 maatregelen uitgewerkt om zorgvuldig om te gaan met aanwezige beschermde flora en fauna. Deze maatregelcatalogus is gebaseerd op het 'Reikwijdtedocument' (RVO, versie 1.1, november 2023), de natuurkalenders[12]en de best practises van gemeenten en ecologisch deskundigen (klankbordgroep Stadswerk).

De maatregelencatalogus bestaat uit de volgende categorieën:



1. Gebouwen en werken, zie § 4.3.



2. Houtige begroeiingen, § 4.4.



3. Kruidige begroeiingen en onbegroeid terrein, zie § 4.5.



4. (Half)verhardingen en terreinmeubilair, zie § 4.6.



5. Wateren en oevers, zie § 4.7.

De hiervoor getoonde kleuren corresponderen ook met de kleuren van de afbeeldingen in deze paragrafen.

Op basis van hoofdstuk 3 is al een groot deel van het zorgvuldig handelen uitgewerkt in een ecologisch werkprotocol, het betreft de volgende onderdelen:

A. Uit te voeren werkzaamheden.
B. Omvang van de werklocatie: werkgrens.
C. Uitvoeringsperiode en planning.
D. Wettelijk belang en mogelijkheden voor andere bevredigende oplossing.
E. Aanwezigheid rust- en voortplantingsplaatsen en essentieel leefgebied op de werklocatie en binnen invloedzone van de werkzaamheden.
F. Gebruik en functionaliteitszone per rust- en voorplantingsplaats.
G. Verstoringsvrije afstand tussen werkzaamheden en rust- en voortplantingsplaatsen of essentiële leefgebieden, werkwijze en werktechniek.

[12] Landelijke natuurkalenders voor vogels en overige soortgroepen.

H. Voorkomen van mogelijke overtredingen door het aanpassen van de werkwijze en/of planning waardoor buiten de kwetsbare locaties en/of kwetsbare periode(n) wordt gewerkt.

Voorafgaand aan de realisatie wordt het ecologisch werkprotocol op technisch detailniveau uitgewerkt:

I. Bepaal uit welke categorie(en) uit de maatregelencatalogus de werklocatie bestaat. De focus ligt op categorieën met rust- en voortplantingsplaatsen en essentieel leefgebied. LET OP: het kan ook gaan om categorieën die buiten de werklocatie vallen en binnen de invloedzone liggen, zie ook 'Voorbeeld 1, Ruimtelijke Ontwikkeling'.

J. Vul het ecologisch werkprotocol aan met algemene en specifieke werkwijzen op basis van de bij de categorie en soortgroep beschreven aanpak uit de catalogus.

4.2 Type maatregelen in de catalogus

In de maatregelencatalogus (zie § 4.3 tot en met § 4.7) is per categorie en per soortgroep invulling gegeven aan vier typen maatregelen: A, B, C en D.

Bij de **maatregelen A, B en C** is sprake van **voorkomen** van overtreding.

Bij **maatregel D** is sprake van **beperkt overtreden** onder de vrijstelling van de gedragscode. Dit beperkt overtreden kan alleen als er geen alternatieven voorhanden zijn, als er sprake is van een in de wet genoemd belang (zie tekst kader bij 2.4.2 en bijlage 1) en kan voor ruimtelijke ontwikkelingen alleen voor een beperkt aantal soorten (zie soorten met status 'beperken' in bijlage 2).

De maatregelen staan in volgorde van (afnemende) prioriteit. Waar nodig zijn specifieke soorten uitgelicht.

A. Markeren van een beschermingszone op basis van de essentiële onderdelen van het leefgebied van de soort, de verstoringsgevoeligheid van de soort en de invloed van de uit te voeren werkzaamheden. Alleen werken buiten deze zone en voorkomen van negatieve effecten binnen deze zone.

B. Binnen de beschermingszone buiten de kwetsbare periode van de soort werken. Geen aantasting van essentiële onderdelen van het leefgebied en voorkomen van verstoren door het treffen van maatregelen.

C. Binnen de beschermingszone binnen de kwetsbare periode van de soort werken. Voorkomen van aantasting van essentiële onderdelen van het leefgebied en van verstoren door het treffen van maatregelen.

D. Binnen de beschermingszone werken met een geringe (tijdelijke) aantasting van essentiële onderdelen van het leefgebied. Het werk faseren waarbij een deel van het essentiële leefgebied tijdelijk niet beschikbaar is. Er worden maatregelen getroffen om negatieve effecten zoveel mogelijk te beperken. In de

laatste plaats kunnen essentiële delen van het leefgebied opgeheven worden indien er (tijdelijke) alternatieven beschikbaar zijn en duurzame alternatieven op termijn beschikbaar komen.

De maatregelen zijn ingedeeld in soortgroepen voor zover deze binnen een categorie voorkomen. De kleur geeft weer bij welke categorie de maatregelen horen. Ze komen dus in vijf verschillende kleuren voor.

 Vogels	 Vleermuizen	 Overige zoogdieren	 Amfibieën	 Reptielen
 Vlinders	 Libellen	 Kevers	 Weekdieren	 Planten

De maatregelen in de volgende paragrafen staan op volgorde van toenemende mate van zorgvuldig handelen:

1. Algemeen zorgvuldig handelen in de vorm van maatregelen voor alle soorten.
2. Specifieke maatregelen per soort of soortgroep.

Samen vormen ze het zorgvuldig handelen. De specifieke maatregelen gaan VOOR op de maatregelen voor alle soorten.

4.3 Gebouwen en werken

De werkzaamheden in deze categorie omvatten:



- Het renoveren/verduurzamen en verbouwen van bestaande gebouwen. Voorbeelden zijn gebouwen voor noodopvang, gemeentewerven, scholen, wijkcentra of stadskantoren. Het betreft hier per project 1 of enkele gebouwen.
- Het aanpassen (verbouwen), verduurzamen of renoveren van bestaande (civieltechnische) werken en bovengrondse nutsvoorzieningen. Voorbeelden zijn: bruggen, stuwen, kade- en grachtenmuren en fietstunnels.

Hierbij is inbegrepen het verwijderen, vervangen en aanbrengen van (groen) voorzieningen aan/op gebouwen en werken. Voorbeelden zijn het (gedeeltelijk) verwijderen van gevelbegroeiing, verlichting, zonnepanelen en bebording.

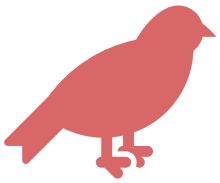
Voor het bouwrijp maken van een terrein, zie de categorieën Kruidige begroeiing en (Half)verharding. Wanneer werkzaamheden vanaf het water worden uitgevoerd met negatieve effecten op watergebonden soorten, zie ook de categorie Water en oevers.

Voor gebouwbewonende soorten wordt **natuurinclusief gewerkt:** elk gebouw dat geschikt was voor bepaalde gebouwbewonende soorten, blijft ook na uitvoering van de werkzaamheden beschikbaar en geschikt voor de betreffende soorten. Daarnaast wordt voorkomen dat dieren worden gedood, door bij aantasting van rust- en voortplantingslocaties het gebouw eerst natuurvrij te maken. Omdat gebleken is dat effectiviteit van maatregelen per werklocatie en situatie kan verschillen, wordt een diversiteit aan maatregelen toegepast (zie uitwerking van de maatregelen bij huismus, gierzwaluw en vleermuizen hierna).

In geval er meerdere woningen in dezelfde buurt worden gerenoveerd, wordt een **kleinschalige werkwijze** gehanteerd. Uitgangspunt is dat er hooguit aan 10% van de voor de betreffende soort(en) geschikte woningen per CBS-buurt per jaar tegelijkertijd gewerkt mag worden. Op deze manier wordt cumulatie beperkt en zal bij een correcte uitvoering van de gedragscode geen effect op de staat van instandhouding optreden. Bij grotere projecten en hogere aantallen individuen dan aangegeven in de gedragscode of bij kraam- en grote winterverblijfplaatsen is maatwerk vereist en zal een omgevingsvergunning aangevraagd moeten worden.

4.3.1 Vogels

In/aan gebouwen en kunstwerken zal de aanwezigheid van beschermde vogelsoorten vooral de aanwezigheid van nesten betreffen aan gevels (zoals huiszwaluw) onder, in of op dakconstructies (zoals huismus, visdief en scholekster), in de spouw (zoals gierzwaluw) of in (nabijgelegen) schuren (zoals kerkuil).



Alle soorten

A Bij gebouwen en werken met rust- of voortplantingsplaatsen van beschermde vogelsoorten worden geen werkzaamheden uitgevoerd óf worden deze delen gemarkeerd en ontzien tijdens de werkzaamheden. Verstoring van broedgevallen door werkzaamheden in de directe omgeving van deze gebouwen en werken dient te worden voorkomen of er dienen maatregelen getroffen te worden om dat te voorkomen door bijvoorbeeld het aanbrengen van een beschermingszone (zie bijlage 5).

B Werkzaamheden worden uitgevoerd buiten de soortspecifieke broedperiode, zie landelijke natuurkalender RVO. Voor nesten die jaarrond worden gebruikt of waar elk jaar naar toe wordt teruggekeerd geldt dat deze functies behouden moeten blijven, zie bijlage 2.

Voor de volgende soorten gelden specifieke maatregelen en zijn er onder voorwaarden soms beperkte negatieve effecten (D-maatregelen) mogelijk.

Kerkuil, steenuil en slechtvalk

Dit betreft schaarse/territoriale soorten die in gebouwen vooral gebruik maken van kunstmatige rust- en voortplantingsplaatsen en waarvoor een goed leefgebied met voldoende voedselaanbod in de directe omgeving van het gebouw essentieel is.

B Werkzaamheden worden uitgevoerd buiten de kwetsbare periode, die is voor deze soorten de broedperiode. De broedperiode betreft een indicatieve periode van februari tot en met juli voor steenuil, van februari tot en met augustus voor kerkuil en van februari tot en met april voor slechtvalk. De werkwijze is als volgt:

- De in- en uitvliegmogelijkheden blijven behouden.
- De constructie met de rust- en voortplantingsplaats blijft behouden.
- Er wordt gewerkt zonder apparatuur met grote geluidsbelasting wanneer soorten aanwezig zijn, zie ook bijlage 5.

D Bij aantoonbare noodzaak (met wettelijk belang en alternatievenafweging) is het mogelijk om per soort 1 nestlocatie per gemeente per jaar op te heffen. Dit mag mits essentieel leefgebied en broedgelegenheid beschikbaar blijft:

- Omdat **steenuil en kerkuil** ook buiten hun broedperiode van een nestlocatie gebruik maken, dienen 2 vervangende rust- of voort-plantingsplaatsen buiten de invloedsfeer van de werkzaamheden te worden geplaatst; voor de steenuil binnen het bestaande territorium en voor de kerkuil in de directe omgeving (binnen 500 meter van de oorspronkelijke verblijfplaats). Dit is niet noodzakelijk indien reeds vervangende locaties aanwezig zijn (uitvoeren omgevingscheck). De vervangende verblijfplaats kan een tijdelijk karakter hebben, tot de originele nestlocatie weer toegankelijk is. Ze kunnen echter ook een permanente vervanging betreffen.
- De vervangende verblijfplaats bestaat uit een bewezen effectieve nestkast en/of toegang tot een bouwwerk zoals een schuur voor kerkuil en steenuil. Zie voor het geschikte ontwerp en locaties de betreffende kennisdocumenten voor Kerkuil en Steenuil. Deze alternatieven dienen 3 maanden voor uitvoering van de werkzaamheden aanwezig te zijn i.v.m. gewenning.
- Bij aanvang van de broedperiode van de **slechtvalk** dient de bestaande broedlocatie weer toegankelijk en verstoringsvrij te zijn, of in de directe omgeving dienen 2 alternatieve nestgelegenheden te zijn gerealiseerd. Zorg dat de nestkast op tientallen meters hoog wordt geplaatst, met plekken waar voldoende beschutte zitplaatsen aanwezig zijn aan alle kanten en voldoende landingsmogelijkheden voor de jongen.
- De dieren krijgen de gelegenheid de werklocatie uit eigen beweging te verlaten.

Huismus

B Werkzaamheden worden uitgevoerd buiten de kwetsbare perioden. De kwetsbare periode is van maart tot en met augustus alsook dagen en nachten met (gevoels-)temperaturen beneden het vriespunt (vorst) of bij sneeuw en ijzel. De werkwijze is als volgt:

- De in- en uitvliegmogelijkheden blijven behouden.
- De constructie met de rust- en voortplantingsplaatsen blijft behouden.
- Er wordt gewerkt zonder apparatuur met grote geluidsbelasting wanneer soorten aanwezig zijn zodat verstoring wordt voorkomen, zie bijlage 5.
- Aanwezige muurbegroeiing die wordt gebruikt door huismus, dient behouden te blijven.

D Bij aantoonbare noodzaak (met wettelijk belang en alternatievenafweging) is het mogelijk rust- en voortplantingsplaatsen van huismus aan te tasten, mits de functionaliteit weer volledig worden hersteld:

- De werkzaamheden worden buiten de onder B genoemde kwetsbare perioden uitgevoerd. Hier kan van afgeweken worden bij een lange

doorlooptijd van de werkzaamheden, mits de noodzaak hiervoor voldoende kan worden aangetoond.

- In geval het project meerdere woningen bij elkaar betreft met meerdere rust- en voortplantingsplaatsen van huismus, geldt dat maximaal 10% van geschikte woningen voor deze soort per CBS-buurt per jaar per gemeente mag worden aangetast, zoals na het volgend punt staat omschreven.
- In geval het een individueel gebouw of (civieltechnisch) werk betreft worden de werkzaamheden gefaseerd uitgevoerd waarbij minimaal 50% van de nestlocaties beschikbaar blijft in het betreffende gebouw. Deze nestlocaties zijn maximaal één broedperiode niet beschikbaar. Indien er sprake is van 1 nestlocatie of concentratie van nesten op 1 locatie en faseren niet mogelijk is, dient er voorafgaand voldoende alternatief in de omgeving te worden aangeboden zoals hierna omschreven.
- Tijdens uitvoering van werkzaamheden dienen in de directe omgeving (binnen een straal van 100m) van de werklocatie voldoende alternatieve rust- en verblijfplaatsen voor huismus aanwezig te zijn of deze dienen te worden aangebracht, zie hiervoor de 'Maatregelen-catalogus beschermde soorten bij na-isolatie en renovatie van gebouwen' en het kennisdocument. De vervangende verblijfplaatsen kunnen een tijdelijk karakter hebben tot de originele locatie weer toegankelijk is. Vervangende verblijfplaatsen die worden aangebracht dienen minimaal 3 maanden voor het ongeschikt maken van de huidige verblijfplaatsen beschikbaar te zijn. De tijdelijke verblijfplaatsen verwijderen buiten de broedperiode en pas nadat de duurzame voorzieningen beschikbaar zijn.
- Minimaal een week voorafgaand aan de werkzaamheden worden gebouwen en werken natuurvrij gemaakt buiten de broedperiode van huismus en buiten de koude periodes in de winter. Zie hiervoor de 'Leidraad Natuurvrij maken bij na-isolatie en renovatie van gebouwen' (RVO.nl) en het kennisdocument Huismus. Er wordt te alle tijden voorkomen dat vogels worden ingesloten.
- Aanwezige muurbegroeiing die van essentieel belang is voor huismus, dient behouden te blijven. Ook het omliggende essentiële leefgebied dient functioneel voor huismus te blijven.
- De in- en uitvliegmogelijkheden en de constructie met rust- en voortplantingsplaatsen worden zo snel mogelijk hersteld op dezelfde locaties als het oorspronkelijke gebruik. Wanneer andere materialen worden toegepast dan in de oorspronkelijke situatie, dient voldaan te worden aan de materiaalkeuze zoals omschreven in de 'Maatregelen-catalogus beschermde soorten bij na-isolatie en renovatie van gebouwen' (RVO.nl) en het kennisdocument Huismus.

- Of er worden permanente duurzame voorzieningen aangebracht zoals hierna omschreven:
  - Voor elke rust- en voortplantingsplaats die wordt aangetast of verwijderd, worden minimaal 2 nieuwe duurzame voorzieningen in de buitenschil van de bestaande locaties aangeboden, die zoveel mogelijk aansluiten op bestaand gebruik. Dit in de vorm van bijvoorbeeld gierzwaluwstenen, nestkasten, dakvoetsystemen of het verwijderen van aanwezig vogelschroot, zie voor de wijze van toepassen de 'Maatregelencatalogus beschermde soorten bij na-isolatie en renovatie van gebouwen' en het kennisdocument Huismus.
  - Indien er in een project bij meerdere gebouwen rust- en voortplantingsplaatsen worden aangetast, dienen minimaal 2 verschillende typen duurzame voorzieningen te worden aangebracht. Deze opgave geldt ook voor grote gebouwen (>500m^2 dicht gevel- en dakoppervlak) met meerdere rust- en voortplantingsplaatsen.

Gierzwaluw

B Werkzaamheden worden uitgevoerd buiten de kwetsbare periode, dit is de broedperiode. De broedperiode van de gierzwaluw betreft een indicatieve periode van half april tot en met half augustus. De werkwijze is als volgt:

- De in- en uitvliegmogelijkheden blijven behouden.
- De constructie met de rust- en voortplantingsplaatsen blijft behouden.
- Wanneer er nog individuen aanwezig zijn wordt gewerkt met apparatuur zonder grote geluidsbelasting (verstoring voorkomen), zie bijlage 5.

D Bij aantoonbare noodzaak (met wettelijk belang en alternatievenafweging) is het mogelijk rust- en voortplantingsplaatsen van gierzwaluw aan te tasten, mits de functionaliteit weer volledig wordt hersteld:

- De werkzaamheden worden buiten de onder B genoemde kwetsbare periode uitgevoerd.
- De in- en uitvliegmogelijkheden en de constructie met rust- en voortplantingsplaatsen worden zo snel mogelijk hersteld op dezelfde locaties als het oorspronkelijke gebruik. Wanneer andere materialen worden toegepast dan in de oorspronkelijke situatie, dient voldaan te worden aan de materiaalkeuze zoals omschreven in de 'Maatregelen-catalogus beschermde soorten bij na-isolatie en renovatie van gebouwen' (RVO.nl) en het kennisdocument Gierzwaluw.
- Indien het niet mogelijk is om de oorspronkelijke nestlocaties te behouden of te herstellen worden permanente duurzame voorzieningen aangebracht zoals hierna omschreven:
  - Voor elke rust- en voortplantingsplaats die wordt aangetast of verwijderd, worden minimaal twee nieuwe voorzieningen aangeboden, die zoveel mogelijk aansluiten op bestaand gebruik en waarbij

de eigenschappen van de oorspronkelijke nestlocatie en typische kenmerken van de nestingang zoveel mogelijk worden nagebootst. Dit in de vorm van bijvoorbeeld gierzwaluwstenen, nestkasten, voorziening in dakoverstek of gootbekisting. Zie voor geschikte locaties en uitvoering de 'Maatregelencatalogus beschermde soorten bij na-isolatie en renovatie van gebouwen' en het kennisdocument Gierzwaluw.

- Wanneer er in een project bij meerdere gebouwen rust- en voortplantingsplaatsen worden aangetast, dienen minimaal 2 verschillende typen duurzame voorzieningen te worden aangebracht. Deze opgave geldt ook voor grote gebouwen (>500m2 dicht gevel- en dakoppervlak) met meerdere rust- en voortplantingsplaatsen van gierzwaluw.

Ringmus, boerenzwaluw, huiszwaluw, visdief en zwarte roodstaart

Nesten van deze soorten krijgen een jaarrond beschermde status wanneer uit de omgevingscheck blijkt dat alternatieve broedgelegenheid onvoldoende aanwezig is en/of er impact van de werkzaamheid kan zijn op de lokale populatie (gaat om toetsen van impact op de oorzaken van de achteruitgang).

A Bij gebouwen en werken met rust- en/of voortplantingsplaatsen van deze soorten worden geen werkzaamheden uitgevoerd óf worden delen met rust- of voortplantingsplaatsen gemarkeerd en ontzien tijdens de werkzaamheden. Verstoring dient voorkomen te worden (zie bijlage 5). Verstoring van broedgevallen door werkzaamheden in de directe omgeving van deze gebouwen dient voorkomen te worden of er dienen maatregelen getroffen worden om dat te voorkomen (zie bijlage 5).

B Werkzaamheden worden uitgevoerd buiten de soortspecifieke broedperiode De werkwijze is als volgt:

- De in- en uitvliegmogelijkheden, indien relevant, blijven behouden.
- De constructie met voortplantingsplaatsen blijft behouden.
- De constructie met rust- en voortplantingsplaatsen is 1 maand voor de broedperiode weer beschikbaar.

Ooievaar

A Bestaande nesten jaarrond behouden. Indien buiten de broedperiode gebruik wordt gemaakt van het nest als rustlocatie, dient geluids- en visuele verstoring door uitvoering van werkzaamheden te worden voorkomen, zie bijlage 5. De broedperiode is van half maart tot en met eind augustus.

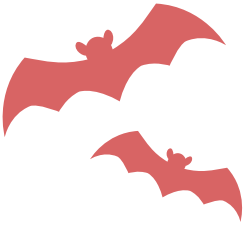
D Nesten in aanbouw (er is nog geen sprake van broeden) op risicolocaties mogen worden verwijderd. Het betreft uitsluitend locaties waar een acute

noodzaak geldt in het kader van de openbare veiligheid (b.v. gevaar voor spoorwegverkeer, snelwegverkeer en brandgevaar).

Als het nest wel (bijna) voltooid is maar er is nog geen sprake van broeden, en er is sprake van bovengenoemde noodzaak (acuut gevaar), geldt dat het nest kan worden verplaatst. De nieuwe locatie voor het nest of het kunstnest is binnen een straal van 200m.

Er dienen in deze situaties ook maatregelen te worden getroffen om herhaling te voorkomen. Herhaaldelijk verwijderen/verplaatsen van nesten is niet toegestaan.

4.3.2 Vleermuizen



Diverse soorten vleermuizen in Nederland maken gebruik van bouwwerken om overdag te rusten, hun jongen groot te brengen of te overwinteren. In gebouwen kan het gaan om spouwconstructies, zolders, ruimtes onder het dak, boei-borden en allerlei andere nauwe en holle ruimtes in de buitenschil van een gebouw, maar ook schuren, bunkers etc. worden benut.

Ook zijn er soorten die onder bruggen, in oude gemetselde riolen, duikers en overkluisde watergangen verblijven. Bruggen en tunnels kunnen voor vleermuizen ook onderdeel uitmaken van een essentiële vliegroute.

Voor gewone dwergvleermuis en ruige dwergvleermuis zijn beperkte negatieve effecten mogelijk ten aanzien van **paarverblijfplaatsen en kleine zomer- en winterverblijfplaatsen**. Een kleine zomer- of winterverblijfplaats bevat tot maximaal 10 dieren van gewone dwergvleermuis en tot maximaal 5 dieren van ruige dwergvleermuis.

Voor overige functies en soorten geldt dat negatieve effecten worden voorkomen. De locaties met kraamverblijfplaatsen en grote zomer- en winterverblijfplaatsen blijven daarmee duurzaam behouden.

Rust- en voortplantingsplaatsen alle soorten

A Werkzaamheden uitvoeren buiten de beschermingszone. Verstoring van vleermuizen door werkzaamheden in de directe omgeving van deze gebouwen voorkomen (zie bijlage 5).

B Werkzaamheden uitvoeren buiten de kwetsbare periode, binnen de beschermingszone. De werkwijze is als volgt:

- Op locaties met kraam- en/of grote zomer- en winterverblijfplaatsen werken buiten de kwetsbare periode. De kwetsbare perioden zijn de kraamperiode van mei tot en met juli en winterrustperiode van november tot en met maart.
- In- en uitvliegmogelijkheden blijven toegankelijk.

- De constructie met rust- en voortplantingsplaatsen blijft behouden.
- Er wordt gewerkt zonder apparatuur met grote geluidsbelasting wanneer vleermuizen aanwezig kunnen zijn, zie ook bijlage 5.
- Wanneer vleermuizen aanwezig kunnen zijn, alleen werken bij daglicht. Indien donkere ruimtes zoals kunstwerken overdag moeten worden belicht, dient de verlichting voor vleermuizen te worden afgeschermd.

Gewone dwergvleermuis en ruige dwergvleermuis

D Bij aantoonbare noodzaak (met wettelijk belang en alternatievenafweging) is het mogelijk paarverblijfplaatsen en kleine zomer- en winterverblijfplaatsen aan te tasten, mits deze weer volledig worden hersteld:

- In geval het project meerdere woningen bij elkaar betreft, met meerdere rust- en voortplantingsplaatsen van vleermuizen, geldt dat maximaal 10% van geschikte woningen voor deze soort per CBS-buurt per jaar per gemeente mag worden aangetast zoals na het volgend punt staat omschreven.
- In geval het een individueel gebouw of (civieltechnisch) werk betreft worden de werkzaamheden gefaseerd uitgevoerd waarbij minimaal 50% van de verblijfplaatsen per gebouw beschikbaar blijft. Indien er sprake is van 1 verblijfplaats en faseren niet mogelijk is, dient er voorafgaand voldoende alternatief in de omgeving te worden aangeboden zoals hierna omschreven. De oorspronkelijke verblijfplaatsen zijn maximaal 1 aaneengesloten kraam- en paarseizoen niet beschikbaar.
- Tijdens de uitvoering van de werkzaamheden dienen in de directe omgeving (binnen 100m) van de werklocatie voldoende alternatieve paar-, zomer- en winterverblijfplaatsen beschikbaar te zijn om naar uit te wijken. Of deze dienen te worden aangebracht, zie hiervoor de 'Maatregelencatalogus beschermde soorten bij na-isolatie en renovatie van gebouwen'. De vervangende verblijfplaats kan een tijdelijk karakter hebben tot de originele locatie weer toegankelijk is.
- Minimaal een week voorafgaand aan de werkzaamheden wordt het bouwwerk natuurvrij gemaakt buiten de winterrustperiode. Zie hiervoor de Leidraad Natuurvrij maken voor gebouwbewonende soorten (RVO.nl). Hier kan van afgeweken worden bij een lange doorlooptijd van de werkzaamheden, door voorafgaand aan de winterrustperiode werende voorzieningen aan te brengen. Wanneer werkzaamheden worden uitgevoerd in de kraamperiode bij een bouwwerk dat sterke gelijkenissen vertoond met een bouwwerk waar **kraamverblijfplaatsen** binnen de werklocatie of directe omgeving zijn vastgesteld[13], is het nodig voorafgaand aan het natuurvrij maken **één extra veldbezoek** (conform het vleermuisprotocol) op aanwezigheid van kraam-

[13] Blijkt uit het uitgevoerde verkennende of nader onderzoek

verblijven uit te voeren. Bij kraamverblijfplaatsen mogen geen werkzaamheden worden uitgevoerd.

- In- en uitvliegmogelijkheden en de constructie met verblijfplaatsen worden zo snel mogelijk hersteld op **dezelfde locaties** als het oorspronkelijke gebruik. Wanneer andere materialen worden toegepast dan in de oorspronkelijke situatie, dient voldaan te worden aan de 'Maatregelencatalogus beschermde soorten bij na-isolatie en renovatie van gebouwen' (RVO.nl) en het kennisdocument van de betreffende vleermuissoort.
- Indien het niet mogelijk is om de oorspronkelijke verblijfplaatsen te behouden of te herstellen worden permanente duurzame voorzieningen aangebracht in de buitenschil van het bouwwerk, waarbij de karakteristieken van de oorspronkelijke verblijfplaats en invliegopening zoveel mogelijk worden nagebootst. Zie voor aantallen, maatvoering en uitvoering de 'Maatregelencatalogus beschermde soorten bij na-isolatie en renovatie van gebouwen' en het kennisdocument van de betreffende vleermuis.
- Aanvullend geldt bij het aanbrengen van voorzieningen aan meerdere gebouwen dat er minimaal 3 verschillende typen voorzieningen binnen de werklocatie of directe omgeving dienen te worden aangebracht. Deze opgave geldt ook voor grote gebouwen (>500m2 dicht gevel- en dakoppervlak). De voorzieningen hebben verschillende groottes en oriëntaties, minimale eisen hiervoor zijn:
    - 30% van de voorzieningen bestaat uit 2 typen middelgrote ruimtes (>50.000 cm^3 of 50 liter) die met elkaar verbonden zijn of 1 grote ruimte (>100.000 cm^3 of 100 liter). Van belang is dat de beschikbare ruimtes verschillende klimatologische omstandigheden hebben, bijvoorbeeld door een verschil in zonoriëntatie en/of materiaalkeuze. Ook kan ervoor gekozen worden 1 grote voorziening te realiseren (>1.000 liter).
    - Kleine vleermuiskasten (<5.500 cm^3 of 5,5 liter) mogen maximaal bij 30% van het totaal aan voorzieningen worden toegepast.
- Voor elke verblijfplaats die wordt aangetast dienen minimaal 4 nieuwe voorzieningen te worden aangeboden. Vervangende verblijfplaatsen die worden aangebracht dienen minimaal 3 maanden voor het ongeschikt maken van de huidige verblijfplaatsen beschikbaar te zijn. De tijdelijke verblijfplaatsen in de paarperiode verwijderen en pas nadat de duurzame voorzieningen beschikbaar zijn.
- Zie voor meer informatie over de specificaties en duurzaamheid van de voorzieningen, het meest recente kennisdocument gewone dwergvleermuis van BIJ12.

Vliegroutes alle vleermuissoorten

B Bij aanwezigheid van essentiële vliegroutes van vleermuizen door tunnels of onder bruggen wordt in de periode van november tot en met maart gewerkt. Dit is buiten de gebruiksperiode.

C Werkzaamheden aan bruggen of tunnels met essentiële vliegroutes van vleermuizen kunnen in de actieve periode van deze soortgroep worden uitgevoerd wanneer:

- Er overdag wordt gewerkt.
- In de avond/nacht een obstakelvrije doorgang (omvang door een ecologisch deskundige te bepalen), onder het plafond/brugdek toegankelijk blijft voor vleermuizen.
- In de avond/nacht wordt gewerkt zonder apparatuur met grote geluidsbelasting wanneer soorten aanwezig zijn om verstoring te voorkomen, zie bijlage 5.
- Aanwezige begeleidende begroeiing, richting tunnel of brug behouden.
- Eventuele verlichting mag de functionaliteit van de essentiële vliegroute niet beperken.

4.3.3 Overige zoogdieren

De overige zoogdieren die in of direct bij gebouwen en werken voorkomen zijn steenmarters, boommarters en egels. Zij kunnen gebruik maken van zolders, kruipruimtes, spouwmuren of ruimten onder de dakbedekkingen of schuurtjes om te rusten of hun jongen groot te brengen. In veel mindere mate kan het voorkomen dat egels in of onder stallen of schuurtjes overwinteren.



Voor steenmarter zijn beperkte negatieve effecten (D-maatregelen) mogelijk.

Alle soorten

A Bij gebouwen met rust- en voortplantingsplaatsen van steenmarter, boommarter of egel worden geen werkzaamheden uitgevoerd óf worden delen van een gebouw met rust- of voortplantingsplaatsen van deze soorten gemarkeerd en ontzien tijdens de werkzaamheden (zie bijlage 5).

B Werkzaamheden worden uitgevoerd buiten de kwetsbare voortplantingsperiode. De voortplantingsperiode van boommarter en/of steenmarter is van maart tot en met augustus en de winterrustperiode van egel is van oktober tot en met maart. Pas nadat is vastgesteld dat rust- en voortplantingsplaatsen verlaten zijn, kunnen de werkzaamheden starten.

Bij uitvoering van werkzaamheden moet de constructie van de rust- en voortplantingsplaatsen intact en toegankelijk worden gehouden.

Steenmarter

D Buiten de kwetsbare periode (de voortplantingsperiode is van maart tot en met augustus) kunnen toegangen tot een rust- en voortplantingsplaats worden afgesloten en/of de rust- en voortplantingsplaats ongeschikt worden gemaakt. De werkwijze is als volgt:

- Voorafgaand aan het afsluiten van de toegangen of ongeschikt maken, dient de afwezigheid van individuen door een ecologisch deskundige te worden bevestigd.
- Bij aantasting van een rust- en voortplantingsplaats dient altijd beoordeeld te worden of in de omgeving voldoende alternatieven beschikbaar zijn (uitvoeren omgevingscheck), inclusief mogelijkheden om op verschillende plekken te kunnen verblijven. Als de omgeving niet in voldoende alternatieven voorziet, of als er sprake is van een kraamverblijf dienen 2 alternatieve verblijven te worden aangeboden in het functionele leefgebied, dit bijvoorbeeld in de vorm van een grote takkenhoop van snoeihout op een rustige plek, eventueel in combinatie met een steenmarterkast.

4.3.4 Amfibieën en reptielen



Amfibieën en reptielen (ringslang) kunnen overwinteren in vorstvrije en veelal vochtige gebouwen en kunstwerken, zoals kelders en putten.

Voor rugstreeppad zijn beperkte negatieve effecten mogelijk.

Alle soorten

A Werkzaamheden worden niet uitgevoerd op overwinterings- of voortplantingsplaatsen van amfibieën of reptielen. Deze delen worden gemarkeerd door of op aanwijzing van een ecologisch deskundige.

B Bij (delen van) gebouwen waar overwintering plaatsvindt, worden geen werkzaamheden uitgevoerd in de kwetsbare winterrustperiode. De winterrustperiode is van oktober tot en met maart. Werkzaamheden mogen niet leiden tot veranderingen in het interne klimaat en toegangen tot de ruimte waar soorten gebruik van maken mogen niet worden dicht gezet.

Rugstreeppad

A Bij overwinteringslocaties van rugstreeppad worden geen werkzaamheden uitgevoerd.

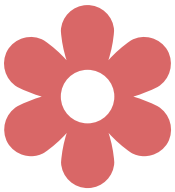
B Op locaties waar rugstreeppadden overwinteren, werkzaamheden buiten de kwetsbare periode uitvoeren en de overwinteringsmogelijkheden

behouden. De kwetsbare periode (winterrust) is van half oktober tot en met maart.

D Bij aantoonbare noodzaak (met wettelijk belang en alternatievenafweging) is het mogelijk om enkele overwinteringslocaties of dagrustplaatsen aan te tasten buiten de kwetsbare winterrustperiode. De winterrustperiode is van half oktober tot en met maart.

- Indien dieren aanwezig zijn op de werklocatie in de actieve periode geldt dat werkzaamheden dienen te worden uitgevoerd in de periode half augustus tot en met september.
- Indien werkzaamheden plaats vinden in de gebruiksperiode en dieren aanwezig kunnen zijn: dieren tijdelijk weren met een amfibieënscherm in combinatie met vangen en verplaatsen naar geschikt leefgebied buiten de invloedsfeer van de werkzaamheden.
- Binnen het bestaande leefgebied en buiten de invloedsfeer van de werkzaamheden dienen nieuwe mogelijkheden voor overwintering en rustplaatsen gecreëerd te worden met dezelfde omvang en kwaliteit als hetgeen wat verloren gaat, zoals een goed vergraafbare bodem van zand of hopen met stenen. Deze dienen aanwezig te zijn voordat de werkzaamheden aanvangen.

4.3.5 Planten

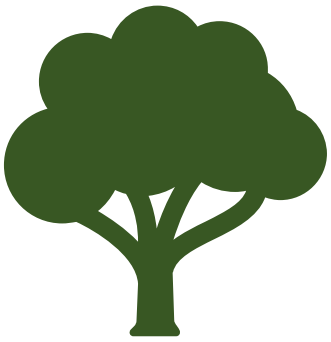


Voor deze categorie zijn vooral muurflora zoals beschermde varens (schubvaren, groensteelvaren en blaasvaren) en muurbloem relevant. Voor alle soorten moeten negatieve effecten worden voorkomen.

Alle soorten

A Ontzien van groeiplaatsen van beschermde planten. Locaties met beschermde (muur)planten markeren en abiotische omstandigheden zoals temperatuur, de hoeveelheid licht, de aanwezigheid van water, de samenstelling van de voegen of bodem handhaven.

4.4 Houtige begroeiingen



De werkzaamheden in deze categorie omvatten het gedeeltelijk vellen of rooien van houtige begroeiingen die niet in bosverband staan.

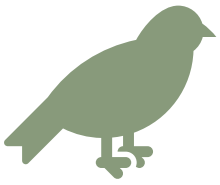
Hieronder vallen: solitaire bomen, (landschappelijke) bomenrijen, lanen, houtwallen, singels, heggen, kleine bosjes, struwelen, grienden, hakhout, bosplantsoen, hagen, blokhagen en sierheesters.

Bij deze categorie hoort tevens het aanleggen, herstellen of verwijderen van ondergrondse (nuts)voorzieningen in houtige begroeiingen.

4.4.1 Algemeen zorgvuldig handelen

- De werkrichting is richting een rustige/natuurlijke locatie zodat dieren daar naar toe kunnen vluchten. Zorg dat voldoende dekking en schuilmogelijkheden aanwezig zijn in de richting en op de locatie waar dieren langs/naar toe moeten vluchten.
- Werkzaamheden vinden in eerste instantie overdag plaats om verstoring door verlichting te voorkomen.

4.4.2 Vogels



Bomen en struiken vormen een sleutelfunctie voor een groot aantal vogelsoorten: zangvogels, roofvogels, uilen, spechten, duiven, kraaien en eksters. Nestgelegenheid is aanwezig hoog in de kroon (roofvogels), in (te creëren) holtes (uilen, spechten, zangvogels) of op tal van grotere en kleinere takken. Voedsel is aanwezig in de vorm van vliegende insecten, kevers en larven, vruchten, zaden en noten. Ook bieden bomen en struiken beschutting, schuil- en slaapplaatsen.

Een strikte bescherming geldt voor soorten die elk jaar terugkeren naar hetzelfde nest, en/of die elk jaar broeden in hetzelfde gebied en daarbij specifieke habitateisen hebben waarbij uitwijken naar de omgeving moeilijk is bij aantasting van de broedhabitat. Dit zijn type 1 en 2 rust- en verblijfplaatsen in bijlage 2.

Voor buizerd, havik, steenuil en ooievaar zijn beperkte negatieve effecten (D-maatregelen) toegestaan.

Alle soorten

A Bomen en struiken met nestlocaties en/of vaste rustplaatsen van vogels, en de directe leefomgeving die rust en beschutting biedt, worden gemarkeerd,

ontzien en behouden tijdens de werkzaamheden. Verstoring van broedgevallen dient voorkomen te worden, zie bijlage 5.

B Werkzaamheden worden uitgevoerd buiten de soortspecifieke broedperiode(n), zie landelijke natuurkalenders (RVO). Houtige begroeiingen met tijdelijke nesten van soorten die niet op de Rode lijst staan (zie bijlage 2) mogen buiten de broedperiode worden verwijderd wanneer er alternatieve (broed)mogelijkheden in de directe omgeving beschikbaar zijn (omgevingscheck).

Soorten die broeden in nestkolonies, ooievaar, roofvogels en uilen, exclusief bodembroedende soorten zoals kiekendieven en velduil

Voor locaties die jaarrond worden gebruikt of waar elk jaar naar toe wordt teruggekeerd geldt dat de functionaliteit niet mag worden aangetast. Het gaat om nestkolonies van o.a. reigerachtigen en roek en nesten en rustlocaties van roofvogels en uilen die gebruik maken van houtige begroeiingen.

A Nestbomen en de directe omgeving markeren zodat deze locatie zijn functie als broed- en rustlocatie behoud. Voor ransuilen geldt het behoud van roestplaatsen. Verstoring van rust- en voortplantingsplaatsen dient voorkomen te worden gedurende de soortspecifieke gebruiksperiode, zie bijlage 5.

Huismus en ringmus

A Hagen, muurbegroeiingen (bv. klimop) en struiken die worden gebruikt als vaste rust- en schuillocatie en daarmee een essentieel onderdeel vormen van het leefgebied, markeren en behouden. Verstoring van rust- en voortplantingsplaatsen dient voorkomen te worden, zie bijlage 5.

Steenuil

A Bomen die worden gebruikt als vaste rust- en voortplantingsplaats of uitkijkpost, markeren en behouden. Verstoring van broedgevallen dient voorkomen te worden zie bijlage 5.

D Bij aantoonbare noodzaak (met wettelijk belang en alternatievenafweging) is het mogelijk 1 rust- en/of voortplantingsplaats per gemeente per jaar op te heffen mits de rust- en voortplantingslocaties weer volledig worden hersteld en aantasting van essentieel leefgebied wordt voorkomen. De werkwijze is als volgt:

- Werkzaamheden worden uitgevoerd of aangevangen buiten de broedperiode welke globaal loopt van februari tot en met juli.
- Daarnaast vindt er herplant plaats met een boomsoort die in de toekomst de functie van rust- en voortplantingslocatie kan invullen.

- Tijdelijke effecten worden opgevangen door de plaatsing van 2 steenuilenkasten in bomen, zo mogelijk binnen het bestaande territorium als de oorspronkelijke rust- en voortplantingsplaats. Zie voor het geschikte ontwerp en locaties het kennisdocument Steenuil. De alternatieven dienen 3 maanden voor uitvoering van de werkzaamheden aanwezig te zijn i.v.m. gewenning.
- De dieren krijgen de gelegenheid de werklocatie uit eigen beweging te verlaten.
- Zie voor meer informatie het meest recente kennisdocument steenuil van BIJ12.

Buizerd en havik

A Bomen met nesten van buizerd of havik, markeren en behouden. Verstoring van broedgevallen dient voorkomen te worden, zie bijlage 5.

D Bij aantoonbare noodzaak (met wettelijk belang en alternatievenafweging) is het mogelijk 1 nestlocatie per gemeente per jaar op te heffen, mits binnen het territorium voldoende alternatief broedhabitat beschikbaar is en aantasting van essentieel leefgebied wordt voorkomen:

- Werkzaamheden worden uitgevoerd of aangevangen buiten de soortspecifieke broedperiode welke globaal loopt van februari tot en met augustus.
- Binnen het territorium zijn voldoende alternatieve nestlocaties beschikbaar in de vorm van bestaande horsten, verlaten nesten van andere roofvogelsoorten, kraaiennesten (buizerd) of broedhabitat in de vorm van hoge bomen met stevige takconstructies.
- Alternatieve nesten of broedhabitats bevinden zich op verstoringsvrije plaatsen, zie bijlage 5.
- Zie voor meer informatie het meest recente kennisdocument buizerd van BIJ12.

Ooievaar

A Bestaande nesten jaarrond behouden. Indien buiten de broedperiode gebruik wordt gemaakt van het nest als rustlocatie, dient geluids- en visuele verstoring door uitvoering van werkzaamheden te worden voorkomen, zie bijlage 5. De broedperiode is van half maart tot en met eind augustus.

D Nesten in aanbouw (er is nog geen sprake van broeden) op risicolocaties mogen worden verwijderd. Het betreft locaties waar een acute noodzaak geldt in het kader van de openbare veiligheid (b.v. gevaar voor spoorwegverkeer, snelwegverkeer en brandgevaar)

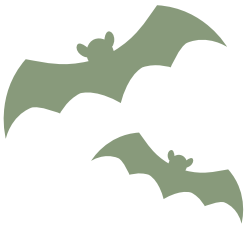
Als het nest wel (bijna) voltooid is, maar er nog geen sprake is van broeden en er is sprake van bovengenoemde acute noodzaak, geldt dat het nest kan

worden verplaatst. De nieuwe locatie voor het nest of het kunstnest is binnen een straal van 200m.

Zeldzame soorten[14] of soorten die jaarlijks naar hetzelfde gebied terugkeren en/of specifieke eisen stellen aan hun broedlocaties

A Groenelementen die een essentiële functie (tijdelijke broed- en rust-gelegenheid, voedsel en dekking) vervullen en waarvoor geen alternatief in de omgeving beschikbaar is, worden behouden. Dit betreft bijvoorbeeld dikke loofbomen in gebruik als nestgelegenheid door zwarte specht. De elementen die behouden moeten blijven dienen te worden bepaald door een ecologisch deskundige.

4.4.3 Vleermuizen



Voor alle Nederlandse vleermuissoorten zijn bomen van belang in hun leefgebied. Sommige soorten gebruiken bomen als rustplaats (holtes en loshangend schors) of om hun jongen groot te brengen (holtes). Met name eik en beuk worden hiervoor gebruikt. Ook voor voedsel zijn vleermuizen afhankelijk van bomen omdat in de buurt van bomen veel vliegende insecten aanwezig zijn. Bomen zorgen ook voor beschutting tegen de wind waardoor kleinere soorten via de luwte van de bomen de voedselgebieden kunnen bereiken (vliegroutes).

Beperkte negatieve effecten (D-maatregelen) zijn mogelijk voor paarverblijfplaatsen en kleine zomer- en winterverblijfplaatsen van gewone dwergvleermuis en ruige dwergvleermuis. Voorkomen geldt voor andere functies en alle andere soorten.

Alle soorten

A Bomen met geschikte holtes of spleten voor vleermuizen en bomen in de directe omgeving hiervan, worden gemarkeerd en behouden. Dit geldt ook voor houtige begroeiingen die als essentieel foerageergebied en/of essentiele vliegroute wordt gebruikt.

B Kapwerkzaamheden worden bij voorkeur uitgevoerd buiten de gebruiksperioden. De beste werkperiode is globaal van half augustus tot en met oktober. De exacte periode te bepalen door een ecologisch deskundige. Hierbij blijven bomen met paar-, kraam-, zomer- en/of winterverblijfplaatsen en bomen in de directe omgeving van deze verblijfplaatsen behouden.

[14] Rode lijstsoorten met een status bedreigd of erger.

Indien houtige begroeiingen bij een plas of watergang met essentiële foerageerfunctie of essentiële vliegroute voor vleermuizen, van belang is voor beschutting tegen wind of instraling tegen licht op het water, dan dient na verwijdering direct herplant plaats te vinden van houtige begroeiingen van minimaal 2m hoogte. De beschutting tegen de wind kan tijdelijk worden gerealiseerd door het plaatsen van schermen van 2m hoog, zie kennis-document gewone dwergvleermuis.

Werkzaamheden nabij kraam-, winter-, zomer- of paarverblijfplaatsen, essentiële vlieg- of migratieroutes en foerageergebied worden tijdens de actieve periode uitgevoerd bij daglicht. De actieve periode is globaal van maart tot en met oktober.

Kappen van een lijnvormige begroeiing die een essentiële vliegroute vormt voor vleermuizen dient gefaseerd te worden uitgevoerd, waarbij geen gaten groter dan 7 meter kunnen ontstaan. Kap kan pas plaatsvinden wanneer de nieuwe aanplant een minimale kroonbreedte heeft van 2,5 meter en de bomen minimaal 5 meter hoog zijn. Als tijdelijk alternatief voor het functioneren van de vliegroute kunnen schermen worden geplaatst. Zoals beschreven in het kennisdocument Gewone dwergvleermuis.

Gewone dwergvleermuis en ruige dwergvleermuis

D Bij aantoonbare noodzaak (met wettelijk belang en alternatievenafweging) is het mogelijk om bomen met als functie paar-, klein zomer- of winterverblijf van ruige dwergvleermuis of gewone dwergvleermuis te verwijderen op de projectlocatie. Verdere aantasting van essentieel leefgebied wordt voorkomen en voor de verblijfplaatsen zijn alternatieven beschikbaar. De beste werkperiode is globaal van half augustus tot en met oktober. De werkwijze is als volgt:

- In de directe omgeving van de werklocatie (bij voorkeur binnen 100m) dienen voldoende locaties voor paar-, kleine zomer- en winterverblijfplaatsen beschikbaar te zijn om naar uit te wijken of deze dienen te worden aangebracht: Voor elke verblijfplaats die wordt aangetast, worden minimaal 4 verblijfplaatsen aangeboden in de vorm van platte, meerlaagse of bolle (alleen voor ruige dwergvleermuis) vleermuiskasten. Dit dient te worden uitgevoerd onder begeleiding van een ecologisch deskundige en op de wijze zoals omschreven in het kennisdocument van de betreffende soort.
- Voor deze voorzieningen dient minimaal 3 maanden gewenningstijd in de actieve periode te worden geboden.
- Bij de tijdelijk niet beschikbare locaties worden tijdelijk werende voorzieningen aangebracht een week voorafgaand aan de werkzaamheden (bv. Vleermuis exclusion flaps).

4.4.4 Overige zoogdieren

Een groot aantal soorten zoogdieren maakt gebruik van houtige begroeiing als onderdeel van hun leefgebied (o.a. hertachtigen en zwijnen). Aanvullend gaat het om rust- en voortplantingsplaatsen in de vorm van holen in de grond (muizen, das), holtes in bomen (marterachtigen), nesten in bomen (eekhoorns) of hopen van takken en stammen en/of kruidig materiaal (bever). Houtige begroeiing biedt ook beschutting en genereert voedsel.



Beperkt negatieve effecten (D-maatregelen) zijn mogelijk voor bunzing, egel, hermelijn, ondergrondse woelmuis, konijn, haas, tweekleurige bosspitsmuis, wezel en steenmarter.

Bever, das en otter

A Essentiele onderdelen van het leefgebied dienen te worden ontzien. Naast burchten en holen waar dieren verblijven gaat het hier om essentiële routes die worden gebruikt en essentiële foerageergebieden. Deze essentiële onderdelen dienen te worden bepaald door een ecologisch deskundige. Voor de rust- en voortplantingsplaatsen dient door een ecologisch deskundige een beschermingszone te worden bepaald op basis van de verstoringsvrije afstand, voorkomen van instortingsgevaar en functionaliteit, zie bijlage 5.

B Werkzaamheden worden uitgevoerd buiten de kwetsbare voortplantingsperiode. De kwetsbare periode van otter is april tot en met augustus, die van bever van mei tot en met augustus en van de das van december tot en met juni. De voortplantingsplaats blijft behouden door het aanbrengen van een beschermingszone op basis van de verstoringsvrije afstand en binnen deze zone specifiek zorgvuldig handelen (o.a. velrichting is van de burcht/hol afgewend). Rondom de voortplantingsplaats blijven bomen en struiken zoveel mogelijk staan. Wissels en ingangen van de voortplantingsplaatse blijven toegankelijk.

Het verwijderen van enkele bomen in essentieel leefgebied van deze soorten is toegestaan, mits voldoende dekking en voedsel aanwezig blijft.

Boommarter, bunzing, egel, haas, hermelijn, konijn, ondergrondse woelmuis, steenmarter, tweekleurige bosspitsmuis, en wezel

A Essentiele onderdelen van het leefgebied worden gemarkeerd en worden ontzien. Dit betreft bomen met holtes en de directe omgeving van deze bomen, holen in de grond en houtige begroeiing die als schuilplaats, verbindingszone of foerageergebied dient. Deze essentiële onderdelen dienen te worden bepaald door een ecologisch deskundige.

Daarnaast dient een schadevrije afstand te worden gehanteerd, van de werkzaamheden tot de rust- en voortplantingsplaats van de marterachtige. De exacte afstand dient te worden bepaald door een ecologisch deskundige, bijlage 5 geldt hiervoor als richtlijn.

B Werkzaamheden worden uitgevoerd buiten de kwetsbare voortplantingsperiode. De voortplantingsperiode is van maart tot en met augustus.

Bomen met geschikte holen voor deze soorten worden gespaard, evenals bomen in de directe omgeving hiervan. Takkenrillen, heggen, houtwallen, mantelzoomvegetaties worden alleen weggehaald indien er voldoende essentieel leefgebied voor deze soorten aanwezig blijft. Voor egel is daarnaast van belang dat in de winterrustperiode van november tot en met maart, mogelijke overwinteringslocaties niet worden aangetast.

D Indien er sprake is van een aantoonbare noodzaak (met geldig belang en alternatievenafweging), is het mogelijk om een rust- en voortplantingsplaats van steenmarter, bunzing, hermelijn, wezel, egel, konijn, ondergrondse woelmuis en tweekleurige bosspitsmuis aan te tasten buiten de soortspecifieke voortplantingsperiode. Voor egel is daarnaast van belang dat in de winterrustperiode van november tot en met maart mogelijke overwinteringslocaties niet worden aangetast.

Essentieel leefgebied dient behouden te blijven. Per situatie dient door een ecologisch deskundige te worden beoordeeld of er voldoende alternatieven in de omgeving beschikbaar zijn of dat het nodig is nieuwe schuil- en voortplantingsmogelijkheden te creëren door bijvoorbeeld de aanleg van takkenrillen. Eventueel aanwezige dieren dienen de gelegenheid te krijgen voor de werkzaamheden weg te kunnen vluchten.

Eekhoorn

A Essentiele onderdelen van het leefgebied worden gemarkeerd en worden ontzien. Dit betreft bomen met eekhoornnesten en belangrijke voedselbomen. De beschermingszone wordt bepaald op basis van functionaliteit en schadevrije afstand, zie hiervoor bijlage 5 als richtlijn.

B Werkzaamheden in de buurt van eekhoornnesten worden uitgevoerd buiten de voortplantingsperiode van eekhoorn. De voortplantingsperiode is van januari tot en met augustus. Nesten blijven behouden. Binnen de schadevrije afstand wordt specifiek zorgvuldig gehandeld (bv. Inzet 1 persoon met geluidsarm gereedschap met een beperkte aanwezigheid).

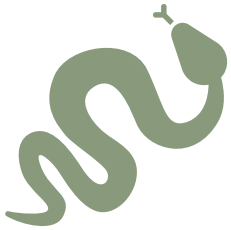
D Nestbomen mogen alleen worden verwijderd wanneer door een ecologisch deskundige is vastgesteld dat het nest niet in gebruik is en in de omgeving voldoende alternatieve nestbomen beschikbaar zijn. Aantasting van essentieel leefgebied dient te worden voorkomen.

Hertachtigen en zwijnen

A Geen werkzaamheden uitvoeren in essentiële delen van het leefgebied (paar- en kraamlocaties). Deze delen markeren door gebruik te maken van een beschermingszone op basis van functionaliteit (bv. op basis van bestaande zonering van rustgebieden).

B In en nabij paar- en kraamlocaties werken buiten de kwetsbare periode (paar- en kraamperiode) De paarperiode van edelhert is in september en oktober en van damhert in oktober en november. De kraamperiode, van edelhert en damhert in mei en juni en van wild zwijn in maart en april. In essentiële onderdelen van het leefgebied (zie maatregel A) werken met behoud van de functionaliteit van deze locaties. Er wordt uitsluitend bij daglicht gewerkt.

4.4.5 Amfibieën en reptielen



Het leefgebied van amfibieën bevindt zich rondom geschikt voortplantingswater. Onder andere heggen, bosjes en houtwallen bieden schuilmogelijkheden, voedsel en overwinteringsmogelijkheden. Voor reptielen is houtige begroeiing met name van belang in combinatie met open zonnige terreinen. Houtige opslag en struiken bieden een veilig onderkomen tijdens het zonnen op open plekken en zijn tevens van belang voor de voedselvoorziening. Ook worden ruimtes tussen de wortels van bomen en struiken gebruikt als overwinteringslocatie.

Beperkte negatieve effecten (D-maatregelen) zijn mogelijk voor: Alpenwatersalamander, rugstreeppad en ringslang.

Alle soorten

A In houtige begroeiingen vinden geen werkzaamheden plaats in essentieel leefgebied van amfibieën en reptielen. Een ecologisch deskundige bepaalt de beschermingszone van deze leefgebieden, richtlijn hiervoor is bijlage 5.

B Werkzaamheden dienen te worden uitgevoerd in de periode half augustus tot en met september of het begin van de voortplanting. De voortplantingsperiode is in april en mei.

Als het geen houtige begroeiing langs het voortplantingswater betreft en de soort op de betreffende werklocatie afwezig is, mag voor amfibieën ook gewerkt worden in de voortplantingsperiode van de betrokken soort. De exacte periode dient te worden bepaald door een ecologisch deskundige.

Het gaat hierbij om het verwijderen van enkele bomen of struiken in leefgebied van amfibieën en reptielen mits voldoende dekking, schuilmogelijk-heden en overwinteringsmogelijkheden voor soorten behouden blijven.

C Op essentiële winterrustlocaties in het leefgebied van beschermde amfibieën en reptielen moet in de winterrustperiode (oktober tot en met maart) de bodem intact gelaten te worden (geen beroering, bodemverdichting of stobben uitfrezen) en dienen houtrillen boomstronken en bladhopen te worden ontzien. Deze elementen dienen door of op aanwijzing van een ecologisch deskundige te worden gemarkeerd.

Ringslang

A Broeihopen van ringslang dienen te worden gespaard. Deze dienen te worden gemarkeerd door of op aanwijzing van een ecologisch deskundige. Ook de bomen in de directe omgeving van broeihopen dienen niet te worden gekapt, om beschutting, dekking en voedsel voor jonge ringslangen te behouden. Ook de verbinding met overig leefgebied dient in stand te worden gehouden.

D Opheffen van een broeihoop is toegestaan buiten de periode dat deze voor voortplanting of overwintering gebruikt wordt. De beste maanden voor het opheffen zijn half april tot en met eind mei.

Voorafgaand aan de aantasting, dienen per broeihoop minimaal 2 nieuwe broeihopen te worden gerealiseerd binnen 200m in geschikt leefgebied. Dit onder verantwoordelijkheid van een ecologisch deskundige.

Boomkikker

A In essentieel leefgebied van boomkikker worden geen werkzaamheden uitgevoerd.

Alpenwatersalamander

D Bij aantoonbare noodzaak (met wettelijk belang en alternatievenafweging) is het mogelijk om een essentiële winterrustplaats (winterbiotoop binnen 400m vanaf een voortplantingswater) gedeeltelijk aan te tasten, mits er voldoende alternatieven zijn in de omgeving en/of de winterrustplaats weer volledig wordt hersteld. Dit te bepalen door een ecologisch deskundige. De werkwijze is als volgt:

- Werkzaamheden starten buiten de winterrustperiode. Werken in de periode half mei tot en met september.
- Voorafgaand aan de werkzaamheden worden aanwezige dieren door of op aanwijzing van een ecologisch deskundige gevangen en verplaatst naar geschikt leefgebied in de directe omgeving maar buiten de invloedsfeer van de werkzaamheden. Voorkomen wordt dat dieren de werklocatie betreden, eventueel in combinatie met het plaatsen en ingraven van een scherm.

- Na uitvoering van de werkzaamheden is de werklocatie weer beschikbaar als winterrustplaats of overwinteringslocatie. De functionaliteit kan worden verbeterd door het aanbrengen van takkenrillen en of dood hout.

NB Aantasting van een voortplantingswater met bijbehorend landhabitat is omschreven onder 'water en oevers'.

Rugstreeppad

D Bij aantoonbare noodzaak (met wettelijk belang en alternatievenafweging) is het mogelijk om enkele overwinteringslocaties of dagrustplaatsen aan te tasten buiten de kwetsbare winterrustperiode. De winterrustperiode is van half oktober tot en met maart. Indien dieren ook aanwezig zijn op de werklocatie in de actieve periode geldt dat werkzaamheden dienen te worden uitgevoerd in de periode half augustus tot en met september.

- Indien werkzaamheden plaats vinden in de gebruiksperiode en dieren aanwezig kunnen zijn: dieren tijdelijk weren met een amfibieënscherm in combinatie met vangen en verplaatsen naar geschikt leefgebied buiten de invloedsfeer van de werkzaamheden.
- Binnen het bestaande leefgebied en buiten de invloedsfeer van de werkzaamheden dienen nieuwe mogelijkheden voor overwintering en rustplaatsen gecreëerd te worden met dezelfde omvang en kwaliteit als hetgeen wat verloren gaat, zoals een goed vergraafbare bodem van zand of hopen met stenen. Deze dienen aanwezig te zijn voordat de werkzaamheden aanvangen.

4.4.6 Vlinders



Voor veel vlindersoorten zijn bosschages en bosranden deel van het leefgebied, veelal vanwege windluwte en temperatuurbuffering, maar soms ook vanwege waardplanten (bv. eik, iep, sleedoorn) en nectarplanten. Voor sleedoornpage, eikenpage, iepenpage, grote vos, grote weerschijnvlinder, kleine ijsvogelvlinder, zijn bomen en struiken essentieel voor het voortbestaan. Eitjes worden afgezet op takken of bladeren en de rupsen voeden zich met de bladeren van de waardplant. De bijbehorende strooisellaag kan door poppen worden benut. Teunisbloempijlstaart komt voor op kruidige vegetatie in open plekken bos en wordt bij kruidige vegetatie behandeld.

Negatieve effecten op vlinders dienen te worden voorkomen. Voor sleedoornpage zijn beperkte negatieve effecten (D-maatregelen) toegestaan.

Alle soorten

A Bij waardplanten (bomen, struiken) met poppen, rupsen of eitjes en essentiële voedselplanten van beschermde vlinders geen werkzaamheden uitvoeren. De beschermingszone dient te worden bepaald door een ecologisch deskundige. Ook omliggende houtige vegetatie die voor windluwte en temperatuurbuffering zorgt, dient te worden gespaard.

Sleedoornpage

D Bij aantoonbare noodzaak (met wettelijk belang en alternatievenafweging) kunnen voortplantingsplaatsen (ei-afzetlocaties) worden opgeheven: 1 of enkele struiken worden verplaatst of verwijderd mits in de directe omgeving (binnen 100m) voldoende geschikt sleedoornstruweel voor sleedoornpage aanwezig is (omgevingscheck). Takken met eitjes worden verplaatst naar sleedoornstruiken in de directe omgeving.

Indien er geen alternatief sleedoornstruweel aanwezig is in de omgeving, dient nieuw sleedoorn struweel te worden geplant. De omvang is minimaal gelijk aan het te verwijderen areaal. Het plantwerk dient voor het opheffen plaats te vinden en voor de ei-afzetperiode. De ei-afzetperiode is van juli tot begin september.

4.4.7 Libellen

Bomen en struiken bieden beschutting en jachtgebied (kleinere insecten). Dit kan gaan om bomen en struiken vlak bij de oever, maar ook op grotere afstand daarvan. Bomen en struiken kunnen ook een slaapfunctie voor soorten als speerwaterjuffer en bosbeekjuffer bieden. Daarnaast kunnen wortels in de oeverzone van belang zijn als voortplantingsplek met ei-afzet, of als opgroeigebied van de larven. Onder de gedragscode zijn alleen maatregelen voor het voorkomen van effecten mogelijk.

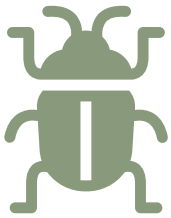


Alle soorten

A In leefgebied van libellensoorten worden geen essentiële locaties gekapt zoals begroeiing langs voortplantingswater, belangrijke foerageerlocaties of slaapplaatsen.

B Kap van enkele bomen of struiken is toegestaan, mits voldoende schuil- en voedselmogelijkheid aanwezig blijven en de karakteristieken van de rand en de structuur van de houtige begroeiing en daarmee de functionaliteit van het voortplantingswater behouden blijft of wordt verbeterd. Werkzaamheden dienen uitgevoerd te worden in de periode oktober tot en met april, dit is buiten het vliegseizoen van libellen.

4.4.8 Kevers



Het gaat hierbij om het vliegend hert en de vermiljoenkever. Vliegend hert komt veelal voor op eiken met witrot aan de randen of open plekken in het bos en in houtwallen. De vermiljoenkever komt voor onder de schors van veelal afstervende populieren. Beide soorten zijn jaarrond aanwezig doordat de larven meerdere jaren in het hout verblijven.

A Behoud van (dode) bomen, takkenrillen en dood hout waar de vermiljoenkever en het vliegend hert gebruik van maken. Een ecologisch deskundige bepaalt de beschermingszone, als richtlijn hiervoor geldt bijlage 5.

C Staand dood hout dat om veiligheidsredenen wordt verwijderd, blijft ter plekke liggen of wordt getransporteerd naar een nabije locatie. De stam blijft functioneel voor de kevers.

4.4.9 Planten



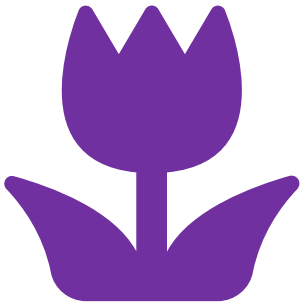
Beschermde planten die voorkomen in houtopstanden zijn uiterst zeldzaam en komen alleen op enkele plekken in Nederland voor. Voorbeelden van dergelijke soorten zijn bosdravik, bosboterbloem, wolfskers, dennenorchis, geelgroene wespenorchis, peperboompje, steenbraam, stofzaad.

Onder de gedragscode zijn alleen maatregelen voor het voorkomen van effecten mogelijk.

Alle soorten

A Ontzien van groeiplaatsen van beschermde planten. Locaties met beschermde planten markeren en behoud van abiotische omstandigheden zoals temperatuur, de hoeveelheid licht, de aanwezigheid van water, de samenstelling van de bodem.

4.5 Kruidige begroeiingen en onbegroeid terrein



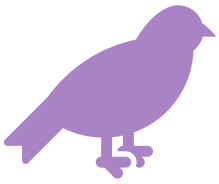
De werkzaamheden in deze categorie omvatten het veranderen of verwijderen van kruidige begroeiingen en ruigtes op droge (grasbermen, grasland, ruigte, heide en vaste planten) en natte locaties (plas-dras zones) en het omvormen van onbegroeid terrein (incl stranden), inclusief het verwijderen of omvormen van gronddepots en grondlichamen.

Tevens behoort bij deze categorie het bouwrijp maken van terreinen en het aanleggen of verwijderen van ondergrondse (nuts)voorzieningen in kruidige begroeiingen en onbegroeid terrein.

4.5.1 Algemeen zorgvuldig handelen

- Voorkomen van vestiging van soorten door bijvoorbeeld zeer regelmatig kort te maaien, het ophangen van linten, zakken, inzetten van ultrasoon geluid.
- Werk rustig in één richting zodat dieren de werklocatie kunnen verlaten naar een locatie waar voldoende dekking aanwezig is en alternatief leefgebied beschikbaar is.
- Werkzaamheden vinden in eerste instantie overdag plaats om verstoring door verlichting te voorkomen. Als werkzaamheden 's nachts worden uitgevoerd, wordt enkel de werkplek verlicht en uitstraling naar de omgeving voorkomen.

4.5.2 Vogels



Bij kruidige begroeiingen en onbegroeid terrein gaat het om nestgelegenheid van grondbroeders en vogels die laag in de vegetatie broeden: rietzangers, veldleeuwerik en duinpieper, weidevogels, watervogels, steltlopers, hoenderachtigen, meeuwen of sterns en velduil. Daarnaast fungeren kruidige begroeiingen als foerageergebied voor een groot aantal soorten door de aanwezigheid van o.a. muizen, zaden en insecten.

Alle soorten

A Er worden geen werkzaamheden uitgevoerd bij nesten, rustplaatsen en essentieel foerageergebied van vogels. Bij werkzaamheden in de omgeving hiervan dient verstoring te worden voorkomen door het aanbrengen van een beschermingszone op basis van een verstoringsvrije afstand, zie bijlage 5.

Verstoring kan deels worden voorkomen door de nestlocatie af te schermen van licht, beweging en/of geluid.

B Werkzaamheden uitvoeren buiten de soortspecifieke broedperiode, zie landelijke natuurkalenders van RVO.

Locaties met tijdelijke nesten van algemene soorten, mogen buiten de broedperiode worden omgevormd wanneer er alternatieve (broed) mogelijkheden in de directe omgeving beschikbaar zijn (uitvoeren omgevingscheck).

Zeldzame soorten[15], vogels die jaarlijks naar hetzelfde gebied terugkeren en/of specifieke eisen stellen aan hun broedlocaties

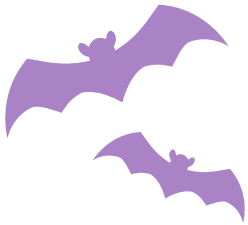
Nesten van deze soorten kunnen een jaarrond beschermde status krijgen wanneer uit de omgevingscheck blijkt dat alternatieve broedgelegenheid onvoldoende aanwezig is en/of er impact van de werkzaamheid kan zijn op de lokale populatie.

A Groenelementen die een essentiële functie (broed- en rustgelegenheid, voedsel en dekking) vervullen en waarvoor geen alternatief in de directe omgeving beschikbaar is, moeten behouden blijven. Dit betreft bv. een heideterrein of ruigte met (roodborst)tapuit. De elementen die behouden moeten blijven, dienen te worden bepaald door een ecologisch deskundige. Verstoring dient te worden voorkomen, zie bijlage 5.

Ooievaar

A Er worden geen werkzaamheden uitgevoerd rond nestpalen en -locaties van ooievaar. Verstoring van nesten (broedgevallen) moet worden voorkomen door het instellen van een verstoringsvrije zone en daarbinnen niet werken. De verstoringsvrije afstand dient te worden bepaald door een ecologisch deskundige, zie bijlage 5.

4.5.3 Vleermuizen



Voor vleermuizen kan kruidige begroeiingen een belangrijk foerageergebied zijn.

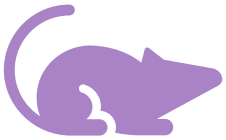
Alle soorten

A Er worden geen werkzaamheden uitgevoerd in essentieel foerageergebied van vleermuizen.

[15] Rode lijstsoorten met een status van bedreigd of erger

B Er worden alleen (tijdelijk) werkzaamheden verricht buiten de gebruiksperiode (bv. werken in de winterperiode en overdag). Na de werkzaamheden is het gebied weer beschikbaar als foerageergebied.

4.5.4 Overige zoogdieren



Kruidige (oever)begroeiingen vormt het leefgebied van kleine zoogdieren als (woel)muizen, (water)spitsmuizen, hazen en konijnen, marterachtigen als hermelijn, wezel, steen- en boommarter, otter, das maar ook van grote zoogdieren als bever, hertachtigen en zwijn. Verblijven betreffen onder meer muizenholen en burchten van dassen en bevers. Onder onbegroeid terrein valt onder meer het strand met ligplaatsen van zeehonden.

Beperkt negatieve effecten (D-maatregel) zijn mogelijk voor bunzing, egel, haas, hermelijn, konijn, ondergrondse woelmuis, steenmarter, tweekleurige bosspitsmuis en wezel.

Alle soorten

A Essentiele onderdelen van het leefgebied dienen te worden ontzien door het hanteren van een beschermingszone. Naast burchten en holen waar dieren verblijven, gaat het hier om routes die worden gebruikt en belangrijke foerageergebieden. De essentiële onderdelen, en beschermingszone op basis van functionaliteit en de verstoringsvrije afstand dienen te worden bepaald door een ecologisch deskundige, zie bijlage 5.

Bunzing, egel, haas, hermelijn, konijn, ondergrondse woelmuis, steenmarter, tweekleurige bosspitsmuis en wezel

D Indien er sprake is van een aantoonbare noodzaak (met geldig belang en alternatievenafweging), is het mogelijk om een rust- en voortplantingsplaats van steenmarter, bunzing, hermelijn, wezel, egel, konijn, ondergrondse woelmuis en tweekleurige bosspitsmuis (tijdelijk) aan te tasten buiten de soortspecifieke voortplantingsperiode. Essentieel leefgebied dient behouden te blijven. De rustplaats dient te worden hersteld.

De voortplantingsperiode is globaal van maart tot en met augustus. Per situatie dient door een ecologisch deskundige te worden beoordeeld of er voldoende alternatieven in de omgeving beschikbaar zijn of dat het nodig is nieuwe schuil- en voortplantingsmogelijkheden te creëren door bijvoorbeeld de aanleg van takkenrillen. Eventueel aanwezige dieren dienen de gelegenheid te krijgen voor de werkzaamheden weg te kunnen vluchten.

Hertachtigen en zwijnen

A Geen werkzaamheden uitvoeren in essentiële onderdelen van het leefgebied (paar- en kraamlocaties) en voor hertachtigen ook de vaste rustlocaties (daginstanden). Deze onderdelen markeren door gebruik te maken van een beschermingszone op basis van functionaliteit (bv. op basis van bestaande zonering van rustgebieden).

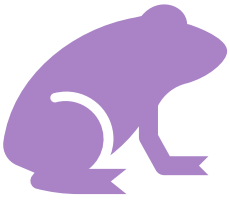
B In en nabij paar- en kraamlocaties werken buiten de kwetsbare periode (paar- en kraamperiode). De paarperiode van edelhert is in september en oktober en van damhert in oktober en november. De kraamperiode is van edelhert en damhert in mei en juni en van wild zwijn in maart en april. In essentiële onderdelen van het leefgebied (paar- en kraamlocaties) werken met behoud van functionaliteit van deze locaties. Er wordt uitsluitend bij daglicht gewerkt.

C Voorafgaand aan de werkzaamheden aanwezige dieren op de werklocatie verontrusten zodat ze de werklocatie tijdelijk verlaten. Dit kan bijvoorbeeld door het ophangen van linten, zakken en inzetten van ultrasoon geluid. Eventueel in combinatie met het lokaliseren van dieren met een drone en verplaatsen naar buiten het te bewerken areaal.

Grijze- en gewone zeehond

A Werkzaamheden worden niet uitgevoerd in de omgeving van ligplaatsen van zeehonden. Verontrusting door uitvoering van werkzaamheden in de omgeving dient te worden voorkomen. De afstand dient te worden bepaald door een ecologisch deskundige, zie bijlage 5.

4.5.5 Amfibieën



Voor amfibieën is met name kruidige begroeiing rondom voortplantingswater van belang. Het biedt beschutting tijdens het zonnen of foerageren. Afhankelijk van de soort, het landschap en de beschikbare habitat kan kruidige begroeiing ook op grotere afstand van het voortplantings-water amfibieën een schuilplaats bieden.

Beperkte negatieve effecten (D-maatregelen) zijn mogelijk voor: rugstreeppad en Alpenwatersalamander.

Alle soorten

A Er vinden geen werkzaamheden plaats in essentieel leefgebied van amfibieën. Een ecologisch deskundige dient dit areaal te bepalen en de leefgebieden worden door of op zijn aanwijzing gemarkeerd. Versnippering van het leefgebied en barrièrewerking dienen te worden voorkomen.

Rugstreeppad

D Bij aantoonbare noodzaak (met wettelijk belang en alternatievenafweging) is het mogelijk een essentiële winterrustplaats[16] (winterbiotoop binnen 400m vanaf een voortplantingswater) gedeeltelijk aan te tasten, mits er voldoende alternatieven zijn in de omgeving en/of de winterrustplaats weer volledig wordt hersteld. Dit te bepalen door een ecologisch deskundige. De werkwijze is als volgt:

- Werkzaamheden starten buiten de kwetsbare voortplantings- en winterrustperiode. Bij voorkeur werken in de periode half augustus tot en met september.
- Indien werkzaamheden plaats vinden in de gebruiksperiode en dieren aanwezig kunnen zijn: dieren door of op aanwijzing van een ecologisch deskundige tijdelijk weren met een amfibieënscherm in combinatie met vangen en verplaatsen naar geschikt leefgebied buiten de invloedsfeer van de werkzaamheden.
- Na uitvoering van de werkzaamheden is de werklocatie weer beschikbaar als winterrustplaats of overwinteringslocatie. De functionaliteit kan worden verbeterd door het aanbrengen van takkenrillen en of dood hout.
- De landhabitat rondom het voortplantingswater bestaat uit een onbeschaduwde laagbegroeide vegetatie, met een vergraafbare bodem en andere schuilmogelijkheden. Er dienen locaties boven het grondwaterniveau en vorstvrij aanwezig te zijn om de winter door te brengen.

Alpenwatersalamander

D Bij aantoonbare noodzaak (met wettelijk belang en alternatievenafweging) is het mogelijk om een essentiële winterrustplaats (winterbiotoop binnen 400m vanaf een voortplantingswater) gedeeltelijk aan te tasten, mits er voldoende alternatieven zijn in de omgeving en/of de winterrustplaats weer volledig wordt hersteld. Dit te bepalen door een ecologisch deskundige. Werkzaamheden starten buiten de winterrustperiode. Werken in de periode half mei tot en met september.

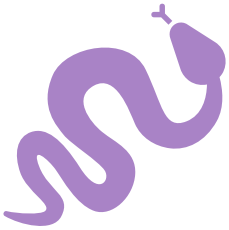
- Voorafgaand aan de werkzaamheden worden aanwezige dieren door of op aanwijzing van een ecologisch deskundige gevangen en verplaatst naar geschikt leefgebied in de directe omgeving maar buiten de invloedsfeer van de werkzaamheden. Voorkomen wordt dat dieren de werklocatie betreden, eventueel in combinatie met het plaatsen en ingraven van een scherm.
- Na uitvoering van de werkzaamheden is de werklocatie weer beschikbaar als winterrustplaats of overwinteringslocatie. De functionaliteit

[16] Voortplantingslocaties staan in onder 'Water en oevers' in § 4.7

kan worden verbeterd door het aanbrengen van hopen zand of stenen, takkenrillen en of dood hout.

NB Aantasting van een **voortplantingswater** met bijbehorend landhabitat is omschreven onder 'water en oevers'.

4.5.6 Reptielen



Voor reptielen gaat het om kruidige begroeiingen in de vorm van heide, schraalgraslanden, pitrus- en pijpenstro-vegetatie in combinatie met open, zonnige terreinen. De kruidige vegetatie is van belang voor de voedselvoorziening, het zonnen op open plekken en is ook onderdeel van de voortplantings- en overwinteringsplaatsen.

Beperkte negatieve effecten (D-maatregelen) zijn mogelijk voor ringslang.

Alle soorten

A In kruidige begroeiingen vinden geen werkzaamheden plaats in essentieel leefgebied van reptielen. Een ecologisch deskundige dient het leefgebied te bepalen.

Ringslang

A Broeihopen van ringslang dienen te worden gespaard. Deze dienen te worden gemarkeerd door, of op aanwijzing van een ecologisch deskundige. Ook de directe omgeving van broeihopen dient niet te worden bewerkt, om beschutting, dekking en voedsel voor jonge ringslangen te behouden. Ook de verbinding met overige essentiële onderdelen in het leefgebied dient in stand te worden gehouden.

D Bij aantoonbare noodzaak (met wettelijk belang en alternatievenafweging) is het mogelijk om een broeihoop aan te tasten, mits dit wordt hersteld en aantasting van essentieel leefgebied wordt voorkomen. De werkwijze is als volgt:

- Aantasting van een broeihoop is enkel toegestaan buiten de periode dat deze voor voortplanting of overwintering gebruikt wordt. De beste maanden hiervoor zijn half april tot en met eind mei.
- Voorafgaand aan de aantasting, dienen per broeihoop minimaal 2 nieuwe broeihopen te worden gerealiseerd binnen 200m van de aan te tasten broeihoop in geschikt leefgebied. Dit onder verantwoordelijkheid van een ecologisch deskundige.

4.5.7 Vlinders



Het gaat hierbij om kommavlinder, veldparelmoervlinder en teunisbloempijlstaart waarbij waardplanten en voedselplanten aanwezig zijn in kruidige begroeiingen. Voor de sleedoornpage, iepenpage, bruine eikenpage en kleine ijsvogelvlinder gaat het enkel om voedselplanten. De waardplanten vallen onder de categorie houtige begroeiing.

Voor vlinders dienen negatieve effecten te worden voorkomen.

Alle soorten

A Er worden geen werkzaamheden uitgevoerd in essentieel leefgebied. Een ecologisch deskundige dient te bepalen welke begroeiing van essentieel belang is voor deze soorten en behouden moeten blijven (waardplanten en nectarplanten) en welk beheer moet worden toegepast om populaties te versterken (zie paragraaf 6.5.6).

4.5.8 Libellen



Kruidige begroeiingen langs oevers biedt beschutting en insecten om op te jagen. Ook gebruiken sommige soorten planten langs de oever om als imago uit te kruipen. Voor libellen dienen negatieve effecten te worden voorkomen.

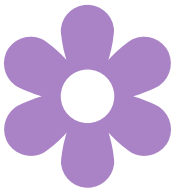
Alle soorten

A In leefgebied van libellensoorten worden geen werkzaamheden uitgevoerd bij kruidige begroeiingen langs voortplantingswater of andere kruidige begroeiing in het leefgebied die een essentiële rol vervullen als foerageer-locatie. Een ecologisch deskundige dient te bepalen welke elementen behouden moeten blijven.

B In het leefgebied vegetatie niet verwijderen in de vliegtijd van libellen. De vliegtijd is globaal mei tot en met september. Verwijderen van kruidige begroeiingen mag niet leiden tot habitatverlies van soorten. Een beperkte aantasting is echter mogelijk mits voor imago's in het volgende vliegseizoen voldoende schuil- en voedselmogelijkheid aanwezig blijven en de karakteristieken van het voortplantingswater behouden blijven. Een ecologisch deskundige dient te bepalen welke kruidige begroeiing verwijderd zou kunnen worden zonder negatieve effect op genoemde libellensoorten.

4.5.9 Planten

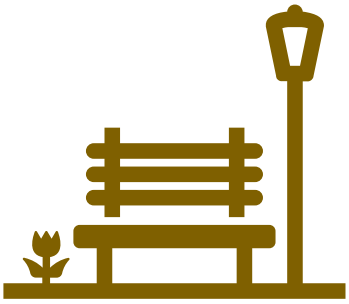
Veel van de beschermde plantensoorten komen voor in kruidige begroeiingen. Voorbeelden zijn beschermde orchideeën en beschermde oude akkeronkruiden. Voor alle soorten dienen negatieve effecten te worden voorkomen.



Alle soorten

A Ontzien van groeiplaatsen van beschermde planten. Locaties met beschermde planten markeren en behoud van abiotische omstandigheden zoals temperatuur, de hoeveelheid licht, de aanwezigheid van water en de samenstelling van de bodem.

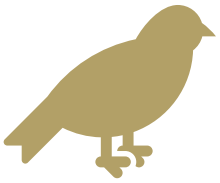
4.6 (Half)verharding en terreinmeubilair



De werkzaamheden in deze categorie omvatten Het incidenteel of achterstallig onderhoud aan of het verwijderen van voetpaden, fietspaden en lokale wegen, en andere vormen van (half)verhardingen (ook depots). Hieronder valt ook het bijbehorende terreinmeubilair, inclusief aanleggen en verwijderen van lichtmasten, banken, borden en verkeersregelinstallaties.

Tevens behoort bij deze categorie het aanleggen of verwijderen van ondergrondse (nuts- en fauna)voorzieningen onder een (half)verharding.

4.6.1 Vogels



Bij niet in gebruik zijnde (half-)verhardingen kan sprake zijn van de aanwezigheid van broedende vogels zoals visdiefjes en scholeksters. Negatieve effecten op vogels dienen te worden voorkomen.

Alle soorten

A Bij terreinmeubilair met rust- of voortplantingsplaatsen van beschermde vogelsoorten worden geen werkzaamheden uitgevoerd. Deze elementen markeren en ontzien tijdens de werkzaamheden. Verstoring van broedgevallen voorkomen.

B Werkzaamheden worden uitgevoerd buiten de soortspecifieke broedperiode, zie landelijke natuurkalenders van RVO.

B Het gebied voor aanvang van de werkzaamheden (tijdelijk) ongeschikt te maken in de periode dat de dieren niet aanwezig zijn, zodat ze zich niet vestigen. Dit is alleen mogelijk bij tijdelijke nesten en indien er voldoende alternatieven in de omgeving aanwezig zijn.

Zeldzame soorten[17], vogels die jaarlijks naar hetzelfde gebied terugkeren en/of specifieke eisen stellen aan hun broedlocaties

A Locaties die een essentiële functie (broed- en rustgelegenheid, voedsel en dekking) vervullen en waarvoor geen alternatief in de omgeving beschikbaar is, moeten behouden blijven. Dit betreft bv. een (half)verharding gebruikt als broedlocatie door visdief, scholekster en/of, kleine plevier. De locaties

[17] Rode lijstsoorten bedreigd of erger

die behouden moeten blijven, dienen te worden bepaald door een ecologisch deskundige.

4.6.2 Amfibieën



Amfibieën komen met name tijdens de voorjaars- en najaarsmigratie tussen het winter- en voortplantingshabitat in aanraking met verharding. Het gaat daarbij om het oversteken van wegen, maar ook afwateringssystemen zoals rioolputten en afwateringsgoten waar dieren in terecht komen. Maatregelen zijn met name gericht op het in stand houden van voorzieningen die verkeersslachtoffers voorkomen en voorzieningen die voorkomen dat dieren in afwateringssystemen verdwijnen en het voorkomen van barrièrewerking. Rugstreeppad gebruikt soms verharding ook als dagrustplaats of overwinteringslocatie. Ook kan bij plasvorming op verharde locaties voortplanting plaats vinden.

Beperkte negatieve effecten (D-maatregelen) zijn mogelijk voor de rugstreeppad.

Alle soorten

B Op locaties met migratie van amfibieën morgen in de migratieperiode werkzaamheden geen barrière vormen voor trekkende dieren. Op deze locaties alleen overdag werken en aanwezige amfibieëntunnels en verbindingen functioneel houden.

C In leefgebied van beschermde amfibieën dient bij het plaatsen van nieuwe straatkolken maatregelen genomen te worden voor het voorkomen van faunaslachtoffers bijvoorbeeld door het plaatsen van uitklimvoorzieningen.

Rugstreeppad

A Bij overwinteringslocaties van rugstreeppad worden geen werkzaamheden uitgevoerd.

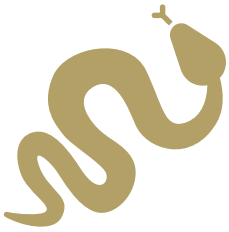
B Op locaties waar rugstreeppadden overwinteren, werkzaamheden buiten de kwetsbare periode uitvoeren en de overwinteringsmogelijkheden behouden. De winterrustperiode is van half oktober tot en met maart.

Indien dieren aanwezig zijn op de werklocatie in de actieve periode geldt dat werkzaamheden dienen te worden uitgevoerd in de periode half augustus tot en met september.

D Het is mogelijk om bij een erkend belang en na alternatievenafweging enkele overwinteringslocaties of dagrustplaatsen van rugstreeppad aan te tasten buiten de kwetsbare winterrustperiode. De winterrustperiode is van half oktober tot en met maart. Indien dieren aanwezig zijn op de werklocatie in de actieve periode geldt dat werkzaamheden dienen te worden uitgevoerd in de periode half augustus tot en met september. De werkwijze is als volgt:

- Indien werkzaamheden plaats vinden in de gebruiksperiode en dieren aanwezig kunnen zijn: dieren tijdelijk weren met een amfibieënscherm in combinatie met vangen en verplaatsen naar geschikt leefgebied buiten de invloedsfeer van de werkzaamheden.
- Binnen het bestaande leefgebied en buiten de invloedsfeer van de werkzaamheden dienen nieuwe mogelijkheden voor overwintering en dagrustplaatsen gecreëerd te worden met dezelfde omvang en kwaliteit als hetgeen wat verloren gaat, zoals een goed vergraafbare bodem van zand of hopen met stenen. Deze dienen aanwezig te zijn voordat de werkzaamheden aanvangen.

4.6.3 Reptielen



Verharding zoals bijvoorbeeld wegen en fietspaden worden door reptielen regelmatig benut als zonlocatie. In gebieden waar reptielen een hoge dichtheid kennen, komen beschermde soorten soms ook op industrieterreinen voor bij betonplaten, stoeptegels en opgeslagen materiaal etc. Beperkte negatieve effecten (D-maatregelen) zijn mogelijk voor ringslang.

Alle soorten

A Er worden geen werkzaamheden uitgevoerd op terreinen of delen van terreinen) waar reptielen voorkomen.

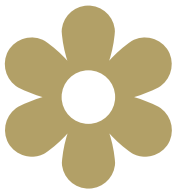
B Op locaties waar reptielen overwinteren, werkzaamheden uitvoeren in april tot en met september, dit is buiten de kwetsbare periode. Op locaties waar voortplanting plaatsvindt de werkzaamheden in de periode september tot en met maart uitvoeren, dit is buiten de kwetsbare voortplantingsperiode. Na de werkzaamheden dient de locatie weer geschikt te zijn voor de soort en de functie.

Ringslang

D Op locaties waar ringslangen kunnen rusten en/of overwinteren dienen voorafgaand aan de werkzaamheden buiten de kwetsbare winterrustperiode schermen te worden geplaatst waarmee toegang tot de werklocatie voor ringslangen wordt voorkomen. De winterrustperiode is van oktober tot en met maart.

Wanneer dieren reeds aanwezig zijn, dienen individuen door of op aanwijzing van een ecologisch deskundige te worden gevangen en overgeplaatst naar geschikt leefgebied in de directe omgeving of de gelegenheid worden geboden de werklocatie uit eigen beweging te verlaten. Werkzaamheden starten pas als er geen dieren meer aanwezig zijn binnen de schermen in de werklocatie.

4.6.4 Planten



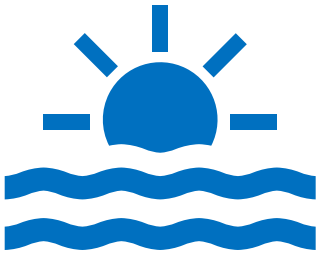
Voor deze categorie zijn voornamelijk muurflora en planten die groeien op stenige plaatsen relevant. Voorbeelden zijn muurbloem, smalle raai, echte gamander en beschermde varens. Ook straatkolken of rioolputten kunnen een groeiplaats bieden aan muurflora.

Negatieve effecten op plantensoorten dienen te worden voorkomen.

Alle soorten

A Ontzien van groeiplaatsen van beschermde planten. Locaties met beschermde planten markeren en abiotische factoren zoals vocht en schaduw in stand houden.

4.7 Wateren en oevers



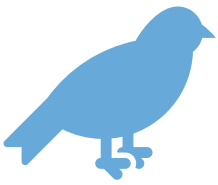
De werkzaamheden in deze categorie omvatten het (her)profileren van oevers en waterbodems, incidenteel of achterstallig onderhoud en het gedeeltelijk dempen van open water. Voorbeelden zijn: sloten, watergangen, vijvers, poelen en grachten. Ook plasdraszones, grenzend aan het water worden tot deze categorie gerekend.

Tevens behoort bij deze categorie het aanleggen of verwijderen van (nuts)voorzieningen in of onder water.

4.7.1 Algemeen zorgvuldig handelen

Werkzaamheden vinden in eerste instantie overdag plaats om verstoring door verlichting te voorkomen. Als werkzaamheden 's nachts worden uitgevoerd, wordt enkel de werklocatie verlicht en uitstraling naar de omgeving voorkomen.

4.7.2 Vogels



Het gaat hierbij met name om de soortgroepen watervogels, steltlopers, meeuwen en sterns die in sterke mate gebonden zijn aan water. Nesten kunnen langs de oever en op het water aanwezig zijn als drijvende of verankerde constructies. Het water vormt een belangrijke voedselbron voor soorten die planten, vissen en schelpdieren eten. Daarnaast vindt voor een aantal soorten ook de balts plaats op het water en kunnen grotere waterlichamen voor o.a. ganzen een functie vervullen als slaapplaats.

Negatieve effecten op vogels dienen te worden voorkomen.

Alle soorten

A In essentieel leefgebied voor vogels worden geen werkzaamheden uitgevoerd. Verstoring van broedgevallen door werkzaamheden in de directe omgeving dient voorkomen te worden. Bijvoorbeeld door nestlocaties af te schermen van licht, beweging of geluid, zie bijlage 5.

B Herprofileren van waterbodems, incidenteel of achterstallig onderhoud en dempen van open water wordt uitgevoerd buiten de soortspecifieke broedperiode, zie landelijke natuurkalenders van RVO.

Op locaties met nesten die tijdelijk in gebruik zijn, kan de broedlocatie buiten de soortspecifieke broedperiode worden opgeheven indien er alternatieven in de omgeving zijn (inzet omgevingscheck).

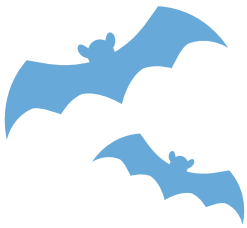
Zwarte stern, witwangstern, witvleugelstern, kokmeeuw en dwergmeeuw

A Voor nesten van in kolonies broedende vogels, waar elk jaar naar toe wordt teruggekeerd, geldt dat deze functie behouden dient te blijven.

Dempen van waterlichamen met nestlocaties van deze soorten is niet toegestaan.

B Herprofilering op deze locaties mag maximaal in 50% van de watergang per jaar, buiten de soortspecifieke broedperiode. De broedmogelijkheden in de vorm van nestvlotjes, krabbenscheervelden of andere drijvende watervegetatie behouden.

4.7.3 Vleermuizen



Waterlichamen kunnen vliegroutes en essentieel foerageergebied van vleermuizen zijn. Er zijn soorten die sterk gebonden zijn aan water voor zoals watervleermuizen en meervleermuizen. Ook andere soorten kunnen in de beschutting van de oevervegetatie en boven het water foerageren. Het verwijderen van deze oevervegetatie kan effect hebben om het functioneren van het foerageergebied, zie hiervoor onderdeel kruidige begroeiing.

Rondom wateren zorgen rietkragen en andere oevervegetatie voor beschutting tegen de wind en hoge concentraties vliegende insecten. Met name voor soorten die afhankelijk zijn van deze locaties dienen maatregelen getroffen worden.

A Werkzaamheden worden niet uitgevoerd op essentiële foerageerlocaties of essentiële vliegroutes van vleermuizen.

B Werkzaamheden op essentiële foerageerlocaties of essentiële vliegroutes worden uitgevoerd buiten de actieve gebruiksperiode. De actieve periode is van april tot en met oktober. Essentiële foerageergebieden van vleermuizen blijven hierbij behouden en vliegroutes kunnen weer functioneren na uitvoering van de werkzaamheden.

C Geringe aantasting van begroeiingen langs het water kan wel in de actieve periode van vleermuizen worden uitgevoerd bij daglicht, mits er voldoende (kunstmatige) beschutting of beschaduwing beschikbaar blijft. De actieve periode is van april tot en met oktober. Bijvoorbeeld door bij een watergang de oevervegetatie aan één zijde te bewerken. Hierbij geen kunstverlichting gebruiken en de (aan)vliegroute vrij van belemmeringen houden.

4.7.4 Overige zoogdieren



Er zijn diverse zoogdiersoorten die in belangrijke mate gebonden zijn aan water en de oeverzone (o.a. waterspitsmuis, noordse woelmuis, bever en otter).

Negatieve effecten dienen te worden voorkomen.

Alle soorten

A Essentiele onderdelen van het leefgebied dienen te worden behouden en beschermd (zie bijlage 5). Naast burchten en holen waar dieren verblijven, gaat het hier om routes die worden gebruikt en belangrijke foerageergebieden. De essentiële onderdelen dienen te worden bepaald door een ecologisch deskundige. Versnippering van leefgebied en barrièrewerking dienen te worden voorkomen.

Waterspitsmuis

A Er worden geen werkzaamheden uitgevoerd in het leefgebied van de waterspitsmuis. Bepalen beschermingszone door een ecologisch deskundige.

B Herprofileren van waterlichamen wordt uitgevoerd buiten de kwetsbare perioden. Dit zijn voortplantingsperiode van april tot en met augustus en de winterrustperiode van december tot en met februari. Werkzaamheden ontzien de oeverzone met leefgebied van waterspitsmuis tot een meter in het natte profiel. Werkzaamheden vinden in maximaal 50% van de watergangen met leefgebied van waterspitsmuis plaats per jaar in stroken van maximaal 250m lengte. Er wordt geen materiaal gedeponeerd in het leefgebied van deze soort.

Dempen van watergangen in het leefgebied van de waterspitsmuis is niet toegestaan.

Noordse woelmuis

A Essentiele onderdelen van het leefgebied dienen te worden ontzien door het hanteren van een beschermingszone. Geen opslag van materiaal en dergelijke in leefgebied van noordse woelmuis.

Bever en otter

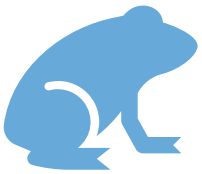
A Bij essentiële onderdelen van het leefgebied van bever en otter (burcht, hol, wissels, looproutes, belangrijke foerageerlocaties) vinden geen werkzaamheden plaats. De beschermingszone(s) op basis van verstoringsvrije afstand en functionaliteit dient te worden bepaald door een ecologisch deskundige, zie bijlage 5.

B Bij rust- en voortplantingsplaatsen worden geen werkzaamheden uitgevoerd in de kwetsbare periode. De kwetsbare periode van bever is van mei tot en met augustus en die van otter van april tot en met augustus.

- Er wordt alleen bij daglicht gewerkt en niet bij ijsgang.
- Schade aan de rust- en voortplantingsplaatsen wordt voorkomen.
- Verstoring wordt voorkomen.
- Dempen van water in leefgebied van bevers en otters is niet toegestaan.
- Wissels, zwemroutes en looproutes blijven vrij toegankelijk in de gebruiksperiode en op de gebruikstijdstippen van de soort.

4.7.5 Amfibieën

Voor alle amfibieënsoorten is water van belang voor de voortplanting. Eitjes worden afgezet in tal van waterlichamen, elke soort heeft zijn eisen. Diverse soorten overwinteren echter ook in (diepere delen van) waterlichamen en maken jaarrond gebruik van de locatie.



Beperkende maatregelen (D-maatregelen) zijn mogelijk voor rugstreeppad en Alpenwatersalamander.

Alle soorten

A Werkzaamheden worden niet uitgevoerd in essentieel leefgebied van amfibieën.

B Voor soorten die overwinteren op land vinden herprofileringswerkzaamheden en achterstallig onderhoud plaats buiten de soortspecifieke voortplantingsperiode. Globaal is de geschikte werkperiode oktober tot en met februari. De exacte periode dient te worden bepaald door een ecologisch deskundige. Na afloop van de werkzaamheden is de locatie weer geschikt voor de soort (behoud functionaliteit).

Voor soorten die jaarrond in water leven vinden herprofileringswerkzaamheden buiten de kwetsbare voortplantingsperiode en winterperiode plaats. Globaal is de geschikte werkperiode september tot en met oktober.

Bij deze werkzaamheden wordt maximaal 50% van de watergang per jaar bewerkt. De herprofilering mag geen afbreuk doen aan de voortplantingsmogelijkheden van de watergang voor amfibieën. Daarvoor dienen relevante (a)biotische factoren behouden te blijven zoals aanwezigheid van ondiepe zones, afwezigheid van vis, begroeide oevers.

Er worden amfibieschermen gebruikt om te voorkomen dat soorten op de werklocatie terecht komen. Na de werkzaamheden is 100% van het leefgebied weer beschikbaar.

Alpenwatersalamander

D Bij aantoonbare noodzaak (met wettelijk belang en alternatievenafweging) is het mogelijk om 1 voortplantingswater per gemeente per jaar aan te tasten, mits dit weer volledig wordt hersteld en aantasting van essentieel leefgebied wordt voorkomen. De werkwijze is als volgt:

- Werkzaamheden worden uitgevoerd buiten de voortplantingsperiode welke globaal loopt van februari tot en met half september.
- Voorafgaand aan de werkzaamheden wordt een nieuw voortplantingswater aangelegd binnen bestaand leefgebied, op maximaal 400m van het oorspronkelijke voortplantingswater.
- Dit voortplantingswater is ondiep, maar waterhoudend in de voortplantingsperiode, met flauwe oevers en vrij van vissen. De omvang is minimaal vergelijkbaar met het oorspronkelijke voort-plantingswater.
- In de omgeving van het voortplantingswater is voldoende dekking aanwezig.

Rugstreeppad

D Bij aantoonbare noodzaak (met wettelijk belang en alternatievenafweging) is het mogelijk om 1 voortplantingswater tot een maximale lengte van 500m per deelpopulatie per jaar aan te tasten, mits dit weer volledig wordt hersteld. De werkwijze is als volgt:

- Werkzaamheden starten buiten de kwetsbare voortplantingsperiode. Bij voorkeur werken in de periode half augustus tot en met september.
- Indien werkzaamheden plaatsvinden in de gebruiksperiode en dieren aanwezig kunnen zijn: dieren tijdelijk weren met een amfibieënscherm in combinatie met vangen en verplaatsen naar geschikt leefgebied buiten de invloedsfeer van de werkzaamheden.
- Voorafgaand aan de werkzaamheden wordt een nieuw voortplantingswater aangelegd binnen bestaand leefgebied, op maximaal 400m van het oorspronkelijke voortplantingswater.
- Dit voortplantingswater is ondiep, maar waterhoudend in de voortplantingsperiode, met flauwe oevers en vrij van vissen. De omvang is minimaal vergelijkbaar met het oorspronkelijke voortplantingswater.
- De landhabitat rondom het voortplantingswater bestaat uit een onbeschaduwde laagbegroeide vegetatie, met een vergraafbare bodem en andere schuilmogelijkheden. Er dienen locaties boven het grondwaterniveau en vorstvrij aanwezig te zijn om de winter door te brengen.

4.7.6 Reptielen



Voor adder, gladde slang, hazelworm, levendbarende hagedis en ringslang zijn oeverzones en vochtige randzones relevant als foerageergebied, rust- en zonlocaties. Voor ringslang is de oever tevens een voortplantingslocatie (bij aanwezigheid van broeilocaties).

Negatieve effecten op reptielen dienen te worden voorkomen.

Alle soorten

A Oevers welke worden gebruikt als zon- en rustlocatie of in gebruik zijn als voortplantingsbiotoop worden bepaald door een ecologisch deskundige. Op basis van functionaliteit en verstoringsvrije afstand wordt een beschermingszone gehanteerd. Werkzaamheden alleen buiten deze zone uitvoeren.

B Werkzaamheden worden bij voorkeur uitgevoerd in de winterrustperiode. De winterrustperiode is van oktober tot en met maart. Werkzaamheden in de actieve periode (buiten de winterrust) zijn toegestaan als voortplantingslocaties ontbreken en als er sprake is van niet-essentieel leefgebied. Bodemmateriaal op de niet gemarkeerde oevers deponeren. Reptielen moeten de gelegenheid krijgen uit eigen beweging de werklocatie te verlaten. Materiaal, voertuigen en bodemmateriaal worden niet op oevers waar reptielen voorkomen gedeponeerd.

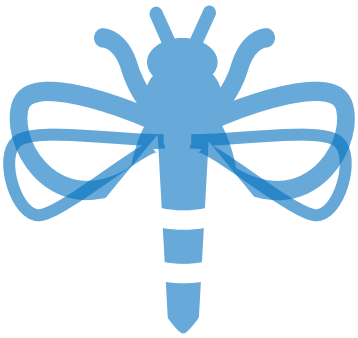
Ringslang

A Broeihopen van ringslang dienen te worden gespaard. Deze dienen te worden gemarkeerd door een ecologisch deskundige. Ook de directe omgeving van broeihopen niet bewerken, om beschutting, dekking en voedsel voor jonge ringslangen te behouden en de verbinding met overig leefgebied in stand houden.

D Bij aantoonbare noodzaak (met wettelijk belang en alternatievenafweging) is het mogelijk een broeihoop aan te tasten, mits dit wordt hersteld en aantasting van essentieel leefgebied wordt voorkomen. De werkwijze is als volgt:

- Aantasting van een broeihoop is enkel toegestaan buiten de periode dat deze voor voortplanting of overwintering gebruikt wordt. De beste maanden hiervoor zijn half april tot en met eind mei.
- Voorafgaand aan de aantasting, dienen per broeihoop minimaal 2 nieuwe broeihopen te worden gerealiseerd binnen 200m, in geschikt leefgebied. Dit onder verantwoordelijkheid van een ecologisch deskundige.

4.7.7 Libellen



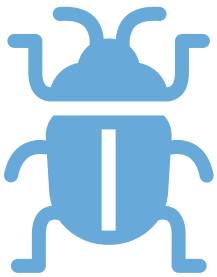
Open water is voor libellen cruciaal voor de voortplanting: als ei-afzetplek en als leefgebied voor de larven. Het uitkruipen van de imago's vindt plaats in de oevervegetatie. Daarnaast zijn met name volwassen waterjuffers gebonden aan het leefgebied boven en rondom open water. De sliblaag is van belang voor overwintering van de larven. Voorbeelden van te beschermen soorten zijn: gevlekte glanslibel, Kempense heidelibel, gevlekte witsnuitlibel, groene glazenmaker, noordse winterjuffer.

Negatieve effecten op libellensoorten dienen te worden voorkomen.

Alle soorten

A Essentiel leefgebied wordt bepaald door een ecologisch deskundige. Op basis van functionaliteit wordt een beschermingszone gehanteerd. Werkzaamheden worden alleen buiten deze zone uitgevoerd. Stromend water mag niet worden gestagneerd. Alle maatregelen moeten gefaseerd worden uitgevoerd voor het bevorderen van de waterkwaliteit en de soorten.

4.7.8 Kevers



Het gaat hierbij om de gestreepte waterroofkever. De gestreepte waterroofkever leeft in onbeschaduwde, stilstaande of licht stromende wateren met een goed ontwikkelde onderwatervegetatie zonder kroos. Volwassen dieren zijn jaarrond in het water aanwezig. Boven het water uitstekende oevervegetatie is van belang voor de ei-afzet. Een goed ontwikkelde oeverzone boven de waterlijn is van belang voor verpopping. Volwassen dieren overwinteren in de sliblaag. Ook de oeverzone is van belang voor de gestreepte waterroofkever in de periode mei – juli. Verpopping vindt plaats in een holletje op het oevertalud.

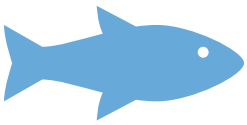
Negatieve effecten op deze soort dienen te worden voorkomen. Dempen is niet toegestaan in essentieel leefgebied van gestreepte waterroofkever.

Gestreepte waterroofkever

A In essentieel leefgebied van de gestreepte waterroofkever worden geen werkzaamheden uitgevoerd.

B Werkzaamheden in het oevertalud worden niet uitgevoerd in de kwetsbare periode in verband met verpopping. De kwetsbare periode is van mei tot en met juli. Bij aanleg of vervanging van oeverconstructie in het leefgebied van de gestreepte waterroofkever dient het volgende voortplantingsseizoen de oeverzone te zijn hersteld of nieuw zijn aangelegd, inclusief benodigde oevervegetatie. Dit dient te worden begeleid door een ecologisch deskundige.

4.7.9 Vissen



Onder de Omgevingswet zijn een aantal soorten beschermd die met name gerelateerd zijn aan snelstromend water of beken: beekdonderpad, beekprik, elrits, gestippelde alver en kwabaal. Kwabaal komt ook in meren voor. Ondiepe warme delen zijn veelal van belang voor de voortplanting. Stenen en grind op de bodem worden benut voor de voortplanting. Aanwezigheid van slib en detritusbanken is van belang voor het opgroeien van de larven van beekprik. De grote modderkruiper komt voor in (deels) verlande sloten met een goed ontwikkelde vegetatie.

Negatieve effecten op deze soorten dienen te worden voorkomen.

Alle soorten

A In essentieel leefgebied van beschermde vissoorten worden geen werkzaamheden uitgevoerd.

4.7.10 Weekdieren



Het gaat hierbij om de platte schijfhoren. De platte schijfhoren leeft vooral in vrijwel stilstaande of zwak stromende wateren met een rijke onderwatervegetatie in het veenweidegebied. Draadwier lijkt van belang voor de ei-afzetting. Grotere volwassen dieren worden ook vaak op andere waterplanten gevonden. In de winter zakken de schelpdieren samen met de waterplanten naar de bodem.

Negatieve effecten op deze soorten dienen te worden voorkomen.

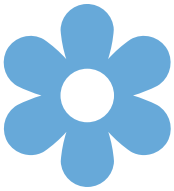
Platte schijfhoren

A Er worden geen werkzaamheden uitgevoerd in leefgebied van platte schijfhoren.

C Voor het gefaseerd vervangen of aanleggen van oevers is het mogelijk om eenmalig maximaal 25% van het leefgebied aan te tasten waarbij essentieel leefgebied behouden blijft. Voorafgaand aan de werkzaamheden worden waterplanten met platte schijfhoren door of op aanwijzing van een ecologisch

deskundige verplaatst naar geschikt leefgebied buiten de invloedzone van de werkzaamheden. Na de werkzaamheden is weer 100% van het leefgebied beschikbaar.

4.7.11 Planten



In het water gaat het om drijvende waterweegbree. Drijvende waterweegbree groeit in uiteenlopende stilstaande of zwak stromende wateren, ondergedoken of op de oever. De soort heeft baat bij locaties met kale bodems en locaties die niet snel dichtgroeien. Ook op oevers kunnen beschermde plantensoorten voorkomen. Voor alle plantensoorten dienen negatieve effecten te worden voorkomen

Drijvende waterweegbree

A Ontzien van groeiplaatsen van beschermde planten. Locaties met beschermde planten markeren en abiotische factoren zoals vocht en schaduw in stand houden.

Deel II
BESTENDIG BEHEER of ONDERHOUD (BB)



5. WERKPROCES
Bestendig beheer of onderhoud

5.1 Gehele beheerproces

Bij het voorbereiden en realiseren van bestendig beheer of onderhoud (BB) hebben diverse organisaties en diensten van organisaties een rol. Het werkproces kan worden opgedeeld in een aantal fasen. Deze gedragscode geeft invulling aan het aantoonbaar zorgvuldig handelen gedurende het totale werkproces: van voorbereiding tot en met realisatie van de beheer- of onderhoudswerkzaamheden. Wie, welke stappen uitvoert hangt af van de taakverdeling of het tussen bepaalde partijen opgestelde opdracht of contract.

De rode draad in het werkproces is dat er tijdens elke stap aantoonbaar zorgvuldig wordt gehandeld en dat informatie op een juiste en volledige wijze wordt overgedragen. Het betreft de volgende onderdelen:

1. Wel of geen gedragscode? (zie § 5.2).
2. Toetsen aan verbodsbepalingen (zie § 5.3).
3. Uitwerken zorgvuldig handelen (zie § 5.4).
4. Zorgvuldig realiseren (zie § 5.5).
5. Omgang met calamiteiten (zie § 5.6).

In de paragrafen hierna wordt elk onderdeel uitgewerkt.

5.2 Wel of geen gedragscode?

Het doorlopen van checklist I geeft antwoord op de vraag of inzet van de gedragscode mogelijk is. De resultaten van de drie stappen uit checklist I dienen te worden opgenomen in het contractdossier.

Voor checklist I is **volledige en actuele soortinformatie** van de werklocatie noodzakelijk. Dit is inclusief de omgeving van de werklocatie, tot zover de invloed[18] van de werkzaamheden op aanwezige soorten merkbaar is. Hiervoor is nodig:

- Soortinformatie, van minimaal de specifiek beschermde soorten waarvoor de verboden gelden, die niet ouder is dan 3 jaar.
- Inzicht in de exacte locaties van rust- en voortplantingsplaatsen.
- Inzicht in de functionaliteit van de werklocatie als essentieel leefgebied.

[18] Inventariseer de omgeving tot zover er geen invloed (bv. geluid, trilling) van de werkzaamheden meer merkbaar is

De werkwijze voor het verzamelen van soortinformatie is als volgt:

- Informatie over aanwezige beschermde soorten is beschikbaar voor het beheerareaal waar wordt gewerkt. Dit betreft de vaste rust- en voortplantingsplaatsen en essentiële onderdelen van leefgebieden.
- Informatiebronnen zoals de Nationale Databank Flora en Fauna (NDFF) of een eigen databank met soortinformatie kunnen worden gebruikt.
- Een ecologisch deskundige bepaalt of de soortinformatie actueel en volledig is. Een ecologische check, inventarisatie en/of locatiebezoek door een ecologische deskundige of onder aansturing van hem kan hier maakt hier onderdeel van uitmaken. Het gaat om soorten die gezien het leefgebied op de werklocatie en invloedsfeer (kunnen) voorkomen.
- Indien soortinformatie niet beschikbaar is of onvolkomenheden bevat, dient er aanvullend te worden geïnventariseerd. Het vaststellen of het uitsluiten van soorten op een werklocatie dient volgens geldende protocollen en BIJ12-kennisdocumenten plaats te vinden indien deze beschikbaar zijn voor de soort. Bijvoorbeeld een (jaarrond) vleermuisonderzoek conform het vleermuisprotocol (NGB). Voor soorten waarvoor geen protocol of kennisdocument beschikbaar is, bepaalt een ecologisch deskundige de inventarisatie-methode(n). De gedragscode geeft hiervoor richtlijnen, zie bijlage 4.
- De resultaten worden geregistreerd in een beheersysteem en/of verwerkt in een rapportage. Daarin staat wie, wat, waar en hoe heeft onderzocht, wat de aanwezige soorten en type rust- en voortplantingsplaatsen zijn.
- De resultaten vormen de basis voor het ecologisch werkprotocol.

Deze werkzaamheden kunnen bijvoorbeeld ook verwerkt worden in een onderhoudscontract en worden uitgevoerd door een opdrachtnemer. Er moet daarbij altijd aan bovenstaande punten worden voldaan.

BB-checklist I – Wel of geen gedragscode?

Stap 1. Verzamelen van informatie

Werkinformatie

Wat zijn de kenmerken van het werk?

- Wat is de werklocatie en de beheergrens inclusief aan- en afvoerroutes, depots e.d.?
- Wat is de bestaande situatie op de werklocatie?
- Welke werkzaamheden dienen te worden uitgevoerd?
- Waar is de onderhoudscyclus in vastgelegd (bv. in beheersysteem)?
- Wat is de aanleiding voor het werk?
- Is er sprake van een wettelijk belang?
- Wat is de planning en welke vaste data gelden?

⇨ Valt het werk onder de reikwijdte: ga verder bij Soortinformatie.

⇨ Valt het werk niet onder de reikwijdte: inzet van de gedragscode is niet mogelijk. Soortenbescherming kan nog steeds een aandachtspunt zijn.

Soortinformatie

- Zijn er (vaste) rust- en voortplantingsplaatsen en/of essentiële leefgebieden van wettelijk beschermde soorten aanwezig op de werklocatie en/of binnen invloedszone van de werkzaamheden (zie § 5.2 voor de wijze van inventariseren)?

⇨ Is het antwoord ja, ga naar stap 2.

⇨ Is het antwoord nee, dan is soortenbescherming geen randvoorwaarde voor het werk. Inzetten van de gedragscode is niet nodig. De algemene zorgplicht blijft wel van kracht.

Stap 2. Toetsen aan verbodsbepalingen

- Confronteer werkinformatie met soortinformatie: welke verboden worden er (mogelijk) overtreden (zie § 5.3)? Controleer ook of er sprake is van Rijks of provinciaal vrijgestelde soorten.

⇨ Wel een (mogelijke) overtreding: ga naar stap 3.

⇨ Geen overtreding: soortenbescherming is geen randvoorwaarde voor het werk. Inzetten van de gedragscode is niet nodig. De algemene zorgplicht blijft wel van kracht.

Stap 3. Uitwerken zorgvuldig handelen

- Werk het zorgvuldig handelen uit conform § 5.4.
- Neem de uitkomsten van alle stappen op in het contractdossier.

5.3 Toetsen aan verbodsbepalingen

Wanneer worden er (mogelijk) verboden overtreden?

- Er zijn rust- en voortplantingsplaatsen of essentieel leefgebied aanwezig op de werklocatie en daarmee kans op een overtreding van de verboden: doden van individuen, verstoren en beschadigen rust- en voortplantingsplaatsen.
- Er zijn rust- en voortplantingsplaatsen aanwezig buiten de werklocatie en binnen de invloedszone van de uit te voeren werkzaamheden en daarmee kans op een overtreding van het verbod verstoren.

5.4 Uitwerken zorgvuldig handelen

Het uitgangspunt voor dit onderdeel is dat er (mogelijk) verboden overtreden worden. Hiervoor dient een alternatievenafweging gemaakt te worden volgens de specifieke zorgplicht soortenbescherming, zie checklist II. Checklist II beschrijft het proces van de alternatievenafweging. Dit betreft in eerste instantie maatregelen om overtredingen van de **verboden te voorkomen**.

Indien dit aantoonbaar niet mogelijk is **EN** er geldt een noodzaak (o.a. wettelijk belang, § 2.4.2) EN in de soortenlijst van bijlage 2 is aangegeven dat beperken mogelijk is dan mag er in tweede instantie in beperkte mate overtreding van de verboden plaatsvinden. Dit wordt uitgewerkt in paragraaf 5.4.1 tot en met 5.4.5.

Indien het voorkomen en beperkte overtreden van de verboden niet mogelijk is dient een omgevingsvergunning te worden aangevraagd.

BB-checklist II – Uitwerking zorgvuldig handelen

Stap 1. Bepalen gebruik, functionaliteitszones en leefgebied

Op basis van de soort, de locatie en de werkzaamheden wordt door een deskundige (zie § 2.4.1) per rust- en voortplantingsplaats en/of leefgebied de verstoringsvrije afstanden, de kwetsbare periode en functionaliteitszone bepaald (zie § 5.4.1, § 5.4.2 en § 5.4.3).

Stap 2. Overtreding voorkomen of beperken

1. Overtreding voorkomen

De werkzaamheden zo aanpassen dat er geen verboden worden overtreden:

- Buiten de verstoringsvrije afstand werken.
- Buiten de functionaliteitszone werken (o.a. schadevrije afstand).
- Buiten essentieel leefgebied werken.
- Buiten de soort specifieke kwetsbare periode werken.

De werkwijze uitwerken in het ecologisch werkprotocol op basis van de maatregelencatalogus BB (zie hoofdstuk 6).

Indien dit niet mogelijk is, stap 2 uitwerken. Dit kan alleen op basis van noodzaak (o.a. een wettelijk belang, zie § 2.2.3).

2. Beperkt overtreden (**uitsluitend mogelijk o.b.v. wettelijk belang**)

De werkzaamheden zo aanpassen dat er in beperkte mate verboden worden overtreden; bijvoorbeeld diverse alternatieven te onderzoeken door:

- Binnen de functionaliteitszone werken buiten de gebruiksperiode.
- Binnen een deel van het essentieel leefgebied werken.
- Op zorgvuldig wijze binnen de soortspecifieke kwetsbare periode werken.

Dit uitwerken in het onderdeel specifiek zorgvuldig handelen in het ecologisch werkprotocol op basis van de maatregelencatalogus BB (zie hoofdstuk 6).

5.4.1 Bepalen verstoringsvrije afstand

De verstoringsvrije afstand is de minimale afstand tussen werkzaamheden en een rust- en voortplantingsplaats waarbij er geen verstoring plaatsvindt. De werktechniek is hierbij zeer bepalend (bv. inzet bladblazer of bladhark).

Het is alleen noodzakelijk de verstoringsvrije afstand te bepalen wanneer een soort een **Europese beschermingsstatus** (Vogelrichtlijn of Habitatrichtlijn) heeft en gebruik maakt van de rust- en voortplantingsplaats en/of essentieel leefgebied in de periode dat er werkzaamheden worden uitgevoerd. Bij **nationale soorten** kan een schadevrije afstand worden bepaald zodat de rust- en voortplantingsplaats niet wordt aangetast.

Soorten zijn veelal gewend aan een bepaalde omvang van geluid, licht en trilling. De bestaande situatie, voorafgaand aan de werkzaamheden, is dan ook maatgevend voor de werkmethoden en werkafstanden tot een rust- en voort-plantingsplaats of essentieel leefgebied.

Daarom is het noodzakelijk om verstoringsvrije afstand(en) te bepalen door een ecologisch deskundige. Bijlage 5 geeft richtlijnen en criteria voor het bepalen van deze afstand(en). De wijze waarop de verstoringsvrije afstand(en) zijn bepaald met onderbouwing opnemen in het ecologisch werk-protocol.

Bij verplaatsende werkzaamheden is er op basis van de verstoringsvrije afstand sprake van een invloedszone.

Het zorgvuldig handelen binnen de verstoringsvrije afstand maakt deel uit van de verdere uitwerking.

5.4.2 Bepalen kwetsbare gebruiksperiode

Bij veel soorten is er sprake van een duidelijk aanwijsbare rust- en voortplantingsplaats (bv. groeiplaats, nest, hol, hoop of holte). Voor elke rust- en voortplantingsplaats geldt een soortspecifieke gebruiksperiode. Binnen die gebruiksperiode kan nog een kwetsbare periode gelden.

Er kunnen drie typen gebruik van rust- en voortplantingsplaatsen worden onderscheiden:

1. **Vaste rust- en voortplantingsplaatsen, jaarrond in gebruik**: De soort is jaarrond aanwezig, er geldt dan ook jaarrond zorgvuldig handelen. De kwetsbare perioden zijn de perioden van voortplanting, winterrust, bloei en zaadzetting.
2. **Vaste rust- en voortplantingsplaatsen, tijdelijk in gebruik**: De soort keert na een bepaalde afwezigheid weer terug op dezelfde plek en maakt veelal ook gebruik van dezelfde verblijfplaats. De kwetsbare periode geldt indien de soort aanwezig is. Het betreft de voortplantingsperiode of rustperiode.
3. **Tijdelijke rust- en voortplantingsplaatsen**: Er geldt alleen een kwetsbare periode als de soort de rust- en voortplantingsplaats in gebruik heeft.

Per soort en type rust- en voortplantingsplaats dient de specifieke kwetsbare periode bepaald te worden door een ecologisch deskundige (zie § 2.4.1). Vogels kunnen ook voor of na de aangegeven periode broeden, een ecologisch deskundige stelt vast of er sprake is van een broedgeval.

Een soort kan gebruik maken van de werklocatie zonder dat er sprake is van een aanwijsbare rust- en voortplantingsplaats; dan is het (een deel van het) leefgebied. Binnen dat leefgebied kunnen bepaalde essentiële delen in een bepaalde

periode kwetsbaar zijn (bv. voedselbiotoop, overwinteringsbiotoop of voortplantingsbiotoop).

5.4.3 Bepalen functionaliteitszones

Voor vaste rust- en voortplantingsplaatsen (zowel jaarrond in gebruik als tijdelijk in gebruik) en essentieel leefgebied geldt als uitgangspunt het behouden en functioneel houden daarvan. Het betreft de noodzakelijke behoeften binnen de soortspecifieke actieradius. Dit is de functionaliteitszone.

Voor tijdelijke rust- en voortplantingsplaatsen is deze bepaling alleen noodzakelijk indien er binnen de kwetsbare gebruiksperiode van de rust- en voortplantingsplaats wordt gewerkt.

Voorbeelden zijn:

- In- en uitvliegruimte, in- en uitloopruimte of in- en uitzwemruimte. Bijvoorbeeld deel van het water in de watergang met de toegang tot de beverburcht en verbinding met de foerageerlocatie(s).
- Een constant leefklimaat in en nabij de rust- en voortplantingsplaats. Bijvoorbeeld plek met bezonning van de oever met kikkerdril.
- Beschikbaarheid van noodzakelijke bouwstoffen voor het maken en onderhouden van de voortplantingsplaats. Bijvoorbeeld natte klei voor zwaluwen nabij de nestlocatie, inclusief vrije vliegroute.
- Beschikbaarheid van voedsel voor het continue voeden van de jongen. Bijvoorbeeld voor vleermuizen bestaat de zone uit de kraamkamer, de foerageerlocatie en de route tussen beide locaties.
- Beschikbaarheid van open zand als ei-afzetlocatie voor zandhagedis.

Op basis van de soort en de bestaande situatie wordt door een ecologisch deskundige (zie § 2.4.1) per rust- en voortplantingsplaats of essentieel leefgebied de omvang van de functionaliteitszone bepaald en verwerkt tot beschermings-methoden zoals het markeren van een schadevrije afstand in het ecologisch werkprotocol.

Indien er beschermde soorten op of nabij de werklocatie leven, zonder aanwijsbare rust- en voortplantingsplaatsen, is er alleen sprake van een leefgebied (bv. vissen in het grachtenstelsel). Ten behoeve van het behoud van deze soorten dient het essentieel leefgebied op en nabij de werklocatie in kaart te worden gebracht. Dit betreft de begrenzing en eventueel een opdeling in specifieke biotopen per kwetsbare perioden (bv. overwinteringsbiotoop en voortplantingsbiotoop). Binnen het leefgebied kan schade voorkomen of beperkt worden door te faseren en/of te geleiden (met tijdelijke voorzieningen) met behoud van de functionaliteit van de werklocatie als leefgebied. Dit is nader uitgewerkt in de maatregelencatalogus.

5.4.4 Opstellen ecologisch werkprotocol

Het ecologisch werkprotocol vormt de opdrachtspecifieke uitwerking van de gedragscode. Het ecologisch werkprotocol beschrijft ook het zorgvuldig handelen en handelen volgens de specifieke zorgplicht. Door de uitvoering te laten plaatsvinden volgens het ecologisch werkprotocol worden negatieve gevolgen voor (beschermde) planten en dieren voorkomen dan wel tot een minimum beperkt. Het ecologisch werkprotocol dient altijd op locatie aanwezig te zijn bij de uitvoering van werkzaamheden en eenieder die werkzaam is in het projectgebied dient aantoonbaar van de inhoud op de hoogte te zijn.

Het ecologisch werkprotocol wordt opgesteld aan de hand van het format uit checklist III door of in samenspraak met en of op aanwijzing van een ecologisch deskundige. Het format in checklist III is een uitbreiding op de minimaal verplichte onderwerpen uit het format ecologisch werkprotocol van RVO[19] zodat ook de praktische uitvoerbaarheid wordt geborgd.

Gedurende de werkvoorbereiding wordt er een ecologisch werkprotocol op hoofdlijnen opgesteld op basis van voorgaande paragrafen.

Voorafgaand aan de start van de werkzaamheden wordt dit ecologisch werkprotocol verder uitgewerkt met technische specificaties voor de realisatie. Hoofdstuk 6 vormt hiervoor de basis.

Let op: bij controle van de activiteiten kunnen altijd onderliggende documenten bij een EWP (zoals logboek, natuurwaardenonderzoek, belangenonderbouwing, alternatievenonderbouwing, etc.) worden opgevraagd. Deze dienen te allen tijde beschikbaar te zijn.

BB-checklist III - Format ecologisch werkprotocol Stadswerk[20]

1. Algemene gegevens

Omschrijving contract waar dit ecologisch werkprotocol bij hoort. Benoem ook de naam en versie van de gedragscode.
Contactgegevens (naam, telefoon en emailadres) ecologische deskundige, opdrachtnemer en opdrachtnemers.

2. Risicoanalyse

Verzamelen en ordenen informatie (werkbeschrijving):

- Werklocatie en werkgrens (bestaande situatie in beeld brengen, incl kaart).
- Werkzaamheden incl inzet materieel, aan- en afvoerroutes en opslagterreinen.
- Wettelijk belang(en).

[19] https://www.rvo.nl/onderwerpen/buiten-werken/gedragscode-regelen#stap-7%3A-u-vraagt-ons-om-de-gedragscode-aan-te-laten-wijzen
[20] Dit betreft een iets uitgebreidere versie van format van RVO zodat ook uitvoeringskant is geborgd.

BB-checklist III - Format ecologisch werkprotocol Stadswerk[20]

- Planning (incl start en einde werkzaamheden), ook van voorbereidende en 'mitigerende' maatregelen.
- Soortinformatie (welke soorten zijn aanwezig, wat is de functie van de locatie voor soorten (ook op kaart), verwijzingen naar bronnen**).

Welke flora en fauna risico's gelden op basis van het combineren van de werkinformatie met de locatie, soortinformatie en planning?

- Welke verboden kunnen overtreden worden?
- Conclusie: Is het werk uitvoerbaar middels voorkomen of beperken?

3. Risicomanagement

Deskundig handelen

- Rol en inzet ecologisch deskundige en andere deskundigen (aantoonbaar) zowel voorafgaand als tijdens de uitvoering.
- Wanneer werkinstructies: overdracht informatie en werkwijze.

Zorgvuldig handelen

- Algemeen zorgvuldig handelen:
  - Controle informatie in het veld.
  - Planning (incl voorbereidende en 'mitigerende' maatregelen).
  - Werkwijze: werkrichting/werktechniek/fasering.
  - Geluid, trilling en licht.
  - Menselijke aanwezigheid.
  - Omgang met vrijkomende materialen en onverwacht aangetroffen soorten.
- Soortspecifiek zorgvuldig handelen:
  - Per soort uitwerken van acties en 'mitigerende' maatregelen op basis van hoofdstuk 6, ook voor nieuw aangetroffen soorten. Benoem de concrete en praktisch uitvoerbare maatregelen specifiek voor activiteiten, locatie, soorten en tijdstip. Bv markeren beschermingszone o.b.v. verstorings- en/of schadevrije afstanden en/of functionaliteitszones.

4. Verzamelen en uitwisselen gegevens

- Verwijzingen naar beschikbare onderzoeken*.
- Controle actualiteit soortgegevens.
- Format voor overdracht soortgegevens.
- Overdrachtsmomenten.

5. Communicatie

- Taakverdeling: wie communiceert over wat aan wie?
- Overlegmomenten, bijwoonpunten/veldcontroles.
- (Eind)evaluatie.

* titel, brongegevens van het natuuronderzoek/soortenonderzoek, datum onderzoek en datum veldbezoek.

5.5 Zorgvuldig realiseren

De realisatie dient aantoonbaar conform het ecologisch werkprotocol plaats te vinden. Hiervoor gelden de volgende aandachtspunten:

- Deze gedragscode en het bijbehorende ecologisch werkprotocol inclusief bijlagen zijn aanwezig op de werklocatie (opgenomen in het contractdossier).
- Er wordt aantoonbaar conform het ecologisch werkprotocol gewerkt en medewerkers krijgen werkinstructies op basis van het ecologisch werkprotocol.
- Het ecologisch werkprotocol is actueel: mutaties in de aanpak worden verwerkt in het ecologisch werkprotocol op basis van overleg tussen betrokken partijen.
- Na afronding van de werkzaamheden worden tijdelijke voorzieningen zoals markeringen verwijderd.
- Na afronding wordt het ecologisch werkprotocol geëvalueerd.
- Het contractdossier wordt minimaal vijf jaar gearchiveerd.

5.6 Omgaan met calamiteiten

Een calamiteit betreft een onvoorziene gebeurtenis die direct actie vereist vanwege een acuut risico voor de volksgezondheid of openbare veiligheid. Voorbeelden van situaties zijn acute of dreigende wateroverlast, overstroming, stormen, droogte of waterverontreiniging of de noodzakelijke inzet van een waterberging. Dergelijke calamiteiten vallen buiten de vrijstelling van de gedragscode en dienen afgestemd te worden met het bevoegd gezag. Vervolgens vindt er een afweging plaats van het advies in de context van het incident en wordt op basis daarvan gehandeld.

Het advies, de genomen maatregelen en de eventuele effecten op beschermde soorten worden in het contractdossier gedocumenteerd. Voor zover mogelijk wordt de calamiteit, de gevolgen voor rust- en voorplantingsplaatsen en de werkwijze met beelden vastgelegd zodat het zorgvuldig handelen kan worden aangetoond.



VOORBEELD 2, Bestendig beheer

Snoeien houtige begroeiing

1. **Werkzaamheden**: Snoeien van de randen van houtige begroeiing in het kader van veilig gebruik van de aangrenzende weg en het open en toegankelijk houden van het schouwpad en de naastliggende hoofd-watergang. Er is soortinformatie nodig vanaf 20m de rand van de begroeiing.
2. **Werklocatie**: randzone beplanting en aangrenzende weg (deels) en schouwpad langs watergang.
3. **Planning**: start in oktober met een doorlooptijd van 1 week.
4. **Belang**: openbare veiligheid.
5. Aangetroffen **rust- en voortplantingsplaatsen** binnen 20m zone:
   - Beverburcht op oever aan het einde van het schouwpad op 20m.
   - Buizerdhorst in kern van houtige beplanting (10m vanaf de rand).
6. Gebruik en functionaliteitszones in uitvoeringsperiode:
   - Beverburcht: jaarrond in gebruik, oktober is geen kwetsbare periode. Toegang tot beplanting vanaf de burcht en ingang burcht vanuit water bepalen de functionaliteit.
   - Buizerdhorst: oktober is buiten de gebruiksperiode.
7. Er is dus sprake van een flora- en fauna-activiteit volgens de Omgevingswet. Mogelijke risico's zijn: beschadigen beverburcht en/of buizerdhorst en verstoren bever. Bij beide verblijfplaatsen kan het risico voorkomen

worden. In verband met het belang openbare veiligheid wordt verstoring van de bever beperkt.

8. **Verstoringsvrije afstand**: 20m vanuit werklocatie o.b.v. van werken in handkracht (met accuzaag en accu stokzaag). De afstand is bepaald door een ecologisch deskundige op basis van de verstoringsgevoeligheid van de bever, het bestaande gebruik van de locatie en de werktechniek.
9. Uitwerken **zorgvuldig handelen** volgens de categorie houtige begroeiing en oever uit de maatregelencatalogus:
   - Buizerdhorst: hanteren tijdelijke beschermingszone zodat horst en horstboom niet worden beschadigd door het aanbrengen van markeerlint op 10m rond de horstboom. Niet werken in deze zone.
   - Beverburcht: hanteren tijdelijke beschermingszone van 20m rondom burcht tijdens werkzaamheden (markeren met lint). Naar de zone toewerken in verband met gewenning. Binnen de zone snoeit 1 persoon, overdag, gevaarlijke takken weg met accuzaag. Takken buiten beschermingszone verwerken tot takkenril.
10. Na de werkzaamheden de markeringen verwijderen.

6. MAATREGELEN
Bestendig beheer of onderhoud

6.1 Gebruik maatregelencatalogus

Per categorie en soortgroep zijn in § 6.3 tot en met § 6.7 maatregelen uitgewerkt om zorgvuldig om te gaan met aanwezige beschermde flora en fauna bij bestendig beheer of onderhoud. Deze maatregelcatalogus is gebaseerd op het 'Reikwijdte-document' (RVO, versie 1.1, november 2023), natuurkalenders[21]en de best practises van gemeenten en ecologisch deskundigen van de klankbordgroep. De maatregelencatalogus bestaat uit de volgende categorieën:



1. Gebouwen en werken, zie § 6.3.



2. Houtige begroeiingen, zie § 6.4.



3. Kruidige begroeiingen en onbegroeid terrein, zie § 6.5.



4. (Half)verhardingen en terreinmeubilair, § 6.6.



5. Wateren en oevers, zie § 6.7.

De hiervoor getoonde kleuren corresponderen ook met de kleuren van de afbeeldingen in deze paragrafen.

Op basis van hoofdstuk 5 is al een groot deel van het zorgvuldig handelen uitgewerkt in een ecologisch werkprotocol, het betreft de volgende onderdelen:

A. Uit te voeren werkzaamheden.
B. Omvang van de werklocatie: beheergrens en werkgrenzen.
C. Uitvoeringsperiode en planning.
D. Wettelijk belang.
E. Aanwezigheid van rust- en voortplantingsplaatsen en essentieel leefgebied op de werklocatie en binnen invloedszone van de werkzaamheden.
F. Gebruik en functionaliteitszone per rust- en voorplantingsplaats.
G. Verstorings- en/of schade vrije afstand tussen werkzaamheden, werkwijze en werktechniek en rust- en voort-plantingsplaatsen en/of essentieel leefgebied.

[21] Landelijke natuurkalenders voor vogels en overige soortgroepen.

H. Voorkomen van mogelijke overtredingen door het aanpassen van de werkwijze en/of planning waardoor buiten de kwetsbare locaties en/of kwetsbare periode(n) wordt gewerkt.

Vervolgens wordt in het ecologisch werkprotocol nader uitgewerkt op basis van de maatregelencatalogus:

I. Bepaal uit welke categorie(en) de werklocatie bestaat. De focus ligt op categorieën met rust- en voortplantingsplaatsen en essentieel leefgebied. LET OP: het kan ook om categorieën gaan die buiten de werklocatie vallen en binnen de invloedszone liggen, zie ook 'Voorbeeld 2' in het tekstkader.

J. Vul het ecologisch werkprotocol aan met algemene en specifieke werkwijzen op basis van de bij de betreffende categorie en soortgroep beschreven aanpak uit de catalogus.

6.2 Type maatregelen in de catalogus

In de maatregelencatalogus (zie § 6.3 tot en met § 6.7) is per categorie en per soortgroep invulling gegeven aan vier typen maatregelen: A, B, C en D.

Bij de maatregelen A, B en C is sprake van voorkomen van overtreding.

Bij maatregel D is sprake van beperkt overtreden onder de vrijstelling van de gedragscode. Dit beperkt overtreden kan alleen als er geen alternatieven voorhanden zijn, als er sprake is van een in de wet genoemd belang (zie toelichting in paragraaf 2.4.2 en bijlage 1). Dit in de wet genoemde belang moet worden onderbouwd en gedocumenteerd. Zie soorten met status 'beperken' in bijlage 2 waar dit voor geldt.

De maatregelen staan in volgorde van (afnemende) prioriteit. Waar nodig zijn specifieke soorten uitgelicht.

A. Markeren van een beschermingszone op basis van de essentiële onderdelen van het leefgebied van de soort, de verstoringsgevoeligheid van de soort en de invloed van de uit te voeren werkzaamheden. Alleen werken buiten deze zone en voorkomen negatieve effecten binnen deze zone.

B. Binnen de beschermingszone buiten de kwetsbare periode van de soort werken. Geen aantasting van essentiële onderdelen van het leefgebied en voorkomen van verstoren door het treffen van maatregelen.

C. Binnen de beschermingszone binnen de kwetsbare periode van de soort werken. Voorkomen van aantasting essentiële onderdelen van het leefgebied en verstoren door het treffen van maatregelen.

D. Binnen de beschermingszone werken met een geringe (tijdelijke) aantasting van essentiële onderdelen van het leefgebied. Het werk faseren waarbij een deel van het essentiële leefgebied tijdelijk niet beschikbaar is. Er worden

maatregelen getroffen om negatieve effecten zoveel mogelijk te beperken. In de laatste plaats kunnen essentiële delen van het leefgebied opgeheven worden indien er (tijdelijke) alternatieven beschikbaar zijn en duurzame alternatieven op termijn beschikbaar komen.

De maatregelen zijn ingedeeld in soortgroepen voor zover deze binnen de categorie voorkomen. De kleur geeft weer bij welke categorie de maatregelen horen. Ze komen dus in vijf verschillende kleuren voor.

 Vogels	 Vleermuizen	 Overige zoogdieren	 Amfibieën	 Reptielen
 Vlinders	 Libellen	 Kevers	 Weekdieren	 Planten

De maatregelen in de volgende paragrafen staan op volgorde van toenemende mate van zorgvuldig handelen:

- Algemeen zorgvuldig handelen in de vorm van maatregelen voor alle soorten.
- Specifieke maatregelen per soort of soortgroep.

Samen vormen ze het zorgvuldig handelen. De specifieke maatregelen gaan VOOR op de maatregelen voor alle soorten.

6.3 Gebouwen en werken

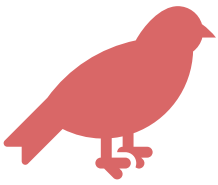


De werkzaamheden (plaatsen van steigers, schilderwerk buitenzijde, onderhoud en/of reparaties, renovaties) in deze categorie omvatten periodiek terugkerend beheer en onderhoud aan:

- Gebouwen en opstallen (gevels met kozijnen en uitbouwen, daken met dakgoten, schoorstenen, zonnepanelen).
- Civieltechnische werken: tunnels, sluizen, bruggen, viaducten, geluidsschermen (geen aarden wallen) e.d.
- Bovengrondse nutsvoorzieningen.
- Kades en (grachten)muren.
- En de aan de objecten groeiende begroeiing.

Ook herstelwerkzaamheden na schade, vallen onder deze categorie, zolang de oorspronkelijk situatie in stand gehouden wordt.

6.3.1 Vogels



In gebouwen zal de aanwezigheid van beschermde vogelsoorten vooral de aanwezigheid van nesten betreffen onder (zoals huismus) of op dakconstructies (zoals visdief, of scholekster), holtes in muren (zoals gierzwaluw) of in nabijgelegen schuren (zoals kerkuil). Bij civieltechnische werken kunnen nesten aanwezig zijn van bijvoorbeeld duiven, huiszwaluw of grote gele kwikstaart.

Alle soorten

A Bij gebouwen en werken met rust- of voortplantingsplaatsen van beschermde vogelsoorten worden geen werkzaamheden uitgevoerd óf worden deze delen gemarkeerd en ontzien tijdens de werkzaamheden. Verstoring van broedgevallen door werkzaamheden in de directe omgeving van deze gebouwen en werken dient voorkomen te worden of dienen maatregelen te worden getroffen om dat te voorkomen door bijvoorbeeld het aanbrengen van een beschermingszone, zie bijlage 5.

B Werkzaamheden worden uitgevoerd buiten de soortspecifieke broedperiode, zie landelijke natuurkalender RVO. Voor nesten die jaarrond worden gebruikt of waar elk jaar naar toe wordt teruggekeerd geldt dat deze functies behouden moeten blijven, zie bijlage 2.

Voor de volgende soorten gelden specifieke maatregelen:

Huismus, kerkuil en steenuil

C Werkzaamheden faseren in ruimte en tijd waarbij:

- Werkzaamheden worden bij huismus gefaseerd uitgevoerd, zodanig dat altijd 75% van de aanwezige rustplaatsen beschikbaar zijn.
- Werkzaamheden worden uitgevoerd buiten de broedperiode. De broedperiode betreft een indicatieve periode van maart tot en met augustus voor huismus, van februari tot en met juli voor steenuil en februari van tot en met augustus voor kerkuil. Voor huismus worden dagen en nachten met (gevoels-)temperaturen beneden het vriespunt (vorst) of bij sneeuw en ijzel ook aangemerkt als kwetsbare periode.
- De rustplaatsen zijn ’s avonds en nachts weer beschikbaar of zijn maximaal 1 maand niet te gebruiken. In dit laatste geval dienen in de directe omgeving alternatieve rustplaatsen beschikbaar te zijn.
- De dieren krijgen de gelegenheid de werklocatie uit eigen beweging te verlaten.
- De constructie met rust- en voortplantingsplaatsen en in- en uitvliegopeningen behouden blijft of direct wordt hersteld.
- Aanwezige muurbegroeiing die van essentieel belang is voor huismus behouden blijft.

Gierzwaluw, boerenzwaluw, huiszwaluw, ringmus, grote gele kwikstaart, slechtvalk, visdief en zwarte roodstaart

B Werkzaamheden faseren in ruimte en tijd waarbij:

- Werkzaamheden worden uitgevoerd buiten de soortspecifieke broedperiode. De broedperiode betreft een indicatieve periode van maart tot en met juli, voor gierzwaluw van mei tot en met juli, voor slechtvalk van februari tot en met augustus en voor visdief van mei tot en met augustus.
- In- en uitvliegopeningen toegankelijk blijven.
- De constructie met rust- en voortplantingsplaatsen behouden blijft.

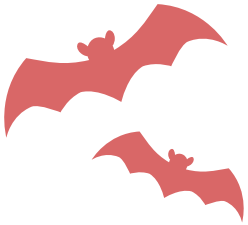
Ooievaar

A Bestaande nesten jaarrond behouden. Indien buiten de broedperiode gebruik wordt gemaakt van het nest als rustlocatie, dient geluids- en visuele verstoring door uitvoering van werkzaamheden te worden voorkomen, zie bijlage 5. De broedperiode is van half maart tot en met eind augustus.

D Nesten van ooievaar in aanbouw (er is nog geen sprake van broeden) op risicolocaties mogen worden verwijderd. Het betreft uitsluitend locaties waar een acute noodzaak geldt in het kader van openbare veiligheid (b.v. gevaar voor spoorwegverkeer, snelwegverkeer en brandgevaar).

Als het nest wel (bijna) voltooid is, maar er is nog geen sprake van broeden en er is sprake van bovengenoemde acute noodzaak, geldt dat het nest kan worden verplaatst. De nieuwe locatie voor het nest of het kunstnest is binnen een straal van 200m.

6.3.2 Vleermuizen



Diverse soorten vleermuizen in Nederland maken gebruik van bouwwerken om overdag te rusten, hun jongen groot te brengen of te overwinteren en soms om te foerageren. In gebouwen kan het gaan om spouwconstructies, zolders, ruimtes onder het dak, boeiborden en allerlei andere nauwe en holle ruimtes in de buitenschil van een gebouw, maar ook schuren, bunkers etc. worden benut.

Ook zijn er soorten die onder bruggen en in oude rioolsystemen verblijven. Bruggen en tunnels kunnen voor vleermuizen ook onderdeel uitmaken van een essentiële vliegroute. Zie voor grotere herstelwerkzaamheden (renovatie) de maatregelen in de catalogus Ruimtelijke ontwikkeling of inrichting en het kennisdocument 'Na-isolatie en renovatie voor gebouwbewonende soorten'.

Rust- en voortplantingsplaatsen

A Bij gebouwen en werken met rust- of voortplantingsplaatsen van vleermuizen worden geen werkzaamheden uitgevoerd óf worden deze delen gemarkeerd en ontzien tijdens de werkzaamheden. Verstoring door werkzaamheden in de directe omgeving van deze gebouwen dient voorkomen te worden of er dienen maatregelen te worden getroffen om dat te voorkomen, zie bijlage 5.

B Werkzaamheden faseren in ruimte en tijd waarbij de werkwijze als volgt is:

- Werkzaamheden worden gefaseerd uitgevoerd, zodanig dat altijd 75% van de aanwezige rustplaatsen op de werklocatie beschikbaar zijn.
- Werkzaamheden worden uitgevoerd buiten de kwetsbare periode. Op locaties met kraam- en of winterverblijfplaatsen wordt niet gewerkt in de kwetsbare perioden. De kwetsbare perioden zijn de kraamperiode welke globaal loopt van mei tot en met juli en de winterrustperiode van november tot en met maart.
- In- en uitvliegopeningen blijven toegankelijk en de constructie met rust- en voortplantingsplaatsen blijft behouden of worden direct hersteld.
- De werkzaamheden duren maximaal een maand en in de directe omgeving zijn alternatieve rust- en voortplantingsplaatsen aanwezig.
- Er wordt gewerkt zonder apparatuur met grote geluidsbelasting wanneer vleermuizen aanwezig kunnen zijn, zie ook bijlage 5.

- Indien vleermuizen aanwezig zijn: werken bij daglicht, geen kunstmatige verlichting toepassen.
- Werkzaamheden mogen niet leiden tot veranderingen in het interne klimaat en toegangen tot de ruimte waar soorten gebruik van maken en mogen niet worden dicht gezet.

D Kortdurende werkzaamheden (tot max 2 uur) met geringe verstoring zonder permanente aantasting kunnen worden uitgevoerd.

Vliegroutes

B Bij aanwezigheid van essentiële vliegroutes van vleermuizen door tunnels of onder bruggen wordt in de periode van november tot en met maart gewerkt. Dit is buiten de gebruiksperiode.

C Werkzaamheden aan bruggen of tunnels met essentiële vliegroutes van vleermuizen kunnen in de actieve periode van deze soortgroep worden uitgevoerd wanneer in de avond en nacht een obstakelvrije doorgang (de soortspecifieke omvang door een ecologisch deskundige te bepalen), onder het plafond/brugdek toegankelijk blijft voor vleermuizen. Werkzaamheden uitsluitend bij daglicht uitvoeren. Aanwezige begeleidende begroeiing, richting de tunnel of brug behouden.

Eventuele verlichting mag de functionaliteit van de essentiële vliegroute niet beperken.

6.3.3 Overige zoogdieren



De overige zoogdieren die in of direct bij gebouwen en werken voorkomen, zijn steenmarters en soms ook boommarters. Zij kunnen gebruik maken van zolders, kruipruimtes, spouwmuren of ruimten onder de dakbedekkingen of schuurtjes om te rusten of hun jongen groot te brengen. In veel mindere mate kan het voorkomen dat egels in of onder stallen of schuurtjes overwinteren.

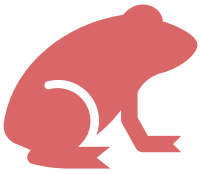
Alle soorten

A Er worden (delen van een) locatie(s) met rust- of voortplantingsplaatsen van deze soorten gemarkeerd en ontzien tijdens de werkzaamheden. Verstoring dient voorkomen te worden (zie bijlage 5).

B Werkzaamheden worden uitgevoerd buiten de kwetsbare voortplantingsperiode. De voortplantingsperiode is van maart tot en met augustus. Pas nadat is vastgesteld dat rust- en voort-plantingsplaatsen zijn verlaten, kan worden gestart met werkzaamheden.

Bij uitvoering van werkzaamheden moet de constructie van de rust- en voortplantingsplaatsen intact en toegankelijk gehouden worden.

6.3.4 Amfibieën en reptielen



Amfibieën en reptielen kunnen overwinteren in vorstvrije en veelal vochtige gebouwen, zoals kelders, souterrains, portieken of valluiken.

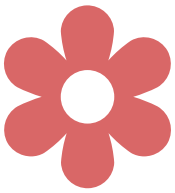
Alle soorten

A Werkzaamheden worden niet uitgevoerd op overwinteringslocaties van amfibieën of reptielen. Deze delen worden gemarkeerd door of op aanwijzing van een ecologisch deskundige.

B Bij (delen van) gebouwen waar overwintering van amfibieën en reptielen plaats vindt, worden geen werkzaamheden uitgevoerd in de kwetsbare winterrustperiode. De winterrustperiode is van oktober tot en met maart. Werkzaamheden mogen niet leiden tot veranderingen in het interne klimaat en toegangen tot de ruimte waar soorten gebruik van maken mogen niet worden dichtgezet.

D Werkzaamheden (bv. vochtproblematiek in kelders) bij voorkeur uitvoeren buiten de winterrustperiode. De winterrustperiode is van oktober tot en met maart. Bij aantoonbare noodzaak in de kwetsbare periode werken waarbij aangetroffen individuen door of op aanwijzing van een ecologisch deskundige worden gevangen en teruggeplaatst direct na afronding van de werkzaamheden of verplaatst naar een geschikte plek. Dit in overleg met of op aanwijzing van een ecologisch deskundige.

6.3.5 Planten

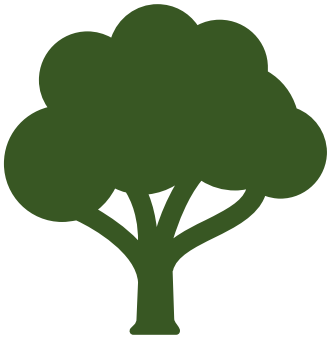


Voor deze categorie zijn vooral muurflora zoals beschermde varens en muurbloem relevant. Bij het uitvoeren van werkzaamheden moeten groeiplaatsen worden ontzien. Verplaatsen van soorten is niet altijd effectief en kan niet onder de gedragscode.

Alle soorten

A Ontzien van groeiplaatsen van beschermde planten. Locaties met beschermde (muur)planten markeren en abiotische omstandigheden zoals temperatuur, de hoeveelheid licht, de aanwezigheid van water, de samenstelling van de voeg/bodem handhaven.

6.4 Houtige begroeiingen

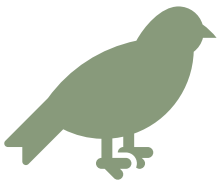


De werkzaamheden in deze categorie omvatten het reguliere onderhoud zoals dunnen, snoeien, knippen, scheren, knotten, afzetten, inboeten, watergeven, onkruidbeheersing, uitmaaien, uitharken, blad verwijderen, bemesten in bossen, houtwallen, singels, heggen, bosplantsoen, lanen, struwelen, grienden, hakhout, heesterbegroeiingen, hagen, blokhagen en bomen. Ook behoort het verwijderen van niet-achterstallig bosopslag en strooiselvegetatie tot deze categorie.

6.4.1 Algemeen zorgvuldig handelen

- De werkrichting is richting een rustige/natuurlijke locatie zodat dieren daar naar toe kunnen vluchten. Zorg dat voldoende dekking en schuilmogelijkheden aanwezig zijn in de richting en op de locatie waar dieren langs/naar toe moeten vluchten.
- Werkzaamheden vinden in eerste instantie overdag plaats om verstoring door verlichting te voorkomen.
- Tijdens het werken in beplanting dient schade aan de bodem zo veel mogelijk te worden voorkomen (bv. inzet banden met lage spanning of werken in handkracht).

6.4.2 Vogels



Bomen en struiken vormen een sleutelfunctie voor een groot aantal vogelsoorten: zangvogels, roofvogels, spechten, uilen, duiven, kraaien en eksters. Nestgelegenheid is aanwezig hoog in de kroon (roofvogels), in (te creëren) holtes (uilen, spechten, zangvogels) of op tal van grotere en kleinere takken. Voedsel is aanwezig in de vorm van vliegende insecten, kevers en larven, vruchten, zaden en noten. Ook bieden bomen en struiken beschutting, schuil- en slaapplaatsen.

Alle soorten

A Nestlocaties, broedholten en/of slaapplaatsen van vogels en de directe leefomgevingen die rust en beschutting bieden, worden gemarkeerd en ontzien tijdens de werkzaamheden. Geluids- en visuele verstoring van broedgevallen dient voorkomen te worden, door een vooraf te bepalen verstoringsvrije afstand waar binnen geen werkzaamheden plaats vinden. Verstoring kan ook deels worden voorkomen door nestlocaties af te schermen van licht,

beweging of geluid. Een ecologisch deskundige bepaalt de beschermingszone, zie bijlage 5.

B Werkzaamheden worden uitgevoerd buiten de soortspecifieke broedperiode(n), zie landelijke natuurkalenders van RVO.

Het periodiek afzetten of terugzetten van houtige begroeiing, zoals hakhoutbeheer, wordt gefaseerd uitgevoerd. Hierbij wordt maximaal 30% van het (lijn) element per jaar teruggezet en blijven er in de directe omgeving voldoende alternatieve broedmogelijkheden (opgaande beplanting) beschikbaar (bv. door te faseren op buurtniveau).

Zeldzame soorten

A Voor zeldzame vogelsoorten[22] en soorten die jaarlijks naar hetzelfde gebied terugkeren of specifiek eisen stellen aan hun broedlocaties welke slechts beperkt op bepaalde plaatsen aanwezig is, geldt dat bomen/struiken die een essentiële functie (broed- en rustgelegenheid, voedsel en dekking) vervullen, in voldoende mate behouden moeten blijven. Dit betreft bijvoorbeeld holtebomen in gebruik als broedlocatie door gekraagde roodstaart. Dit dient te worden bepaald door een ecologisch deskundige. Zie Type 1 en 2 rust- en voortplantingsplaats en de Rode Lijst status in bijlage 2.

Spechten, koloniebroeders, raaf, roofvogels en uilen, excl. kiekendieven en velduil

Voor locaties die jaarrond worden gebruikt of waar elk jaar naar toe wordt teruggekeerd geldt dat deze functies het hele jaar niet mogen worden aangetast. Het gaat hierbij om onder andere reigerachtigen en roek en nesten en rustlocaties van roofvogels en uilen, die gebruik maken van houtige begroeiingen.

A Nestbomen en de directe omgeving markeren zodat deze locatie zijn functie als broed- en rustlocatie behoudt. Voor (rans)uilen geldt het behoud van roestplaatsen.

Ooievaar

A Bestaande nesten jaarrond behouden. Indien buiten de broedperiode gebruik wordt gemaakt van het nest als rustlocatie, dient geluids- en visuele verstoring door uitvoering van werkzaamheden te worden voorkomen, zie bijlage 5. De broedperiode is van half maart tot en met eind augustus.

D Nesten in aanbouw op risicolocaties (er is nog geen sprake van broeden) mogen worden verwijderd. Het betreft locaties waar een acute noodzaak

[22] Rode lijstsoorten met een status van bedreigd of erger.

geldt in het kader van openbare veiligheid (b.v. gevaar voor spoorwegverkeer, snelwegverkeer en brandgevaar).

Als het nest wel (bijna) voltooid is, maar er is nog geen sprake van broeden en er is sprake van bovengenoemde acute noodzaak, geldt dat het nest kan worden verplaatst. De nieuwe locatie voor het nest of het kunstnest is binnen een straal van 200m.

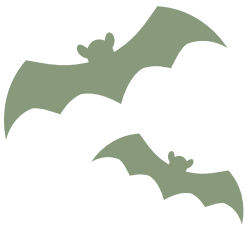
Huismus en ringmus

A Struiken die worden gebruikt als vaste rust- en schuillocatie en daarmee een essentieel onderdeel vormen van het leefgebied, markeren en behouden. Snoei van dergelijke begroeiing wordt zo uitgevoerd dat deze als rust- en schuilfunctie behouden blijven. Aanwezige muurbegroeiing die van essentieel belang is voor de huismus blijft behouden.

Steenuil

B Knot- en fruitbomen die deel uitmaken van essentieel leefgebied van de steenuil worden gefaseerd gesnoeid, waarbij per jaar in een bomenrij maximaal 50% van de bomen wordt geknot en oude fruitbomen behouden blijven.

6.4.3 Vleermuizen



Voor alle Nederlandse vleermuissoorten zijn bomen van belang in hun leefgebied. Sommige soorten gebruiken bomen als rustplaats (holtes en loshangend schors) of om hun jongen groot te brengen (holtes). Met name eik en beuk worden hiervoor gebruikt. Ook voor voedsel zijn vleermuizen afhankelijk van bomen omdat in de buurt van bomen veel vliegende insecten aanwezig zijn. Bomen zorgen ook voor beschutting tegen de wind waardoor kleinere soorten via de luwte van de bomen de voedselgebieden kunnen bereiken (vliegroutes).

Alle soorten

A Bomen met geschikte holtes of spleten voor vleermuizen en bomen in de directe omgeving hiervan, worden gemarkeerd en behouden. Dit geldt ook voor houtige begroeiing rondom een water dat als essentieel foerageergebied wordt gebruikt en houtige begroeiing die als essentiële vliegroute wordt gebruikt.

B Dunnen en/of snoeien van bomen met rust- en voortplantingsplaatsen van vleermuizen wordt uitgevoerd buiten de kwetsbare gebruiksperiode. De kwetsbare periode is de winterrustperiode en de kraamperiode.

Wanneer dit jaarrond een beperking van uit te voeren werkzaamheden oplevert, of in combinatie met kwetsbare periodes van vleermuissoorten onuitvoerbaar is, dienen werkzaamheden te worden uitgevoerd in de periode van half augustus tot en met oktober. Hierbij blijven bomen met paar-, kraam-, zomer- en/of winterverblijfplaatsen, bomen met voor vleermuizen geschikte holtes en bomen in de directe omgeving van deze verblijfplaatsen behouden en functioneel voor vleermuizen (behoud van beschutting/buffering van rust- en voortplantingsplaats en behoud van de aanvliegroute).

Snoeien of terugzetten van begroeiing rondom zwermlocaties en winterverblijfplaatsen (in gebouwen) dient het klimaat op deze locaties niet aan te tasten.

Het dunnen of afzetten van singels en houtwallen bij een essentiële vliegroute en/of foerageerlocatie dient gefaseerd te worden uitgevoerd. Maximaal 30% per jaar verwijderen, verspreid over de beplanting, zodat er geen gaten groter dan 7m ontstaan tussen opgaande begroeiing hoger dan 2m.

Werkzaamheden worden in leefgebied van vleermuizen tijdens de actieve periode van vleermuizen niet uitgevoerd tussen zonsondergang en zonsopkomst in de buurt van kraam-, winter-, zomer- of paarverblijfplaatsen, essentiële vlieg- of migratieroutes en foerageergebied in verband met licht- of geluidsoverlast.

6.4.4 Overige zoogdieren



Een groot aantal soorten zoogdieren maakt gebruik van houtige begroeiingen als onderdeel van hun leefgebied (o.a. hertachtigen en zwijnen). Tevens zijn er rust- en voort-plantingsplaatsen te vinden in de vorm van holen in de grond (muizen, das, konijnen), holtes in bomen (marterachtigen), nesten in bomen (eekhoorns) of struiken (egels) of hopen van takken en stammen en/of kruidig materiaal (bever). Houtige begroeiingen bieden ook beschutting en zorgt voor voedsel.

Bever, das en otter

A Essentiele onderdelen van het leefgebied worden gemarkeerd en worden niet aangetast, zie bijlage 5 als richtlijn. Naast burchten en holen waar dieren verblijven gaat het hier om routes die worden gebruikt en/of essentiële foerageergebieden. Deze essentiële onderdelen dienen te worden bepaald door een ecologisch deskundige. Voor de rust- en voortplantingslocatie(s) dient door een ecologisch deskundige een beschermingszone te worden bepaald op basis van de verstoringsvrije afstand en functionaliteit.

B Binnen de beschermingszone kan met handgereedschap worden gewerkt indien werkzaamheden overdag en buiten de kwetsbare voortplantingsperiode worden uitgevoerd. De voortplantingsperiode van de otter is van april tot en met augustus, die van de bever van mei tot en met augustus en die van de das van december tot en met juni. Binnen de beschermingszone blijven bomen en struiken in de directe omgeving van de burcht of hol van das, bever en otter zoveel mogelijk staan. Wissels en ingangen van de burcht blijven vrij van takken en stammen. Daarnaast is voor bever van belang dat wintervoorraden takken niet worden weggehaald.

Het verwijderen van één of enkele bomen in essentieel leefgebied van deze soorten is toegestaan, mits voldoende dekking aanwezig blijft en voor bever voldoende voedselbomen gehandhaafd blijven. De velrichting is van de burcht of het hol af.

D Voor recente dassen- en beveractiviteit in wegtaluds en waterkeringen waardoor in de nabije toekomst onveilige situaties ontstaan, is het mogelijk het gebruik van deze pijpen en/of holen te ontmoedigen en de locaties te ontmantelen. Het gaat hierbij om activiteit die binnen een tijdsbestek van een maand is ontstaan of aanwezige pijpen/holen die incidenteel worden gebruikt en waarvoor voldoende alternatief in de directe omgeving beschikbaar is. Het geldt niet voor kraamfuncties. Voor het ontmoedigen en ontmantelen dient het Bever- en dassenprotocol[23] gevolgd te worden. Deze protocollen omschrijven onder meer het gedeeltelijk dichten van de pijp/hol en met controle op gebruik.

Boommarter, bunzing, egel, haas, hermelijn, konijn, mol-muis, ondergrondse woelmuis, tweekleurige bosspitsmuis, steenmarter en wezel

A Essentiele onderdelen van het leefgebied worden gemarkeerd en ontzien. Dit betreft bomen met holtes en de directe omgeving van deze bomen, holen in de grond en houtige begroeiing die als schuilplaats, verbindingszone of foerageergebied dient. Schade aan deze onderdelen dient te worden voorkomen door het bepalen en markeren van een beschermingszone door of op aanwijzing van een ecologisch deskundige. Bijlage 5 geldt hiervoor als richtlijn.

B Werkzaamheden worden overdag uitgevoerd buiten de kwetsbare voortplantingsperiode. De voortplantingsperiode is van maart tot en met augustus.

Bomen met geschikte holen voor deze soorten worden gespaard. Ook holen in de grond blijven onaangetast. Takkenrillen worden alleen weggehaald indien er voldoende alternatieve verblijfsmogelijkheden zijn voor deze soorten.

[23] Zie BIJLAGE B 'Bever en dassenprotocol bij spoor- en wegtaluds en waterkeringen' in de Maatregelcatalogus bij het Reikwijdtedocument van RVO

In het leefgebied van hermelijn, wezel, bunzing en egel dient tijdens en na snoeiwerkzaamheden voldoende dekking aanwezig te blijven. Voor egel is daarnaast van belang dat in de winterrustperiode van november tot en met maart, overwinteringslocaties niet worden aangetast.

Vrijkomend snoeimateriaal kan in het leefgebied van deze soorten worden achtergelaten en op takkenrillen worden gelegd.

Eekhoorn

A Essentiele onderdelen van het leefgebied worden gemarkeerd en worden ontzien. Dit betreft bomen met eekhoornnesten en voedselbomen. Schade aan rust- en voortplantingsplaatsen wordt voorkomen door op afstand te werken. Hiervoor een beschermingszone instellen en markeren, zie bijlage 5 als richtlijn.

B Werkzaamheden worden uitgevoerd buiten de voortplantingsperiode van eekhoorn. De voortplantingsperiode is van januari tot en met augustus. Essentiele onderdelen van het leefgebied in stand houden.

D Nestbomen van eekhoorn mogen alleen worden verwijderd wanneer door een ecologisch deskundige is vastgesteld dat het nest niet in gebruik is en in de omgeving voldoende alternatieve nestmogelijkheden beschikbaar zijn. Een enkele voedselboom kan worden verwijderd, afhankelijk van overblijvende voedselbomen en populatiegrootte.

Hertachtigen en zwijnen

A Geen werkzaamheden uitvoeren in essentiële onderdelen van het leefgebied (paar- en kraamlocaties). Deze onderdelen markeren door gebruik te maken van een beschermingszone op basis van functionaliteit (bv. op basis van bestaande zonering van rustgebieden).

B Werken buiten de kwetsbare kraamperiode nabij rust- en voortplantingsplaatsen. De kraamperiode is van edelhert en damhert in mei en juni en van wild zwijn in maart en april. In essentiële onderdelen van het leefgebied (kraamlocaties) de werkzaamheden faseren waarbij maximaal 30% van de houtachtige begroeiing wordt bewerkt.

In de soortspecifieke paarperiode worden geen werkzaamheden verricht op foerageerlocaties en migratieroutes die in deze periode worden gebruikt.

C Werkzaamheden die kleinschalig, kortdurend en weinig verontrustend zijn en het gebruik door de soort niet belemmeren, kunnen overdag worden uitgevoerd.

6.4.5 Amfibieën en reptielen



Het leefgebied van amfibieën bevindt zich rondom geschikt voortplantingswater. Onder andere heggen, bosjes en houtwallen bieden schuilmogelijkheden, voedsel en overwinteringsmogelijk-heden. Voor reptielen is houtige begroeiing met name van belang in combinatie met open zonnige terreinen. Houtige opslag en struiken bieden een veilig onderkomen tijdens het zonnen op open plekken en zijn tevens van belang voor de voedselvoorziening. Ook worden ruimtes tussen de wortels van bomen en struiken gebruikt als overwinteringslocatie.

Alle soorten

A In houtige begroeiing vinden geen werkzaamheden plaats in essentieel leefgebied van amfibieën en reptielen. Op aanwijzing van een ecologisch deskundige de leefgebieden markeren, richtlijn hiervoor is bijlage 5.

B Werkzaamheden in essentieel leefgebied dienen te worden uitgevoerd in de periode half augustus tot en met september of in het begin van de voortplantingsperiode, dat is in april en mei. Als het geen houtige begroeiing langs het voortplantingswater betreft, mag voor amfibieën ook gewerkt worden in de voortplantingsperiode van de betrokken soort. De exacte periode dient te worden bepaald door een ecologisch deskundige.

Werkzaamheden kunnen worden uitgevoerd wanneer aanwezige schuilmogelijkheden en dekking voor amfibieën en reptielen en voor reptielen aanwezige structuurrijke vegetatie met open plekken aanwezig blijven. Schade aan deze delen dient te worden voorkomen.

C In het leefgebied van amfibieën en reptielen moet in de winterrustperiode (winterrust is van oktober tot en met maart) de bodem intact gelaten worden (geen beroering, bodemverdichting of stobben uitfrezen) en dienen takkenrillen, boomstronken en bladhopen te worden ontzien. Deze elementen dienen door of op aanwijzing van een ecologisch deskundige te worden gemarkeerd. Jaarlijks maximaal 30% van essentieel leefgebied bewerken.

Boomkikker

B In essentieel leefgebied van boomkikker vinden werkzaamheden uitsluitend plaats in de periode van november tot en met januari, wanneer de dieren in winterrust zijn. Begroeiing wordt gefaseerd afgezet ter verjonging: maximaal 30% van het leefgebied per jaar bewerken waarbij zowel volgroeide bomen en struweel op zonnige plaatsen behouden blijven. Verdichting van de bodem dient te worden voorkomen.

Heikikker

B Werkzaamheden dienen te worden uitgevoerd in de periode half augustus tot en met september. Schuilmogelijkheden en dekking dienen aanwezig te blijven. Dit betekent dat er gefaseerd gewerkt moet worden: maximaal 30% van het essentiële leefgebied per jaar snoeien of afzetten.

Ringslang

A Broeihopen van ringslang dienen te worden gespaard.

6.4.6 Vlinders



Voor veel vlindersoorten zijn bosschages en bosrand deel van het leefgebied, veelal vanwege windluwte en temperatuurbuffering, maar soms ook vanwege waardplanten (bv. eik, iep, sleedoorn) en nectarplanten. Voor soorten als sleedoornpage, bruine eikenpage, iepenpage, grote vos, grote weerschijnvlinder, kleine ijsvogelvlinder, zijn bomen en struiken essentieel voor het voortbestaan.

Eitjes worden afgezet op takken of bladeren en de rupsen voeden zich met de bladeren van de waardplant. In de strooisellaag kunnen poppen aanwezig zijn. Teunisbloempijlstaart komt voor op kruidige vegetatie in open plekken van het bos, deze soort wordt behandeld bij ‘kruidige begroeiingen’.

Beheer moet zorgen voor behoud van structuurelementen zoals lichtplekken, struweel, boomstronken, specifieke bomen of struiken waar vlinders van afhankelijk zijn (voedsel, paring), hellingsgraad en tevens behoud van waard- en nectarplanten door tijdige verjonging (bv. door snoeien/afzetten in een driejarige cyclus).

Alle soorten

A Bij waardplanten (bomen, struiken) met poppen, rupsen of eitjes en essentiële voedselplanten van beschermde vlinders geen werkzaamheden uitvoeren. De beschermingszone dient te worden bepaald door een ecologisch deskundige. Ook omliggende houtige vegetatie die voor wind-luwte en temperatuurbuffering zorgt, dient te worden gespaard.

Waardplanten zijn soms gebaat bij enige vorm van beheer. Niet werken op locaties met deze planten is daarom voor deze soorten niet altijd de meest gunstige optie. Van belang is dat het gevoerde beheer zorgt voor een voortzetting van de bestaande situatie.

Onderstaande maatregelen dienen te worden begeleid door een deskundige op het gebied van vlinders.

Kleine ijsvogelvlinder

De rupsen zijn vrijwel jaarrond aanwezig. Ze overwinteren in een hibernaculum (cocon) aan een stengel in de vegetatie (vooral in bosranden). Waardplant is vooral kamperfoelie.

B (Verjongings)snoeien, afzetten, kappen van waardbomen en -struiken altijd in de winterperiode gefaseerd uitvoeren, waarbij maximaal 30% per jaar wordt bewerkt. De winterperiode is van november tot en met februari. Gebruik handgereedschap. Er dient voldoende resterende geschikte begroeiing in het leefgebied aanwezig te blijven voor ei-leg in het eerstvolgende seizoen.

Sleedoornpage, bruine eikenpage, iepenpage en grote weerschijnvlinder

Overwinteren als eitjes in kruin/op takken van waardbomen/struiken.

B Werkzaamheden uitvoeren als de poppen in de struiken aanwezig zijn (mei tot en met september). De strooisellaag met poppen dient beschermd te worden. Gebruik rijplaten of handgereedschap.

Of: Werkzaamheden uitvoeren in de winterperiode (november tot en met februari) waarbij takken met eitjes of rupsen worden gespaard.

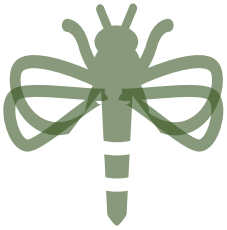
Snoeiwerkzaamheden dienen gefaseerd te worden uitgevoerd, waarbij maximaal 30% per jaar wordt gesnoeid en er permanent voldoende geschikt soortspecifiek struweel (waardbomen en -struiken) in het leefgebied aanwezig blijft voor ei-leg in het eerstvolgende seizoen.

Grote vos

De vlinders verschijnen in juni. Eitjes worden vooral afgezet in vrijstaande bomen, hoog in de bomen. Ze overwinteren in holle bomen en stapels hout.

B Werkzaamheden bij waardbomen (o.a. iepen, zoete kersen en sommige wilgensoorten) uitvoeren wanneer vlinders in overwintering zijn. De winterrustperiode is van september tot en met februari. Waardboom die als overwinteringslocatie wordt gebruikt (veelal holle boom) behouden. Houtstapels in leefgebied van deze soort in de winter ontzien vanwege mogelijkheden voor overwintering.

6.4.7 Libellen



Bomen en struiken bieden beschutting en jachtgebied (kleinere insecten). Dit kan gaan om bomen en struiken vlak bij de oever, maar ook op grotere afstand daarvan. Bomen en struiken kunnen ook een slaapfunctie voor soorten als speerwaterjuffer en bosbeekjuffer hebben. Daarnaast kunnen wortels in de oeverzone van belang zijn als voortplantingsplek met ei-afzet, of als opgroeigebied van de larven.

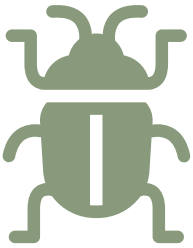
Beheer moet zorgen voor behoud van milieucondities en behoud van structuurelementen. Open landschap openhouden en bij beschaduwde beken zorgen voor schaduw. Voor imago's dienen voldoende schuil- en voedselmogelijkheid aanwezig te blijven.

Alle soorten

A In leefgebied van beschermde libellensoorten worden geen essentiële locaties gekapt. Een ecologisch deskundige dient te bepalen welke elementen dit zijn.

B Kap van enkele bomen of struiken is toegestaan, mits voldoende schuil- en voedselmogelijkheid aanwezig blijven en de karakteristieken van het voortplantingswater behouden blijven. Werkzaamheden dienen te worden uitgevoerd in de periode oktober tot en met april, dit is buiten het vlieg-seizoen van libellen.

6.4.8 Kevers



Het gaat hierbij om het vliegend hert en vermiljoenkever. Vliegend hert komt voor op veelal eiken met witrot aan de randen of open plekken in het bos. De vermiljoenkever komt voor onder de schors van veelal populieren. Beide soorten zijn jaarrond aanwezig doordat de larven meerdere jaren in het hout verblijven.

Vliegend hert en vermiljoenkever

A Behoud (dode of kwijnende) bomen, takkenrillen en dood hout waar de vermiljoenkever en het vliegend hert gebruik van maken. Een ecologisch deskundige bepaald de beschermingszone.

C Staand dood hout dat om veiligheidsredenen wordt verwijderd, blijft ter plekke liggen of wordt getransporteerd naar een nabije locatie. De stam blijft functioneel voor de kevers.

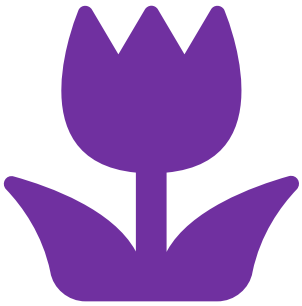
6.4.9 Planten

Voor beschermde planten moet bij werkzaamheden aan houtige begroeiing de groeiplaats en abiotische factoren behouden blijven. Beschermde planten die voorkomen in houtopstanden zijn uiterst zeldzaam en komen slechts op enkele plekken in Nederland voor. Voorbeelden van dergelijke soorten zijn bosdravik, bosboterbloem, wolfskers, dennenorchis, geelgroene wespenorchis, peperboompje, steenbraam, stofzaad.

Alle soorten

A Ontzien van groeiplaatsen van beschermde planten. Stammen en snoeiafval worden niet gedeponeerd op groeiplaatsen van deze soorten. Bodemverdichting wordt op deze locaties voorkomen. Het beheer is erop gericht de abiotische factoren, die de plant nodig heeft, te behouden of te verbeteren.

6.5 Kruidige begroeiingen en onbegroeid terrein



De werkzaamheden in deze categorie omvatten het reguliere onderhoud zoals ploegen, frezen, onderwerken van gewas, (door)zaaien, bemesten, maaien, harken, wierssen, ruimen van maaisel, begrazen, verwijderen van blad en onkruidbeheersing in onbegroeid terrein (incl. stranden), ruig gras, ruw gras, bloemrijk gras, heide, wildweide/akker, (hei)schraalgrasland, sportgras, gazon, vaste planten, borders, éénjarigen, perkplanten, ruigte, riet en moerasbegroeiing.

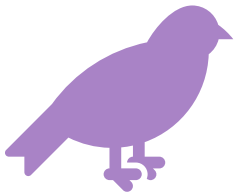
Ook het onderhoud aan (ondergrondse) kabels en leidingen behoort tot deze categorie.

NB. Maaiwerkzaamheden met een klepelmaaier zijn alleen in uitzonderingssituaties om veiligheidsredenen onder de vrijstelling van de gedragscode toegestaan. Zie bijlage 7 voor de uitzonderingssituaties en de voorwaarden van eventuele inzet van een klepelmaaier. De inzet dient bepaald te worden door een ecologisch deskundige.

6.5.1 Algemeen zorgvuldig handelen

- Werk rustig in de richting zodat dieren de werklocatie kunnen verlaten en er voldoende dekking aanwezig is en alternatief leefgebied beschikbaar is.
- Werkzaamheden vinden in eerste instantie overdag plaats om verstoring door verlichting te voorkomen. Als werkzaamheden 's nachts worden uitgevoerd, wordt enkel de werkplek verlicht en uitstraling naar de omgeving voorkomen.

6.5.2 Vogels



Bij kruidige begroeiingen en onbegroeid terrein gaat het om nestgelegenheid van grondbroeders en vogels die laag in de vegetatie broeden: rietzangers en andere zangvogels als veldleeuwerik en duinpieper, weidevogels, watervogels, steltlopers, hoenderachtigen, meeuwen of sterns en velduil. Daarnaast fungeren kruidige begroeiingen als foerageergebied voor een groot aantal soorten door de aanwezigheid van muizen, zaden en insecten.

Alle soorten

A Er worden geen werkzaamheden uitgevoerd bij nesten, rustplaatsen en essentieel foerageergebied van vogels. Geluids- en visuele verstoring van rust- en voortplantingsplaatsen dient voorkomen te worden, door een vooraf te bepalen verstoringsvrije afstand waar binnen geen werkzaamheden plaats vinden, zie bijlage 5.

Verstoring kan deels worden voorkomen door het afschermen van licht, beweging of geluid.

B Werkzaamheden worden uitgevoerd buiten de soortspecifieke broedperiode, zie landelijke natuurkalenders van RVO.

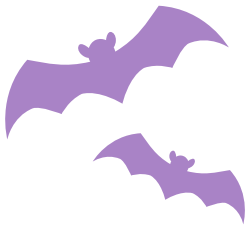
Akker- en weidevogels

C Werkzaamheden uitvoeren op het moment dat er geen jongen/kuikens zijn die nog niet kunnen vliegen. Nesten van grondbroeders worden door of op aanwijzing van een ecologisch deskundige gemarkeerd in het veld, zie bijlage 5. De werkzaamheden worden zodanig uitgevoerd dat nesten behouden blijven en dat in de directe omgeving van het nest voldoende dekking en foerageermogelijkheden aanwezig blijven (minimaal 50m^2). De markering wordt direct na het maaien verwijderd.

Vogels van ruigte en moeras

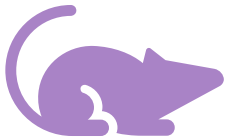
B Maaien van riet en ruigte waarin sprake is van essentieel leefgebied van vogels dient ruimtelijk gefaseerd te worden uitgevoerd, buiten de soortspecifieke broedperiode(n). Per jaar wordt maximaal 30% gemaaid, waarbij er meerjarig riet en ruigte aanwezig blijft dat eens in de 3 à 4 jaar wordt gemaaid.

6.5.3 Vleermuizen



Voor vleermuizen kan kruidige begroeiingen een onderdeel vormen van het foerageergebied. Bij bestendig beheer en onderhoud is het nodig om dit foerageergebied duurzaam in stand te houden.

6.5.4 Overige zoogdieren



Kruidige (oever)begroeiingen vormen het leefgebied van kleine zoogdieren als (woel)muizen, (water)spitsmuizen, hazen en konijnen, marterachtigen als hermelijn, wezel, steen- en boommarter, otter en das maar ook van grote zoogdieren als bever, hertachtigen en zwijn. Verblijven betreffen onder meer muizenholen en burchten van dassen en bevers. Onder onbegroeid terrein valt onder meer het strand met ligplaatsen van zeehonden.

Bever, das en otter

B Indien werkzaamheden in de buurt plaatsvinden van een bever-, dassen- of otterburcht of hol, dienen de werkzaamheden te worden uitgevoerd buiten de kraamperiode. De kraamperiode van de otter is van april tot en met augustus, die van de bever van mei tot en met augustus en van de das van februari tot en met juni. In leefgebied van deze soorten dient voldoende dekking aanwezig te blijven. Binnen 20 meter van burcht of hol dient dit 30% te zijn.

D Voor recente dassen- en beveractiviteit in spoor- en wegtaluds en waterkeringen waardoor in de nabije toekomst onveilige situaties ontstaan, is het mogelijk het gebruik van deze pijpen en/of holen te ontmoedigen en de locaties te ontmantelen. Het gaat hierbij om activiteit die binnen een tijdsbestek van een maand is ontstaan of aanwezige pijpen/holen die incidenteel worden gebruikt en waarvoor voldoende alternatief in de directe omgeving beschikbaar is. Het geldt niet voor kraamfuncties. Voor het ontmoedigen en ontmantelen dient het Bever- dassenprotocol[24] gevolgd te worden. Deze protocollen omschrijven onder meer het gedeeltelijk dichten van de pijp/hol, met controle op gebruik.

Boommarter, bunzing, egel, haas, hermelijn, konijn, steenmarter en wezel

B Bij aanwezigheid van een kraamverblijf dienen werkzaamheden te worden uitgevoerd buiten de kwetsbare periode. Dit is de kraamperiode van half maart tot en met augustus. Op locaties waar overwinterende egels aanwezig zijn egel geldt ook de winterrustperiode, van november tot en met maart, als kwetsbare periode. In het leefgebied van deze soorten dient voldoende structuur en dekking aanwezig te blijven door delen niet te bewerken (faseren).

[24] Zie BIJLAGE B 'Bever en dassenprotocol bij spoor- en wegtaluds en waterkeringen' in de Maatregelcatalogus bij het Reikwijdtedocument van RVO

Noordse woelmuis, molmuis, ondergrondse woelmuis en tweekleurige bosspitsmuis

A Werkzaamheden worden niet uitgevoerd in leefgebied van deze soorten. De leefgebieden worden gemarkeerd door of op aanwijzing van een ecologisch deskundige.

B Wanneer in de winter het voorkomen van noordse woelmuis kan worden uitgesloten omdat het perceel te nat is, mogen werkzaamheden ook in de winterperiode worden uitgevoerd.

D Werkzaamheden met een aantoonbare noodzaak in essentieel leefgebied gefaseerd uitvoeren in de minst kwetsbare periode. Dit is na de voortplantingsperiode en voor de winterrustperiode in de maanden september en oktober.

Kruidige begroeiingen in leefgebied van deze soorten wordt maximaal eenmaal per jaar gemaaid, waarbij minimaal 50% van het leefgebied in stroken of vlakken behouden blijft, bijvoorbeeld in de vorm van stroken van minimaal 5m breed. Er wordt gewerkt met een maaibalk op minimaal 10cm hoogte.

Grijze- en gewone zeehond

A Werkzaamheden worden niet uitgevoerd in de omgeving van rustgebieden van zeehonden, zie voor richtlijnen bijlage 5.

B Werkzaamheden in de buurt van rustplaatsen van zeehonden worden uitgevoerd buiten de kwetsbare periode waarin de jongen worden gezoogd. De kwetsbare periode van de gewone zeehond is van mei tot en met half augustus en die van de grijze zeehond van half november tot en met eind december.

Hertachtigen en zwijnen

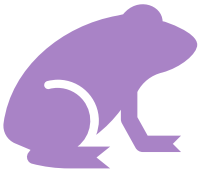
A Geen werkzaamheden uitvoeren in essentiële onderdelen van het leefgebied (kraamlocaties). Deze onderdelen markeren door gebruik te maken van een beschermingszone op basis van functionaliteit (bv. op basis van bestaande zonering van rustgebieden).

B In en nabij rust- en voortplantingsplaatsen werken buiten de kwetsbare periode (paar- en kraamperiode). De paarperiode van edelhert is in september en oktober en van damhert in oktober en november. De kraamperiode van edelhert en damhert is in mei en juni en van wild zwijn in maart en april. In essentiële onderdelen van het leefgebied (kraamlocaties) de werkzaamheden faseren waarbij maximaal 70% van het kruidige areaal wordt bewerkt.

In de soortspecifieke paarperiode worden geen werkzaamheden verricht op paarlocaties, foerageerlocaties en migratieroutes die in deze periode worden gebruikt.

C Werken binnen de kraamperiode waarbij voorafgaand aan de werkzaamheden aanwezige dieren op de werklocatie worden verontrust zodat ze de werklocatie tijdelijk verlaten. Dit kan bijvoorbeeld door het ophangen van linten, zakken, ultrasoon geluid of in combinatie nazoeken met drone en verplaatsen naar buiten het te bewerken areaal (bv. reekalveren). De werkzaamheden faseren waarbij maximaal 70% van het kruidige areaal wordt bewerkt.

6.5.5 Amfibieën en reptielen



Voor amfibieën is met name kruidige begroeiingen rondom voortplantingswater van belang. Het biedt beschutting tijdens het zonnen of foerageren. Afhankelijk van de soort, het landschap en beschikbaar habitat kan kruidige begroeiing ook op grotere afstand van het voortplantings-water amfibieën een schuilplaats bieden.

Voor reptielen gaat het om kruidige begroeiingen in de vorm van heide, schraalgraslanden, pitrus en pijpenstro-vegetatie in combinatie met open zonnige terreinen. De kruidige vegetatie biedt een veilig onderkomen tijdens het zonnen op open plekken, is van belang voor de voedselvoorziening en is ook onderdeel van de voortplantings- en overwinteringsplaatsen.

Alle soorten

A In kruidige begroeiingen vinden geen werkzaamheden plaats in essentieel leefgebied van amfibieën en reptielen. Deze delen van het leefgebieden worden gemarkeerd door of op aanwijzing van een ecologisch deskundige.

B Werkzaamheden dienen te worden uitgevoerd buiten de actieve periode van de soort. Globaal is de werkperiode van oktober tot en met maart. De exacte periode dient te worden bepaald door een ecologisch deskundige.

In essentieel leefgebied wordt gefaseerd gewerkt: maximaal 70% per jaar bewerken, in geval van heide is dit maximaal 25% per jaar. Voor zowel grasland als heide geldt dat de werkzaamheden met behoud van locaties waar overwintering plaats vindt (plekken met pollen, holen, hopen, stronken en takkenrillen) worden uitgevoerd. Het beheer dient gericht te zijn op behoud van schuilmogelijkheden en dekking, afgewisseld met open plekken om te zonnen, dit door kleinschalig te werken, bijvoorbeeld in stroken.

D Werkzaamheden met een aantoonbare noodzaak in essentieel leefgebied van amfibieën en reptielen in de actieve periode (zie B) gefaseerd uitvoeren.

Hierbij dient een extensief beheer te worden toegepast en gefaseerd te worden gewerkt door maximaal 50% per jaar voor grasland te bewerken en 25% per jaar voor ruigte en heide. Als uitgangspunten gelden: behoud van structuurvariatie (dichte begroeiing met schuilplaatsen en open/kale plekken voor

zonnen), een minimale maaihoogte van 10cm en aanwezige voort-plantingsplaatsen markeren en niet bewerken. Voor productieve vegetaties op rijke gronden kan een 2e maaibeurt worden uitgevoerd zoals hiervoor omschreven buiten de actieve periode.

Geen begrazing toepassen in structuurrijke delen met veel amfibieën en reptielen, maar periodiek kleinschalig opslag verwijderen. In overige delen dient een lage begrazingsdruk te worden toegepast.

Ringslang

B Werkzaamheden dienen te worden uitgevoerd buiten de actieve periode van de soort. De actieve periode is van maart tot en met oktober. De exacte periode dient te worden bepaald door een ecologisch deskundige. Broeihopen van ringslang dienen te worden gespaard.

C Bij het uitvoeren van maaiwerkzaamheden in de actieve periode van ringslang wordt doden en verwonden voorkomen door in leefgebied van ringslang de rijsnelheid te matigen, maaiwerkzaamheden gefaseerd uit te voeren, een minimale maaihoogte van 10cm te hanteren. De werkrichting is dusdanig dat er vluchtmogelijkheden zijn en er wordt gewerkt bij een temperatuur boven de 15 graden zodat dieren kunnen vluchten.

6.5.6 Vlinders



Het gaat hierbij o.a. om kommavlinder, veldparelmoervlinder en teunisbloempijlstaart waarbij waardplanten en voedselplanten aanwezig zijn in kruidige vegetatie.

Voor de sleedoornpage, iepenpage, bruine eikenpage en kleine ijsvogelvlinder gaat het enkel om voedselplanten. De waardplanten vallen onder de categorie houtige begroeiing.

Alle soorten

B In leefgebied met waardplanten van beschermde vlindersoorten dient het maaibeheer door een ecologisch deskundige te worden bepaald. Als richtlijn geldt dat er maximaal 2 keer per jaar gemaaid mag worden op dezelfde locatie (maximaal 4 keer in geval van sinusbeheer). Per maaibeurt vindt fasering plaats waarbij minimaal 30% blijft staan in stukken op maximaal 500m van elkaar. Maaibeheer dient rekening te houden met de zaadzetting van voedselplanten en waardplanten. Waardplanten van beschermde vlindersoorten worden zoveel mogelijk gespaard in de periode dat de soort hier gebruik van maakt.

6.5.7 Libellen

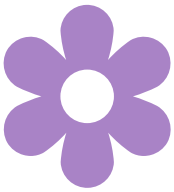


Kruidige begroeiingen langs oevers bieden beschutting en insecten om op te jagen.

Alle soorten

B In leefgebied (voedselbiotoop) van beschermde libellensoorten dient het maaibeheer door een ecologisch deskundige te worden bepaald. Als richtlijn geldt dat er maximaal 2 keer per jaar gemaaid mag worden (maximaal 4 keer in geval van sinusbeheer). Per maaibeurt vindt fasering plaats waarbij minimaal 30% blijft staan in stukken op maximaal 500m van elkaar. Maaien vindt zoveel mogelijk plaats na de zaadzetting van voedselplanten (planten waar voedsel voor libellen op aanwezig is).

6.5.8 Planten



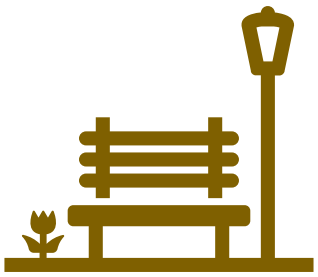
Beschermde plantensoorten zijn vaak gebaat bij een voortzetting van het gevoerde beheer. Niet werken binnen de beschermingszone (maatregel A) is daarom voor beschermde planten soorten niet altijd de meest gunstige optie. Van belang is dat het gevoerde beheer zorgt voor een voortzetting van de bestaande situatie.

Alle soorten

A Groeiplaatsen van beschermde plantensoorten worden ontzien bij rijbewegingen en bij tijdelijke opslag van materieel, grond en dergelijke.

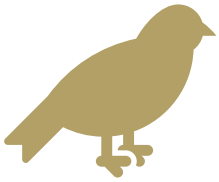
B Op locaties met beschermde plantensoorten wordt gemaaid/gehooid na de soortspecifieke zaadzetting. Bij werkzaamheden wordt in overleg met een ecologisch deskundige bepaald hoe het gevoerde beheer moet worden afgestemd op (abiotische factoren van) beschermde plantensoorten. Dit wordt vastgelegd in het ecologische werkprotocol of een beheerplan.

6.6 (Half)verhardingen en terreinmeubilair



De werkzaamheden in deze categorie omvatten het reguliere onderhoud zoals vegen, strooien, kolken zuigen, schilderen, onkruidbeheersing en repareren en functioneel houden van wegen, paden, pleinen, opslagterreinen, depots, terrein- en wegmeubilair (o.a. banken, speelvoorzieningen, verkeersborden, paaltjes, afvalbakken, lichtmasten), afvalcontainers, hekwerken, afrasteringen en nuts- en faunavoorzieningen zoals tunnels, goten, bruggen, schermen, uitstapplaatsen, schakelkasten etc.

6.6.1 Vogels



Bij halfverhardingen als grindterreinen (bv. niet of weinig gebruikte opslagterreinen) kan sprake zijn van de aanwezigheid van broedende vogels zoals visdieven en scholeksters. Dit zijn overigens terreinen waar veelal geen of zeer extensief regulier onderhoud plaatsvindt.

Alle soorten

A Bij rust- of voortplantingsplaatsen van beschermde vogelsoorten geen werkzaamheden uitvoeren. Deze elementen dienen te worden gemarkeerd en ontzien tijdens de werkzaamheden. Geluids- en visuele verstoring van broedgevallen dient voorkomen te worden, door een vooraf te bepalen verstoringsvrije afstand waar binnen geen werkzaamheden plaats vinden, zie bijlage 5.

B Werkzaamheden uitvoeren buiten de soortspecifieke broedperiode, zie landelijke natuurkalenders van RVO.

Visdief

B Werkzaamheden worden uitgevoerd buiten de soortspecifieke broedperiode welke loopt van mei tot en met juni. De constructie met voortplantingsplaatsen blijft behouden of wordt direct hersteld.

6.6.2 Amfibieën en reptielen



Amfibieën komen met name tijdens de voorjaars- en najaarsmigratie tussen het winter- en voortplantingshabitat in aanraking met verharding. Het gaat daarbij om het oversteken van wegen, maar ook afwateringssystemen zoals rioolputten en afwateringsgoten waar dieren in terecht komen.

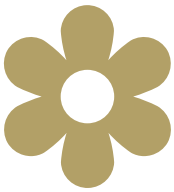
Maatregelen zijn met name gericht op het in stand houden van voorzieningen die verkeersslachtoffers voorkomen en voorzieningen die voorkomen dat dieren in afwateringssystemen verdwijnen. Deze maatregelen zijn ook voor reptielen relevant.

Alle soorten

B Het schonen van faunatunnels dient buiten de migratieperiode uitgevoerd te worden. De migratieperiodes zijn in maart en april en van september tot en met half november. Geleidingsschermen worden jaarlijks onderhouden, waarbij overhangende vegetatie wordt verwijderd en de loopstrook langs het scherm toegankelijk is voor amfibieën.

Bij het uitvoeren van werkzaamheden in de migratieperiode mag geen barrièrevorming plaatsvinden van trekkende dieren. Dit betekent dat er niet ’s nachts gewerkt wordt en de amfibieëntunnel toegankelijk blijft voor trekkende dieren.

6.6.3 Planten



Voor deze categorie zijn voornamelijk muurflora en planten die groeien op stenige plaatsen relevant. Voorbeelden zijn muurbloem, smalle raai, echte gamander en beschermde varens. Ook straatkolken of rioolputten kunnen een groeiplaats bieden aan muurflora.

Alle soorten

A Locaties met beschermde (muur)planten markeren en abiotische factoren zoals vocht en schaduw in stand houden. Groeiplaatsen van te beschermen planten sparen bij de werkzaamheden.

B Voor eenjarige soorten kan na zaadzetting bestendig beheer en onderhoud worden uitgevoerd waarbij abiotische factoren in stand blijven.

Bij zoutstrooien wordt rekening gehouden met abiotische factoren die beschermde soorten nodig hebben zoals saliniteit (ook in de berm of in aanliggende bermsloten). Op deze plaatsen niet of minder strooien.

6.7 Wateren en oevers



De werkzaamheden in deze categorie omvatten schonen, regulier baggeren, maaien van waterplanten en verwijderen van onkruid en afval in grachten, vaarten, sloten, wijken, vijvers, poelen en vennen. Ook plasdraszones grenzend aan het water worden tot deze categorie gerekend.

Tevens behoort bij deze categorie het onderhouden van (nuts)voorzieningen in of onder water.

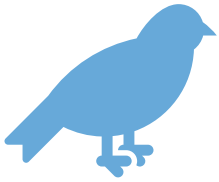
Omdat deze werkzaamheden in veel gevallen een onlosmakelijke relatie hebben met de oever (minimaal 0,5m vanaf het natte profiel) en bij niet scherp begrensde overgangen van open water naar vaste oever, dient hier rekening mee gehouden te worden. Zie ook kruidige begroeiingen.

NB. Maai- en schoningswerkzaamheden met een klepelmaaier zijn alleen in uitzonderingssituaties om veiligheidsredenen onder de vrijstelling van de gedragscode toegestaan. Zie bijlage 7 voor de uitzonderingssituaties en de voorwaarden van eventuele inzet van een klepelmaaier. De inzet dient bepaald te worden door een ecologisch deskundige.

6.7.1 Algemeen zorgvuldig handelen

- Bij de locatiekeuze van het afzetten van schoonsel of bagger op het land, wordt rekening gehouden met leefgebied van landsoorten.
- Schoonsel en bagger dat op de kant wordt gedeponeerd, blijft minimaal 48 uur liggen zodat amfibieën nog kunnen vluchten.
- Er wordt stapvoets gereden en 1 kant op gewerkt zodat dieren kunnen vluchten.
- Indien mogelijk, werken van een afgesloten eind naar open eind.
- Werkzaamheden vinden in eerste instantie overdag plaats om verstoring door verlichting te voorkomen. Als werkzaamheden ‘s nachts worden uitgevoerd, wordt enkel de werklocatie verlicht en uitstraling naar de omgeving voorkomen.
- Bagger- en schoningswerkzaamheden kunnen het beste worden uitgevoerd in de maanden september en oktober.

6.7.2 Vogels



Het gaat hierbij met name om de soortgroepen watervogels, steltlopers, meeuwen en sterns die in sterke mate gebonden zijn aan water. Nesten kunnen langs de oever en op het water aanwezig zijn als drijvende of verankerde constructies. Water vormt een foerageergebied voor soorten die planten, vissen en schelpdieren eten. Daarnaast vindt voor een aantal soorten ook de balts plaats op het water en kunnen grotere waterlichamen voor o.a. ganzen een functie vervullen als slaapplaats.

Alle soorten

A In essentieel leefgebied voor vogels worden geen werkzaamheden uitgevoerd. Verstoring van broedgevallen door werkzaamheden in de directe omgeving dient voorkomen te worden, door een vooraf te bepalen verstoringsvrije afstand waar binnen geen werkzaamheden plaats vinden, zie bijlage 5. Verstoring kan ook deels worden voorkomen door nestlocaties af te schermen van licht, beweging of geluid.

B Werkzaamheden worden uitgevoerd buiten de soortspecifieke broedperiode, zie landelijke natuurkalenders van RVO.

Maaien van ruigte en riet waarbij sprake is van essentieel leefgebied van vogels dient gefaseerd te worden uitgevoerd, waarbij maximaal 30% per jaar wordt gemaaid zodat er ook meerjarige vegetatie behouden blijft.

C Nesten van oeverbroeders worden gemarkeerd in het veld. De werkzaamheden worden zodanig uitgevoerd dat nesten behouden blijven. Deze maatregel kan enkel worden uitgevoerd als er nog geen kuikens aanwezig zijn. De markering wordt direct na het maaien verwijderd. In de omgeving dient voldoende dekking en foerageermogelijkheid aanwezig te blijven.

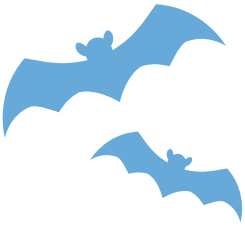
IJsvogel en oeverzwaluw

A Werkzaamheden worden uitgevoerd buiten de broedperiode van ijsvogel en oeverzwaluw, welke globaal loopt van april tot en met augustus. Nestlocaties van ijsvogel en oeverzwaluw sparen bij maaien en schonen.

Zwarte stern

B Werkzaamheden worden uitgevoerd buiten de broedperiode van zwarte stern, welke globaal loopt van mei tot en met juni. Bij broedlocaties van zwarte stern wordt per jaar niet meer dan 30% van de drijvende vegetatie geschoond.

6.7.3 Vleermuizen



Wateren en oevers kunnen onderdeel zijn van het foerageergebied en de vliegroute van vleermuizen. Er zijn soorten die sterk gebonden zijn aan water voor hun voedselvoorziening zoals watervleermuizen en meervleermuizen die laag boven het waterinsecten vangen. Maar ook andere soorten kunnen in de beschutting van de oevervegetatie boven het water foerageren. Het verwijderen van deze oevervegetatie kan effect hebben op het functioneren van dit foerageergebied.

Alle soorten

B Werkzaamheden bij essentieel foerageergebied of essentiële vliegroute buiten de gebruiksperiode uitvoeren. De gebruiksperiode is indicatief van maart tot november.

Indien kruidige begroeiingen bij een plas of watergang (zoals riet) een essentiële functie vervult van beschutting tegen wind of instraling van licht op het water, dan kan jaarlijks maximaal 50% van de oppervlakte kruidige begroeiing worden gemaaid.

6.7.4 Overige zoogdieren



Kruidige oeverbegroeiingen vormen het leefgebied van kleine zoogdieren als (woel)muizen, (water)spitsmuizen, marterachtigen zoals steen- en boommarter, otter en das maar ook van de bever. Verblijven betreffen bijvoorbeeld muizenholen, burchten van dassen en bevers. Voor met name waterspitsmuis en otter en bever is ook het water zelf belangrijk onderdeel van het leefgebied.

Alle soorten

A Er worden geen werkzaamheden uitgevoerd in essentieel leefgebied door het hanteren van een beschermingszone. De beschermingszone wordt door of op aanwijzing van een ecologisch deskundige gemarkeerd, zie bijlage 5.

B Werkzaamheden worden uitgevoerd buiten de soort specifieke kwetsbare periode.

Waterspitsmuis

A Er worden geen werkzaamheden uitgevoerd in het essentieel leefgebied van waterspitsmuis. Deze wordt gemarkeerd door of op aanwijzing van een ecologisch deskundige.

B Werkzaamheden worden uitgevoerd buiten de kwetsbare perioden. Dit zijn de voortplantingsperiode van april tot en met augustus en de winterrustperiode van december tot en met februari.

C In het essentieel leefgebied van de waterspitsmuis worden werkzaamheden gefaseerd uitgevoerd. Van het leefgebied wordt maximaal 50% per jaar geschoond in stroken van 250m. Het baggeren of schonen vindt plaats vanaf een kant met ongeschikt habitat voor de waterspitsmuis. Bij het baggeren dient vertroebeling van het water zo veel mogelijk voorkomen te worden.

Maaiwerkzaamheden in leefgebied: bij voorkeur snijden in plaats van versnipperen, maaihoogte minimaal 10cm.

Bever en otter

A Er worden geen werkzaamheden uitgevoerd in het essentiële leefgebied van bever en otter.

B Bij rust- en voortplantingsplaatsen worden werkzaamheden uitgevoerd buiten de kwetsbare periode. De kwetsbare periode van de bever is van mei tot en met augustus en die van de otter van april tot en met augustus. De beschermingszone en het behoud van de functionaliteit dienen te worden bepaald door een ecologisch deskundige.

Niet werken vanaf de oever waarin zich een hol of burcht bevindt, in de periode net voor en na de zonsondergang dan wel zonsopkomst of bij ijsgang.

C (Maai)beheer dient gericht te zijn op behoud van de leefomgeving door gefaseerd te werken in tijd en in ruimte met behoud van essentiële foerageerlocaties. Werkzaamheden worden overdag uitgevoerd.

Werkzaamheden binnen de beschermingszone zijn toegestaan buiten de kwetsbare periode wanneer er met handkracht wordt gewerkt.

D Voor recente dassen- en beveractiviteit in waterkeringen waardoor in de nabije toekomst onveilige situaties ontstaan, is het mogelijk het gebruik van deze holen te ontmoedigen en de locaties te ontmantelen mits er voldoende alternatieven in de directe omgeving beschikbaar zijn. Het gaat hierbij om activiteit van das en bever die binnen een tijdsbestek van een maand is ontstaan, aanwezige holen en hoogwatervluchtplaatsen die incidenteel worden gebruikt als ook recent gegraven beverdammen. Het geldt niet voor kraamfuncties. Voor het ontmoedigen en ontmantelen dient het Bever- en

dassenprotocol[25]. Deze protocollen omschrijven onder meer het gedeeltelijk dichten van de pijp/hol, met controle op gebruik.

Noordse woelmuis

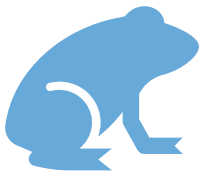
A Werkzaamheden worden niet uitgevoerd in leefgebied van noordse woelmuis. De essentiële leefgebieden worden gemarkeerd door of op aanwijzing van een ecologisch deskundige.

B Wanneer in de winter het voorkomen van noordse woelmuis kan worden uitgesloten omdat het perceel te nat is, mogen werkzaamheden ook in de winterperiode worden uitgevoerd.

D In geval van aantoonbare noodzaak (bv. maaien en schonen om de doorstroming veilig te stellen) in essentieel leefgebied worden werkzaamheden gefaseerd uitgevoerd. Werkzaamheden worden uitgevoerd in de maanden september en oktober. Dit is in de minst kwetsbare periode, na de voortplanting en voor de winterrust.

Grasland of rietland wordt maximaal eenmaal per jaar gemaaid, waarbij minimaal 50% van het leefgebied in stroken of vlakken behouden blijft, bijvoorbeeld in de vorm van stroken van minimaal 5m breed. Maaien op minimaal 10cm hoogte.

6.7.5 Amfibieën



Voor alle amfibieënsoorten is water van belang voor de voortplanting. Eitjes worden afgezet in tal van waterlichamen, vennen, poelen, ondiepe plassen, afgesloten rivierarmen, sloten etc, elke soort heeft zo zijn voorkeur. De meeste soorten hebben met name een binding met het water gedurende de voortplantingsperiode. Diverse soorten overwinteren echter ook in diepere delen van waterlichamen.

Rondom voortplantingswater van amfibieën maken oevers essentieel onderdeel uit van het leefgebied. Soorten vinden hier beschutting in vegetatie en voedsel.

Alle soorten

A Werkzaamheden worden niet uitgevoerd in essentieel leefgebied van beschermde amfibieën.

B Voor soorten die in het water overwinteren werkzaamheden in het water (bv. baggeren en schonen) uitvoeren buiten kwetsbare perioden. De kwetsbare perioden zijn de voortplantings- en overwinteringsperiode van november tot

[25] Zie BIJLAGE B 'Bever en dassenprotocol bij spoor- en wegtaluds en waterkeringen' in de Maatregelcatalogus bij het Reikwijdtedocument van RVO.

en met augustus. De voorkeursperiode om te baggeren en schonen is september en oktober. De exacte periode dient te worden bepaald door een ecologisch deskundige.

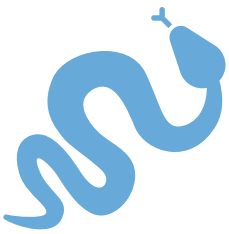
Bij soorten die niet overwinteren in het water zoals heikikker, kamsalamander en rugstreeppad geldt enkel de voortplantingsperiode als kwetsbare periode. De voortplantingsperiode is van april tot en met augustus.

Minimaal 25% van de onderwatervegetatie en de bodem ongemoeid laten. Bij schonen wordt de bodem in zijn geheel ongemoeid gelaten. Bagger en schoonsel op de oever leggen zodat vluchtmogelijkheden aanwezig blijven.

Maaiwerkzaamheden langs oevers in essentieel leefgebied van amfibieën vinden buiten de actieve periode maximaal 1 keer per jaar plaats, waarbij een minimale maaihoogte van 10cm wordt aangehouden, er gefaseerd wordt gemaaid en minimaal 25% van de vegetatie jaarlijks gehandhaafd blijft (bv. door in stroken te maaien). De voorkeursperiode om te maaien is van oktober tot en met februari. De exacte periode dient te worden bepaald door een ecologisch deskundige. Het beheer dient gericht te zijn op behoud van schuilmogelijkheden en dekking, afgewisseld met open plekken om te zonnen.

D In geval van aantoonbare noodzaak (bv. maaien en schonen om de doorstroming veilig te stellen) in essentieel leefgebied van amfibieën in de kwetsbare periode (zie maatregel B) werkzaamheden gefaseerd uitvoeren waarbij maximaal 50% per jaar wordt bewerkt met behoud van voortplantingsplaatsen. Als uitgangspunt geldt: behoud van structuurvariatie (dichte begroeiing met schuilplaatsen en open/kale plekken voor zonnen). Bij werkzaamheden in de winterperiode de bodem ongemoeid laten en bij maaiwerkzaamheden een minimale maaihoogte van 10cm aanhouden.

6.7.6 Reptielen



Voor adder, gladde slang, levendbarende hagedis en ringslang zijn oeverzones en vochtige randzones relevant als voorplantplantingslocatie. Op oevers gaat het om rust- en zonlocaties. Wateren vormen voor verschillende soorten foerageergebied.

Alle soorten

A Oevers die worden gebruikt als zon- en rustlocatie of in gebruik zijn als voortplantingsbiotoop worden gemarkeerd door of op aanwijzing van een ecologisch deskundige. Werkzaamheden worden niet in dit leefgebied uitgevoerd.

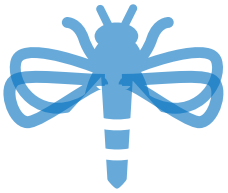
B Werkzaamheden worden in eerste instantie uitgevoerd in de winterrustperiode, dit is van oktober tot en met maart. Broeihopen van ringslang dienen te worden gespaard/hersteld. Het beheer dient gericht te zijn op behoud van schuilmogelijkheden en dekking, afgewisseld met open plekken om te zonnen. Minimaal 25% van de vegetatie blijft jaarlijks gehandhaafd bijvoorbeeld in stroken.

C Werkzaamheden in de actieve periode zijn toegestaan als voortplantingsplaatsen ontbreken. De actieve periode is april tot oktober. Oevers die in gebruik zijn als zon- en rustlocatie of als voortplantingsbiotoop worden gemarkeerd door of op aanwijzing van een ecologisch deskundige. Baggerslib dient niet op gemarkeerde oevers te worden gedeponeerd.

Bij het uitvoeren van maaiwerkzaamheden in de actieve periode van betreffende soorten wordt doden en verwonden voorkomen door in het leefgebied te werken bij hoge temperaturen zodat dieren kunnen vluchten. Er wordt gemaaid met een maaihoogte van minimaal 10cm.

Het beheer dient gericht te zijn op behoud van schuilmogelijkheden en dekking, afgewisseld met open plekken om te zonnen. Minimaal 25% van de vegetatie blijft jaarlijks gehandhaafd bijvoorbeeld in stroken.

6.7.7 Libellen



Open water is voor libellen cruciaal voor de voortplanting: als ei-afzetplek en als opgroeigebied voor de larven. Het uitkruipen van de imago's vindt plaats in boven het water uitstekende oevervegetatie. De sliblaag is van belang voor (overwintering van) de larven. Daarnaast zijn met name waterjuffers ook tijdens hun imago stadium sterk gebonden aan het leefgebied in en rondom open water.

Kruidige begroeiing langs de oever biedt beschutting en insecten om op te jagen. Ook gebruiken sommige soorten planten langs de oever om als imago uit te kruipen.

Voorbeelden van mogelijk relevante soorten zijn: gevlekte glanslibel, Kempense heidelibel, gevlekte witsnuitlibel, groene glazenmaker, noordse winterjuffer.

Alle soorten

B In essentieel leefgebied (voedsel- en/of voortplantingsbiotoop) van beschermde libellen wordt gefaseerd gewerkt. Minimaal 50% van de onderwatervegetatie en de waterbodem blijft jaarlijks gespaard. Stromend water mag niet worden gestagneerd.

Maaiwerkzaamheden worden uitgevoerd buiten de vliegtijd van libellen. De vliegtijd is van mei tot en met augustus. Maaihoogte minimaal 10cm.

Behouden van structuurelementen en een verscheidenheid aan verlandingsstadia zoals waterplanten, riet en ruigte en een flauw oevertalud. In het leefgebied van beschermde libellensoorten ten minste 25% van de oevervegetatie laten staan.

Een ecologisch deskundige moet de relevante elementen voor de betreffende soort concreet maken in het ecologisch werkprotocol. Deze elementen moeten worden behouden door gefaseerd te werken. Ten minste 25% van de relevante structuurelementen in het leefgebied van de lokale populatie mag niet worden aangetast. Sloten niet jaarlijks schonen.

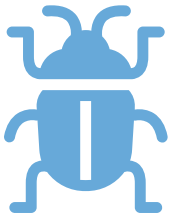
Groene glazenmaker

C In essentieel leefgebied (voortplantingslocaties) van de groene glazenmaker wordt jaarlijks maximaal 50% van de aanwezige krabbenscheervegetatie verwijderd. Van belang is dat de aanwezige krabbenscheervegetatie duurzaam in stand blijft.

Bosbeekjuffer

C De bosbeekjuffer is afhankelijk van stromend water met beschaduwde plekken. In essentieel leefgebied moet bij baggerwerkzaamheden ten minste 50% van de bagger aanwezig blijven. Beken niet jaarlijks schonen.

6.7.8 Kevers

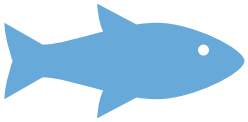


Het gaat hierbij om de gestreepte waterroofkever. Gestreepte waterroofkever kan voorkomen in onbeschaduwde, stilstaande of licht stromende wateren met een goed ontwikkelde onderwater vegetatie zonder kroos. Volwassen dieren zijn jaarrond in het water aanwezig. Boven het water uitstekende oevervegetatie is van belang voor de ei-afzet. Een goed ontwikkelde oeverzone boven de waterlijn is van belang voor verpopping. Volwassen dieren overwinteren in de sliblaag.

Gestreepte waterroofkever

B In essentieel leefgebied van gestreepte waterroofkever wordt vegetatie in het natte deel van de wateren alleen verwijderd in de periode van oktober tot half mei. Baggeren vindt plaats in de maanden september en oktober. Minimaal 50% van de watervegetatie en de waterbodem blijft gespaard.

6.7.9 Vissen



Onder de Omgevingswet zijn een aantal soorten beschermd die met name gerelateerd zijn aan snelstromend water of beken: beekdonderpad, beekprik, elrits, gestippelde alver en kwabaal. Kwabaal komt ook in meren voor. Ondiepe warme delen zijn veelal van belang voor de voortplanting. Stenen en grind op de bodem worden benut voor de voortplanting. Aanwezigheid van slib en detritusbanken is van belang voor het opgroeien van de larven van beekprik.

De grote modderkruiper komt voor in (deels) verlande sloten met een goed ontwikkelde vegetatie.

Alle soorten

B Er worden geen werkzaamheden uitgevoerd in de voortplantingsperiode. De voortplantingsperiode loopt globaal van maart tot en met augustus en dient te worden bepaald door een ecologisch deskundige.

Er wordt langzaam één kant op gewerkt, en indien aan de orde, van de dichte zijde naar het open water gewerkt, zodat dieren kunnen vluchten.

Werkzaamheden worden gefaseerd uitgevoerd in ruimte en tijd. Jaarlijks 25% van de vegetatie en waterbodem behouden en bij een volgende bewerking een ander deel behouden.

Bij baggeren wordt bij voorkeur gewerkt met een baggerzuiger.

Wanneer wordt gewerkt met een baggerbak dient de bak voor de oever te worden omhooggehaald zodat vissen kunnen vluchten. Dezelfde werkwijze geldt voor het schonen met een maaikorf.

Waterplanten en bagger worden op de kant verspreid en wordt nagelopen op aanwezige vis en larven. Vissen en larven worden direct teruggeplaatst in het water.

Er vinden geen werkzaamheden plaats bij watertemperaturen onder de 5 graden en boven de 20 graden Celsius.

Beekprik

C Op plaatsen waar de beekprik voorkomt, wordt een ecologisch deskundige ingeschakeld. Werkzaamheden faseren en individuen worden door of op aanwijzing van een ecologisch deskundige zoveel mogelijk gevangen voordat de baggerwerkzaamheden plaatsvinden. Maximaal 50% van de slib en dood organisch materiaal waar larven in zijn aangetroffen mag worden verwijderd nadat larven zijn gevangen.

6.7.10 Weekdieren

Het gaat hierbij om de platte schijfhoren. De platte schijfhoren leeft vooral in vrijwel stilstaande of zwak stromende wateren met een rijke onderwatervegetatie in het veenweidegebied. Draadwier lijkt van belang voor de ei-afzetting. Grotere volwassen dieren worden ook vaak op andere waterplanten gevonden, zoals op krabbenscheer, grof hoornblad, kikkerbeet, brede en smalle waterpest en op wortels van oeverplanten als de gele lis. In de winter zakken de schelpdieren samen met de waterplanten naar de bodem.

Platte schijfhoren

A Bij werkzaamheden de locaties met waterplanten met eieren of individuen van platte schijfhoren ontzien.

D Beheer en onderhoud dient gericht te zijn op behoud van de soort en dan met name gericht op de waterkwaliteit. Voorafgaand aan bagger- en schoningswerkzaamheden dient daarom te worden beoordeeld of uitvoering hiervan in betreffende watergang noodzakelijk is. Werkzaamheden dienen vervolgens gefaseerd te worden uitgevoerd waarbij minimaal 50% per jaar van de watervegetatie en waterbodem gespaard blijft. Hierbij ook de waardevolle locaties (waterplanten met eieren of individuen) ontzien.

6.7.11 Planten

Ook op oevers en in wateren kunnen beschermde plantensoorten voorkomen, bijvoorbeeld drijvende waterweegbree.

Drijvende waterweegbree groeit in uiteenlopende stilstaande of zwak stromende wateren, ondergedoken of op de oever. De soort heeft baat bij locaties met kale bodems en locaties die niet snel dichtgroeien.

Bij maaiwerkzaamheden wordt in overleg met een ecologisch deskundige bepaald hoe het gevoerde beheer moet worden afgestemd op (abiotische factoren van) beschermde plantensoorten.

Drijvende waterweegbree

C Op groeiplaatsen van drijvende waterweegbree is het van belang regelmatig te baggeren om (voedselarme) abiotisch omstandigheden als vocht en schaduw in stand te houden. Bij werkzaamheden exemplaren van de soort zo veel mogelijk ontzien. Gefaseerd uitvoeren en minimaal 50% per jaar handhaven.

Afkortingen

Bal	Besluit activiteiten leefomgeving
Bkl	Besluit kwaliteit leefomgeving
BREEAM	Internationaal instrument om integraal de duurzaamheid van nieuwe gebouwen, bestaande gebouwen, gebieden en sloopprojecten te meten en te beoordelen. De certificering kent meerdere keurmerken en sterren/niveaus.
CROW	Nationaal kennisplatform voor infrastructuur, verkeer, vervoer en openbare ruimte
DBFM-contracten	Een geïntegreerde contractvorm, waarbij een integrale prestatie centraal staat. Aan één opdrachtnemer worden opgedragen zowel het ontwerp (Design), de realisatie (Build), de financiering (Finance) en het onderhoud (Maintain).
DNR	De Nieuwe Regeling 2005 is een standaardregeling voor het afsluiten van overeenkomsten tussen adviseurs en opdrachtgevers.
EIS Nederland	European Invertebrate Survey, Kenniscentrum insecten en andere ongewervelden.
FLORON	Floristisch Onderzoek Nederland, onderzoek naar Nederlandse wilde flora.
GWW	Grond-, weg- en waterbouw.
IVN	Instituut voor Natuureducatie.
KNNV	Koninklijke Nederlandse Natuurhistorische Vereniging.
NJN	Nederlandse Jeugdbond voor Natuurstudie.
NDFF	Nationale Databank Flora en Fauna ondergebracht bij BIJ12.
RAVON	Reptielen, Amfibieën en Vissen Onderzoek Nederland.
RAW	Een Nationaal gehanteerd dynamisch stelsel van juridische, administratieve en technische voorwaarden voor het samenstellen van contracten in de gww-sector.
RVO	Rijksdienst voor Ondernemend Nederland. RVO is een uitvoerende dienst van het ministerie van Landbouw, Visserij, Voedselzekerheid en Natuur (LVVN).
RVOI	Regeling van de Verhouding tussen Opdrachtgever en Adviserend Ingenieursbureau.

Sovon	Vogelonderzoek Nederland.
STONE	Steenuilenoverleg Nederland.
STABU	Samenwerkingsverband tussen de partners in de bouwnijverheid. De naam van de Stichting STABU is een afgeleide van de taak waarvoor zij staat: het uitgeven en beheren van een bouwbreed informatiesysteem voor de woning- en utiliteitsbouw.
UAV	Uniforme Administratieve Voorwaarden.
UAV-GC	Uniforme Administratieve Voorwaarden voor geïntegreerde contractvormen.
VHG	Brancheverenigingen VHG is een vereniging voor hoveniers, groenvoorzieners, boomspecialisten, dak- en gevelbegroeners en interieurbeplanters. VHG behartigt de collectieve en individuele belangen van haar leden op sociaal-economisch en bedrijfsmatig gebied.
VNG	Vereniging van Nederlandse Gemeenten.

Literatuur

Achtergrondinformatie vlinders; Rijkswaterstaat; 2010

Activiteitenplan en ecologisch werkprotocol realisatie hoogspanningstation te Breukelen; Bureau Waardenburg (Waterspitsmuis par 6.1.3); november 2012

Beleidsregel van de Staatssecretaris van Landbouw, Visserij, Voedselzekerheid en Natuur van 2 oktober 2024, nr. WJZ/ 86864848, tot nader specificeren van de eisen die worden gesteld aan gedragscodes soortenbescherming en houtopstanden bij aanwijzing in de Omgevingsregeling (Beleidsregel aanwijzing gedragscodes soortenbescherming en houtopstanden)

Broedvogels (2017) en Indicator ooievaar (2012); Compendium voor de leefomgeving

Eisencatalogus flora- en faunavoorzieningen; online kennismodule CROW

Gedragscode Flora- en faunawet bestendig beheer of onderhoud inclusief informatiemap, Verenging Stadswerk en Brancheverenigingen VHG, 2014

Gedragscode Flora- en faunawet ruimtelijke ontwikkeling of inrichting 2011, Vereniging Stadswerk, 2011

Grofwildbeheer in de praktijk (2008) en Edelhert (2010); Uitgeverij IPC Groene Ruimte

Faunabeheerplan grofwild 2014-2019; Faunabeheereenheid provincie Gelderland (Damhert, Edelhert); 2014

Fauna-inventarisatie; Wetgeving en methoden, IPC groene Ruimte, R. Schoon; 2012

Het Meerjarenprogramma Ontsnippering verbindt natuurgebieden in Nederland; Rijkswaterstaat; website

Kennisdocumenten BIJ12; website

Kennistabel mitigerende maatregelen; WUR-rapport 2683, F. Ottburg; 2015

Kennisdocument Na-isolatie en renovatie voor gebouwbewonende soorten; RVO; 28 februari 2023

Landelijke leidraad voor natuurvrij maken van gebouwen; RV0; 22 maart 2023

Leidraad en richtlijnen langs infrastructuur; Rijkswaterstaat (diverse soorten); 2013

Leidraad en richtlijnen langs wegen; Rijkswaterstaat; 2005

Maatregelencatalogus beschermde soorten bij na-isolatie en renovatie van gebouwen; 22 maart 2023; RVO

Mitigerende maatregelen; commissie mer (diverse soorten);

Natuurinclusief bouwen en ontwerpen in 20 ideeën; gemeente Amsterdam (diverse soorten); mei 2018

Meervleermuis in Nederland; Zoogdiervereniging; aug 2011

Onderzoek mitigeren vleermuizen; Jasja Dekker, dierecoloog (Vleermuizen); website

Platform lichthinder, website

Reikwijdtedocumenten RVO, website

Regeling van de Staatssecretaris van Landbouw, Visserij, Voedselzekerheid en Natuur van 12 december 2024, nr. WJZ/ 45789229, tot wijziging van de Omgevingsregeling in verband met het aanwijzen van gedragscodes soortenbescherming en houtopstanden

Soortinfo Ministerie EZ; website

Van herintroductie tot beverbeheer; Ark Natuurontwikkeling (Bever); 12-09-17

Vleermuizen in de stad; website

Vleermuisnet; website

Vleermuizen in Rotterdam; Bureau Stadsnatuur; 2006

Vleermuizenprotocol 2017; Zoogdiervereniging

Veilig verkeer voor vleermuizen; Zoogdiervereniging; 2013

VIVARA pro; (Diverse soorten, Slechtvalk); website

Waveka-producten voor vleermuizen (o.a in Deventer, Tilburg, Doorwerth, Apeldoorn, Rotterdam, Amsterdam); website

Zoogdiervereniging; website (Muizen, vleermuizen)

Zoogdieren van de habitatrichtlijn 1995-2015, Compendium voor de leefomgeving (Hazelmuis, Noordse woelmuis, Bever, Otter); 26-10-16

Bij de maatregelen

Vlindervriendelijk bosbeheer. Gorissen en van Reusel, Bosrevue 2, 2002

De Nederlandse Libellen. KNNV-uitgeverij, 2002

Reddingsactie eitjes sleedoornpage in Soest. Vlinders 2, 2012

Handreiking kleine marters in relatie tot soortbescherming. Bouwens, provincie Noord-Brabant, 2017.

Beheerwijzer voor kleine marterachtigen. Zoogdiervereniging, 2018

Kennisdocumenten diverse soorten. BIJ12

Noodzaak van schadebeperkende maatregelen voor vissen bij schonen en baggeren. De Bruin et al., Tijdschrift Ravon 19:4, december 2017

Brochure vleermuizen, bomen en bos. Vereniging voor zoogdierkunde en zoog-dierbescherming, 2004

Laanbeheer en vleermuizen. Jansen et al., Zoogdiervereniging en Stichting Pro-bos, 2012

Met vleermuizen overweg. Limpens et al. Dienst weg en waterbouwkunde Rijkswaterstaat en de Vereniging voor Zoogdierkunde en Zoogdierbescherming, 2004

Protocol vleermuizen en natte infrastructuur. Batweter onderzoek, 2010

Websites:

www.soortprotocollenflora-enfaunawet.stowa.nl
www.vlinderstichting.nl/
www.groeneglazenmaker.nl
www.floron.nl/
www.naturetoday.com/
www.vlinderstichting.nl
www.zoogdiervereniging.nl/
www.ravon.nl
www.nederlandsesoorten.nl

BIJLAGE 1 – Relevante verboden Omgevingswet

Relevante verboden Flora- en fauna-activiteiten in relatie tot wettelijke soortenbescherming

SPECIFIEKE ZORGPLICHT (Bal, artikel 11.27, lid 1 en 2)

In het kader van soortenbescherming geldt een specifieke zorgplicht. Indien een activiteit mogelijk nadelige gevolgen heeft voor mogelijk aanwezige soorten met een bepaalde status, gelden de volgende gedragsregels:

- Uitvoeren controle/inventarisatie: zijn er te beschermen soorten op/nabij de werklocatie?
- Analyse: veroorzaken de geplande activiteiten negatieve effecten voor de te beschermen soorten?
- Is dat het geval, dan gelden de volgende stappen in absolute volgorde:
  1. Maatregelen treffen om nadelige effecten te voorkomen
  2. Maatregelen treffen om nadelige effecten te beperken
  3. Maatregelen treffen om nadelige effecten ongedaan te maken (herstelplicht)
  4. Lukt het nemen van maatregelen niet, dan kan de activiteit niet plaats vinden.

De soorten waarvoor de specifieke zorgplicht geldt zijn:

- Alle in het wild levende inheemse vogels (Europese Vogelrichtlijn, artikel 11.37 Bal).
- Dieren en planten die Europees beschermd zijn volgens de Habitatrichtlijn (artikel 11.46 Bal).
- Dieren en planten die anders (Nationaal) beschermd zijn (artikel 11.54 Bal).
- Dieren en planten met een Rode lijst status*.

De specifieke zorgplicht geldt niet alleen voor de soorten (individuen en verblijfplaatsen) maar voor hun essentiële leefgebied.

* De specifieke zorgplicht[26] geldt voor soorten met een Rode lijststatus in het algemeen. In deze gedragscode zijn alleen Rode lijstsoorten opgenomen die ook specifiek beschermd zijn, zie bijlage 2.

[26] Zie artikel 11.27 (2.a.3) van het Bal. Dit geldt voor soorten die door de Minister op Rode lijsten zijn geplaatst als bedoelt in artikel 2.19, vijfde lid, onder a, onder 3° van de Omgevingswet.

VERBODSBEPALINGEN SOORTENBESCHERMING

Het Besluit Activiteiten Leefomgeving (Bal) bevat een aantal verbodsbepalingen gericht op het behoud van specifiek beschermde soorten in relatie tot flora- en fauna-activiteiten. Navolgende tabel bevat een samenvatting van deze verboden.

Essentie van de verboden					
(in de kolommen achter de verboden staan de verwijzingen naar de wetsartikelen)	Europese soorten			Nationale soorten	
Het is verboden …	**Vogels**	**Dieren**	**Planten**	**Dieren**	**Planten**
Specifieke beschermde soorten (opzettelijk) te doden of te vangen	11.37.1a	11.46.1a		11.54.1a	
Voortplantingsplaatsen of rustplaatsen (opzettelijk) te beschadigen, vernielen of wegnemen	11.37.1b	11.46.1d		11.54.1b	
Eieren te beschadigen, rapen of bezitten	11.37.1c	11.46.1c			
Specifieke beschermde soorten (opzettelijk) te (ver)storen	11.37.1d	11.46.1b			
Specifieke beschermde planten te plukken, verzamelen, afsnijden, ontwortelen, vernielen			11.46.1e		11.54.1c

BIJLAGE 2 – Reikwijdte soorten gedragscode

In deze bijlage is per specifiek beschermde soort uitgewerkt op welke wijze het zorgvuldig handelen ingevuld dient te worden. De soorten zijn uitgewerkt in 2 lijsten:

- Soortenlijst A: beschermde soorten anders dan vogels.
- Soortenlijst B: vogels.

In Soortenlijst A is de volgende informatie opgenomen:

Soortnaam: Soortenlijst RVO (brochure 'Soortenbescherming bij ruimtelijke ingrepen'[27]) en aangevuld met Rode lijstsoorten.

Status RL: beleidsstatus Rode lijst van zware naar lichte status (peildatum november 2020):

- VN: Verdwenen uit Nederland.
- EB: Ernstig bedreigd.
- BE: Bedreigd.
- KW: Kwetsbaar.
- GE: Gevoelig.
- NA: van die soort/soortgroep bestaat geen Rode lijst/vermelding.

Omgevingswet: in het Besluit activiteiten leefomgeving (Bal) staat de bescherming uitgewerkt.

- Artikel 11,46: Europees beschermde Habitatrichtlijn soort.
- Artikel 11.54: Andere (Nationaal) beschermde soort.

HR, bijlage: volgens welke bijlage van de Europese Habitatrichtlijn is de soort beschermd.

R&V: hoe gebruikt de soort de rust- of voortplantingsplaats:

1. Vaste groeiplaats of rust- of voortplantingsplaats jaarrond in gebruik.
2. Vaste rust- of voortplantingsplaats tijdelijk in gebruik.
3. Tijdelijke rust- of voortplantingsplaats.
4. Leefgebied, jaarrond in gebruik

Inzet gedragscode: Voor bepaalde soorten mogen de verboden beperkt worden overtreden (zie § 2.2). Dan staat er in de tabel "beperken". Dit is bepaald op basis van de volgende criteria (relevante criteria zijn per soort vermeld in de lijst):

Beperken:	Soort is opgenomen in de RVO Reikwijdtedocumenten (versie november 2023) en in deze gedragscode uitgewerkt in een D-maatregel.
Beperken*:	In deze gedragscode staan maatregelen opgenomen voor een aantal soorten die in bepaalde provincies via de omgevingsverordening zijn vrijgesteld en in bepaalde provincies een beschermde status genieten. De maatregelen voor deze soorten gelden enkel indien er geen gebruik van een provinciale vrijstelling kan worden gemaakt (peildatum lijst 15 april 2024). Omdat het provincies vrijstaat hun verordeningen te wijzigen kunnen er wijzigingen in bovenstaande lijst optreden. Dus controleer regelmatig de actualiteit van de provinciale verordening.
Voorkomen:	Bij alle overige soorten moet het overtreden van de verboden worden voorkomen. Hiervoor kan deze gedragscode worden ingezet.
NVT:	De gedragscode is niet inzetbaar voor deze soort (bron: RVO).

[27] Versie 1.3 december 2016, Ministerie van Economische Zaken

NVT* Deze soorten komen alleen voor binnen aangewezen habitattypen in Natura 2000-gebieden. Worden deze soorten buiten deze gebieden aangetroffen, dan moet schade worden voorkomen.

Vrijgesteld: Dit betreft een soort die in alle provincies is vrijgesteld (situatie per 15 april 2024). Indien deze vrijstelling niet voorziet in het mogen overtreden van het verbod bij de uit te voeren handeling, is beperken op basis van deze gedragscode mogelijk. Aanvullend is de gedragscode inzetbaar ten behoeve van invulling van de specifieke zorgplicht.

Soortenlijst A: beschermde soorten anders dan vogels

	Soortnaam	Status RL	Bal	HR, bijlage	R&V	Inzet gedragscode
	ZOOGDIEREN (excl vleermuizen)					
1	Aardmuis		Ja, artikel 11.54		4	Vrijgesteld
2	Bever		Ja, artikel 11.46	II & IV	1	Beperken[28]
3	Boommarter		Ja, artikel 11.54	V	1	Voorkomen
4	Bosmuis		Ja, artikel 11.54		4	Vrijgesteld
5	Bruinvis		Ja, artikel 11.46			Nvt
6	Bunzing	KW	Ja, artikel 11.54	V	3	Beperken*
7	Damhert		Ja, artikel 11.54		4	Voorkomen
8	Das		Ja, artikel 11.54		1	Beperken[27]
9	Dwergmuis		Ja, artikel 11.54		3	Vrijgesteld
10	Dwergspitsmuis		Ja, artikel 11.54		4	Vrijgesteld
11	Edelhert		Ja, artikel 11.54		4	Voorkomen
12	Eekhoorn		Ja, artikel 11.54		3	Beperken*, alleen reservenesten
13	Egel		Ja, artikel 11.54		3	Beperken*
14	Eikelmuis	EB	Ja, artikel 11.54		3	Voorkomen
15	Euraziatische lynx	NA	Ja, artikel 11.46	IV	1	Nvt
16	Gewone bosspitsmuis		Ja, artikel 11.54		4	Voorkomen
17	Gewone dolfijn	NA	Ja, artikel 11.46	IV		Nvt
18	Gewone zeehond	KW	Ja, artikel 11.54		4	Voorkomen
19	Haas	GE	Ja, artikel 11.54		4	Beperken*
20	Hamster	EB	Ja, artikel 11.46	IV	4	Nvt
21	Hazelmuis	BE	Ja, artikel 11.46	IV	3	Voorkomen
22	Hermelijn	KW	Ja, artikel 11.54		2	Beperken*
23	Grijze zeehond		Ja, artikel 11.54		4	Voorkomen
24	Grote bosmuis		Ja, artikel 11.54		4	Voorkomen
25	Huisspitsmuis		Ja, artikel 11.54		4	Vrijgesteld
26	Konijn	GE	Ja, artikel 11.54		1	Beperken*
27	Molmuis		Ja, artikel 11.54		1	Voorkomen
28	Noordse woelmuis	KW	Ja, artikel 11.46	II & IV	1	Voorkomen
29	Ondergrondse woelmuis		Ja, artikel 11.54		V	Beperken*

[28] Alleen indien openbare veiligheid in het geding is

Soortenlijst A: beschermde soorten anders dan vogels

	Soortnaam	Status RL	Bal	HR, bijlage	R&V	Inzet gedrags-code
30	Otter		Ja, artikel 11.46	II & IV	2	Voorkomen
31	Ree		Ja, artikel 11.54		4	Beperken*
32	Rosse woelmuis		Ja, artikel 11.54		1	Vrijgesteld
33	Steenmarter		Ja, artikel 11.54		2	Beperken*
34	Tuimelaar	VN	Ja, artikel 11.46	IV		Nvt
35	Tweekleurige bosspits-muis		Ja, artikel 11.54		4	Beperken*
36	Veldmuis		Ja, artikel 11.54		4	Vrijgesteld
37	Veldspitsmuis	KW	Ja, artikel 11.54		4	Voorkomen
38	Vos		Ja, artikel 11.54		1	Vrijgesteld
39	Waterspitsmuis		Ja, artikel 11.54		4	Voorkomen
40	Wezel	GE	Ja, artikel 11.54		2	Beperken*
41	Wild zwijn		Ja, artikel 11.54		3	Beperken*
42	Wilde kat	NA	Ja, artikel 11.46	IV	1	Nvt
43	Witflankdolfijn	NA	Ja, artikel 11.46	IV		Nvt
44	Witsnuitdolfijn	NA	Ja, artikel 11.46	IV		Nvt
45	Woelrat		Ja, artikel 11.54		1	Vrijgesteld
46	Wolf		Ja, artikel 11.46	IV	1	Nvt
	VLEERMUIZEN					
1	Gewone baardvleermuis		Ja, artikel 11.46	IV	2	Voorkomen
2	Bechsteins vleermuis	GE	Ja, artikel 11.46	II & IV	2	Nvt
3	Bosvleermuis	GE	Ja, artikel 11.46	IV	2	Voorkomen
4	Brandts vleermuis	NA	Ja, artikel 11.46	IV	2	Voorkomen
5	Franjestaart		Ja, artikel 11.46	IV	2	Voorkomen
6	Gewone dwergvleermuis		Ja, artikel 11.46	IV	2	Beperken, alleen voor paar- en kleine winter en zomerverblijven
7	Gewone grootoorvleer-muis		Ja, artikel 11.46	IV	2	Voorkomen
8	Grijze grootoorvleermuis		Ja, artikel 11.46	IV	2	Voorkomen
9	Grote hoefijzerneus	NA	Ja, artikel 11.46	IV	2	Nvt
10	Grote rosse vleermuis	NA	Ja, artikel 11.46	IV	2	Nvt
11	Ingekorven vleermuis	GE	Ja, artikel 11.46	II & IV	2	Voorkomen
12	Kleine dwergvleermuis	NA	Ja, artikel 11.46	II & IV	2	Voorkomen
13	Kleine hoefijzerneus	VN	Ja, artikel 11.46	II & IV		Nvt
14	Laatvlieger	KW	Ja, artikel 11.46	IV	2	Voorkomen
15	Meervleermuis		Ja, artikel 11.46	II & IV	2	Voorkomen
16	Mopsvleermuis	NA	Ja, artikel 11.46	II & IV	2	Nvt
17	Noordse vleermuis	NA	Ja, artikel 11.46	II & IV	2	Nvt
18	Rosse vleermuis	NA	Ja, artikel 11.46	IV	1	Voorkomen
19	Ruige dwergvleermuis		Ja, artikel 11.46	IV	2	Beperken, alleen voor paar- en

Soortenlijst A: beschermde soorten anders dan vogels

	Soortnaam	Status RL	Bal	HR, bijlage	R&V	Inzet gedrags-code
						kleine winter en zomerverblijven
20	Tweekleurige vleermuis	GE	Ja, artikel 11.46	IV	2	Voorkomen
21	Vale vleermuis	VN	Ja, artikel 11.46	II & IV		Nvt
22	Watervleermuis		Ja, artikel 11.46	IV	2	Voorkomen
	REPTIELEN					
1	Adder	KW	Ja, artikel 11.54		4	Voorkomen
2	Gladde slang	BE	Ja, artikel 11.46	IV	4	Voorkomen
3	Hazelworm		Ja, artikel 11.54		4	Voorkomen
4	Levendbarende hagedis	GE	Ja, artikel 11.54		4	Voorkomen
5	Muurhagedis	EB	Ja, artikel 11.46	IV	4	Nvt
6	Ringslang	KW	Ja, artikel 11.54		2	Beperken
7	Zandhagedis	KW	Ja, artikel 11.46	IV	4	Voorkomen
	AMFIBIEEN					
1	Alpenwatersalamander		Ja, artikel 11.54		4	Beperken
2	Bastaardkikker		Ja, artikel 11.54	V	4	Vrijgesteld
3	Boomkikker	BE	Ja, artikel 11.46	IV	4	Voorkomen
4	Bruine kikker		Ja, artikel 11.54	V	4	Vrijgesteld
5	Geelbuikvuurpad	EB	Ja, artikel 11.46	II & IV	4	Nvt
6	Gewone pad		Ja, artikel 11.54		4	Vrijgesteld
7	Heikikker		Ja, artikel 11.46	IV	4	Voorkomen
8	Kamsalamander	KW	Ja, artikel 11.46	II & IV	4	Voorkomen
9	Kleine watersalamander		Ja, artikel 11.54		4	Vrijgesteld
10	Knoflookpad	BE	Ja, artikel 11.46	IV	4	Voorkomen
11	Meerkikker		Ja, artikel 11.54	V	4	Vrijgesteld
12	Poelkikker		Ja, artikel 11.46	IV	4	Voorkomen
13	Rugstreeppad	GE	Ja, artikel 11.46	IV	4	Beperken
14	Vinpootsalamander	KW	Ja, artikel 11.54		4	Voorkomen
15	Vroedmeesterpad	KW	Ja, artikel 11.46	IV	4	Voorkomen
16	Vuursalamander	BE	Ja, artikel 11.54		4	Nvt
	VLINDERS					
1	Aardbeivlinder	BE	Ja, artikel 11.54		4	Nvt
2	Bosparelmoervlinder	EB	Ja, artikel 11.54		4	Nvt
3	Bruin dikkopje	EB	Ja, artikel 11.54		4	Nvt
4	Bruine eikenpage	BE	Ja, artikel 11.54		4	Voorkomen
5	Donker pimpernelblauw-tje	EB	Ja, artikel 11.46	IV	4	Nvt
6	Duinparelmoervlinder	BE	Ja, artikel 11.54		4	Nvt
7	Gentiaanblauwtje	BE	Ja, artikel 11.54		4	Nvt
8	Grote parelmoervlinder	EB	Ja, artikel 11.54		4	Nvt
9	Grote vos	EB	Ja, artikel 11.54		4	Voorkomen

Soortenlijst A: beschermde soorten anders dan vogels

	Soortnaam	Status RL	Bal	HR, bijlage	R&V	Inzet gedrags-code
10	Grote vuurvlinder	EB	Ja, artikel 11.46	II & IV	4	Nvt
11	Grote weerschijnvlinder	EB	Ja, artikel 11.54		4	Voorkomen
12	Iepenpage	EB	Ja, artikel 11.54		4	Voorkomen
13	Kleine heivlinder	EB	Ja, artikel 11.54		4	Nvt
14	Kleine ijsvogelvlinder	BE	Ja, artikel 11.54		4	Voorkomen
15	Kommavlinder	BE	Ja, artikel 11.54		4	Voorkomen
16	Moerasparelmoervlinder	VN	Ja, artikel 11.46	II	4	Nvt
17	Pimpernelblauwtje	EB	Ja, artikel 11.46	II & IV	4	Nvt
18	Sleedoornpage	BE	Ja, artikel 11.54		4	Beperken
19	Spiegeldikkopje	BE	Ja, artikel 11.54		4	Nvt
20	Teunisbloempijlstaart		Ja, artikel 11.46	IV	4	Voorkomen
21	Tijmblauwtje	VN	Ja, artikel 11.46	IV	4	Nvt
22	Veenbesblauwtje	EB	Ja, artikel 11.54		4	Nvt
23	Veenbesparelmoervlinder	EB	Ja, artikel 11.54		4	Nvt
24	Veenhooibeestje	EB	Ja, artikel 11.54		4	Nvt
25	Veldparelmoervlinder	EB	Ja, artikel 11.54		4	Voorkomen
26	Zilveren maan	BE	Ja, artikel 11.54		4	Nvt
27	Zilverstreephooibeestje	VN	Ja, artikel 11.46	IV	4	Nvt
	LIBELLEN					
1	Beekrombout	BE	Ja, artikel 11.54		4	Voorkomen
2	Bosbeekjuffer	BE	Ja, artikel 11.54		4	Voorkomen
3	Bronslibel	VN	Ja, artikel 11.46	II & IV	4	Nvt
4	Donkere waterjuffer	EB	Ja, artikel 11.54		4	Nvt
5	Gaffellibel	BE	Ja, artikel 11.46	II & IV	4	Nvt
6	Gevlekte glanslibel	BE	Ja, artikel 11.54		4	Voorkomen
7	Gevlekte witsnuitlibel	KW	Ja, artikel 11.46	II & IV	4	Voorkomen
8	Gewone bronlibel	BE	Ja, artikel 11.54		4	Voorkomen
9	Groene glazenmaker	KW	Ja, artikel 11.46	IV	4	Voorkomen
10	Hoogveenglanslibel	EB	Ja, artikel 11.54		4	Nvt*
11	Kempense heidelibel	EB	Ja, artikel 11.54		4	Voorkomen
12	Noordse winterjuffer	BE	Ja, artikel 11.46	IV	4	Voorkomen

Soortenlijst A: beschermde soorten anders dan vogels

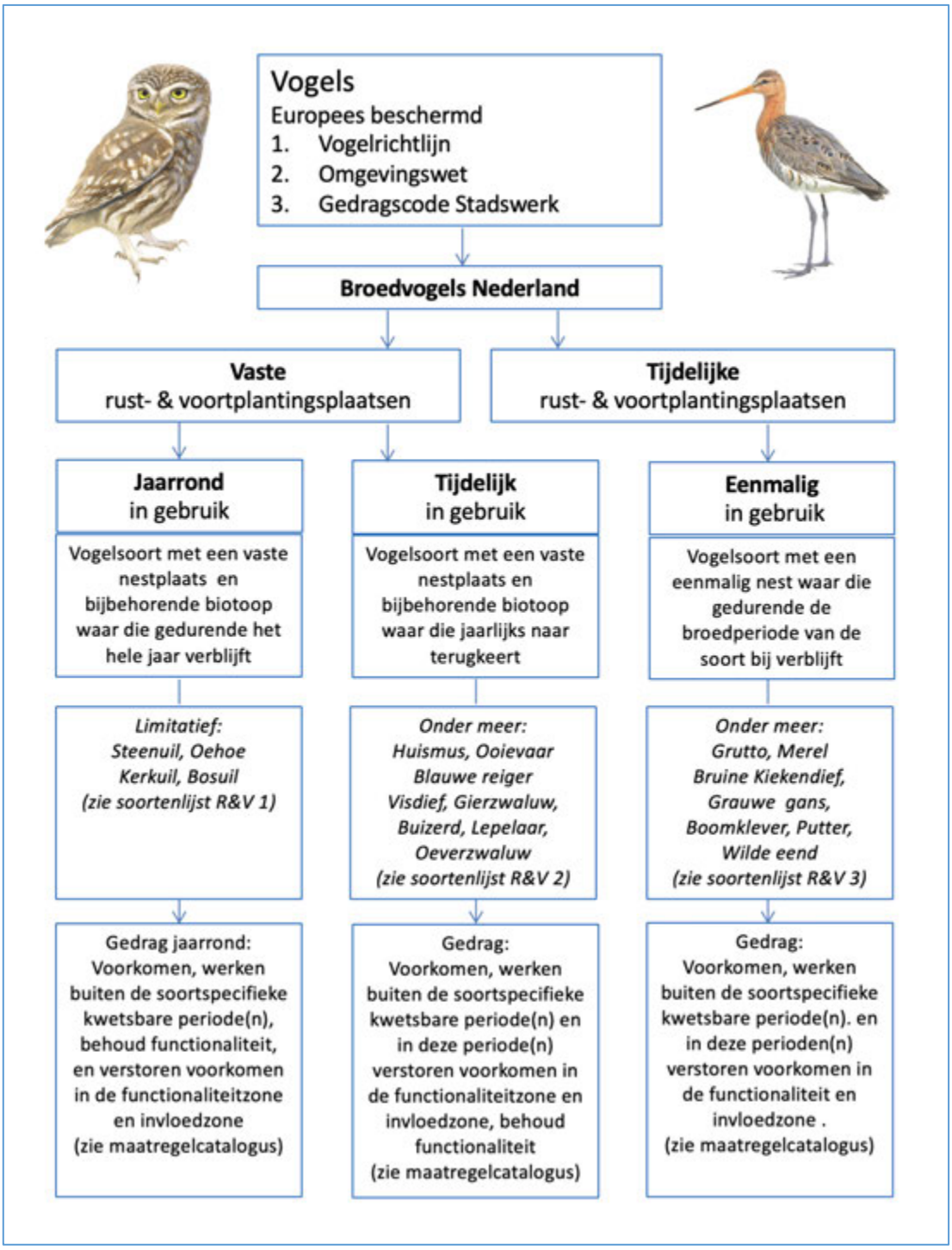
	Soortnaam	Status RL	Bal	HR, bijlage	R&V	Inzet gedrags-code
13	Oostelijke witsnuitlibel	VN	Ja, artikel 11.46	IV	4	Nvt
14	Rivierrombout		Ja, artikel 11.46	IV	4	Nvt*
15	Sierlijke witsnuitlibel*	VN	Ja, artikel 11.46	IV	4	Nvt*
16	Speerwaterjuffer*	EB	Ja, artikel 11.54		4	Nvt*
	VISSEN					
1	Beekdonderpad	GE	Ja, artikel 11.54	II	4	Voorkomen
2	Beekprik	BE	Ja, artikel 11.54	II	4	Voorkomen
3	Elrits	GE	Ja, artikel 11.54		4	Voorkomen
4	Gestippelde alver	KW	Ja, artikel 11.54		4	Voorkomen
5	Grote modderkruiper	KW	Ja, artikel 11.54	II	4	Voorkomen
6	Houting	GE	Ja, artikel 11.46		4	Nvt*
7	Kwabaal	EB	Ja, artikel 11.54		4	Voorkomen
8	Steur		Ja, artikel 11.46		4	Nvt*
	KEVERS	**NA**				
1	Brede geelgerande water-roofkever		Ja, artikel 11.46	II & IV	4	Nvt
2	Gestreepte waterroofke-ver		Ja, artikel 11.46	II & IV	4	Voorkomen
3	Heldenboktor		Ja, artikel 11.46	IV	4	Nvt
4	Juchtleerkever		Ja, artikel 11.46	II & IV	4	Nvt
5	Vermiljoenkever		Ja, artikel 11.46	II & IV	4	Voorkomen
6	Vliegend hert		Ja, artikel 11.54	II	4	Voorkomen
	KREEFTACHTIGEN	**NA**				
1	Europese rivierkreeft		Ja, artikel 11.54	V	4	Nvt
	OVERIGE SOORTEN	**NA**				
1	Bataafse stroommossel		Ja, artikel 11.46	IV	4	Nvt
2	Platte schijfhoren		Ja, artikel 11.46	IV	4	Voorkomen
	PLANTEN					
1	Akkerboterbloem	EB	Ja, artikel 11.54		1	Voorkomen
2	Akkerdoornzaad	BE	Ja, artikel 11.54		1	Voorkomen
3	Akkerogentroost	BE	Ja, artikel 11.54		1	Voorkomen
4	Beklierde ogentroost	EB	Ja, artikel 11.54		1	Voorkomen
5	Berggamander	EB	Ja, artikel 11.54		1	Voorkomen
6	Bergnachtorchis	KW	Ja, artikel 11.54		1	Voorkomen
7	Blaasvaren	BE	Ja, artikel 11.54		1	Voorkomen
8	Blauw guichelheil	BE	Ja, artikel 11.54		1	Voorkomen
9	Bokkenorchis	GE	Ja, artikel 11.54		1	Voorkomen
10	Bosboterbloem	VN	Ja, artikel 11.54		1	Voorkomen
11	Bosdravik	BE	Ja, artikel 11.54		1	Voorkomen
12	Brave hendrik	EB	Ja, artikel 11.54		1	Voorkomen

Soortenlijst A: beschermde soorten anders dan vogels

	Soortnaam	Status RL	Bal	HR, bijlage	R&V	Inzet gedrags-code
13	Brede wolfsmelk	KW	Ja, artikel 11.54		1	Voorkomen
14	Breed wollegras	EB	Ja, artikel 11.54		1	Voorkomen
15	Bruinrode wespenorchis	EB	Ja, artikel 11.54		1	Voorkomen
16	Dennenorchis		Ja, artikel 11.54		1	Voorkomen
17	Dreps		Ja, artikel 11.54		1	Voorkomen
18	Drijvende waterweegbree	KW	Ja, artikel 11.46	II & IV	1	Voorkomen
19	Echte gamander	GE	Ja, artikel 11.54		1	Voorkomen
20	Franjegentiaan	BE	Ja, artikel 11.54		1	Voorkomen
21	Geelgroene wespenorchis	GE	Ja, artikel 11.54		1	Voorkomen
22	Geplooide vrouwenmantel	GE	Ja, artikel 11.54		1	Voorkomen
23	Getande veldsla	EB	Ja, artikel 11.54		1	Voorkomen
24	Gevlekt zonneroosje	EB	Ja, artikel 11.54		1	Voorkomen
25	Glad biggenkruid	BE	Ja, artikel 11.54		1	Voorkomen
26	Gladde zegge	GE	Ja, artikel 11.54		1	Voorkomen
27	Groene nachtorchis	EB	Ja, artikel 11.54		1	Voorkomen
28	Groenknolorchis	BE	Ja, artikel 11.46	II & IV	1	Voorkomen
29	Groensteel	GE	Ja, artikel 11.54		1	Voorkomen
30	Groot spiegelklokje	BE	Ja, artikel 11.54		1	Voorkomen
31	Grote bosaardbei	EB	Ja, artikel 11.54		1	Voorkomen
32	Grote leeuwenklauw		Ja, artikel 11.54		1	Voorkomen
33	Honingorchis	EB	Ja, artikel 11.54		1	Voorkomen
34	Kalkboterbloem	EB	Ja, artikel 11.54		1	Voorkomen
35	Kalketrip	EB	Ja, artikel 11.54		1	Voorkomen
36	Karthuizer anjer	BE	Ja, artikel 11.54		1	Voorkomen
37	Karwijselie	EB	Ja, artikel 11.54		1	Voorkomen
38	Kleine ereprijs	EB	Ja, artikel 11.54		1	Voorkomen
39	Kleine schorseneer	BE	Ja, artikel 11.54		1	Voorkomen
40	Kleine wolfsmelk	KW	Ja, artikel 11.54		1	Voorkomen
41	Kluwenklokje	EB	Ja, artikel 11.54		1	Voorkomen
42	Knollathyrus	EB	Ja, artikel 11.54		1	Voorkomen
43	Knolspirea	KW	Ja, artikel 11.54		1	Voorkomen
44	Korensla	BE	Ja, artikel 11.54		1	Voorkomen
45	Kranskarwij	EB	Ja, artikel 11.54		1	Voorkomen
46	Kruipend moerasscherm	EB	Ja, artikel 11.46	II & IV	1	Voorkomen
47	Kruiptijm	GE	Ja, artikel 11.54		1	Voorkomen
48	Lange zonnedauw	EB	Ja, artikel 11.54		1	Voorkomen
49	Liggende ereprijs	EB	Ja, artikel 11.54		1	Voorkomen
50	Moerasgamander	EB	Ja, artikel 11.54		1	Voorkomen
51	Muurbloem	EB	Ja, artikel 11.54		1	Voorkomen
52	Naakte lathyrus	EB	Ja, artikel 11.54		1	Voorkomen
53	Naaldenkervel	EB	Ja, artikel 11.54		1	Voorkomen

Soortenlijst A: beschermde soorten anders dan vogels

	Soortnaam	Status RL	Bal	HR, bijlage	R&V	Inzet gedrags-code
54	Pijlscheefkelk	GE	Ja, artikel 11.54		1	Voorkomen
55	Roggelelie	EB	Ja, artikel 11.54		1	Voorkomen
56	Rood peperboompje	GE	Ja, artikel 11.54		1	Voorkomen
57	Rozenkransje	EB	Ja, artikel 11.54		1	Voorkomen
58	Ruw parelzaad	BE	Ja, artikel 11.54		1	Voorkomen
59	Scherpkruid	EB	Ja, artikel 11.54		1	Voorkomen
60	Schubvaren	GE	Ja, artikel 11.54		1	Voorkomen
61	Schubzegge	GE	Ja, artikel 11.54		1	Voorkomen
62	Smalle raai	EB	Ja, artikel 11.54		1	Voorkomen
63	Spits havikskruid	EB	Ja, artikel 11.54		1	Voorkomen
64	Steenbraam	EB	Ja, artikel 11.54		1	Voorkomen
65	Stijve wolfsmelk	KW	Ja, artikel 11.54		1	Voorkomen
66	Stofzaad	BE	Ja, artikel 11.54		1	Voorkomen
67	Tengere distel	KW	Ja, artikel 11.54		1	Voorkomen
68	Tengere veldmuur	EB	Ja, artikel 11.54		1	Voorkomen
69	Trosgamander	EB	Ja, artikel 11.54		1	Voorkomen
70	Veenbloembies	EB	Ja, artikel 11.54		1	Voorkomen
71	Vliegenorchis	EB	Ja, artikel 11.54		1	Voorkomen
72	Vroege ereprijs	BE	Ja, artikel 11.54		1	Voorkomen
73	Wilde averuit	EB	Ja, artikel 11.54		1	Voorkomen
74	Wilde ridderspoor	EB	Ja, artikel 11.54		1	Voorkomen
75	Wilde weit	EB	Ja, artikel 11.54		1	Voorkomen
76	Wolfskers	BE	Ja, artikel 11.54		1	Voorkomen
77	Zandwolfsmelk	EB	Ja, artikel 11.54		1	Voorkomen
78	Zinkviooltje	BE	Ja, artikel 11.54		1	Voorkomen
79	Zomerschroeforchis	VN	Ja, artikel 11.46	IV	1	Voorkomen
80	Zweedse kornoelje	BE	Ja, artikel 11.54		1	Voorkomen



***Figuur 2**, Onderbouwing en motivatie keuze voorkomen en beperken Lijst vogels.*

In Soortenlijst B is de volgende informatie opgenomen:

Soortnaam: is deze lijst zijn uitsluitend broedvogels opgenomen die de afgelopen jaren in Nederland hebben gebroed (bron CLO) en een voortplantingsplaats (kunnen) hebben. De volgorde is op basis van de internationale indeling in soortgroepen (o.a. Petersons vogelgids).

Status RL: beleidsstatus Rode lijst (peildatum november 2020).

R&V: type rust- en/of voortplantingsplaats:

1. Vaste rust- en voortplantingsplaats, jaarrond in gebruik.
2. Vaste rust- of voortplantingsplaats, tijdelijk in gebruik
3. Tijdelijke voortplantingsplaats.

Inzet gedragscode: toepassen van de gedragscode moet resulteren in het voorkomen van overtredingen, zie figuur 2. Voor de soorten waar **Beperken** achter staat, zijn mogelijkheden uitgewerkt tot het beperkt overtreden van de verboden op basis van inzet van deze gedragscode, zie D-maatregelencatalogus in Hoofdstuk 4 en 6. Voor soorten waar **Voorkomen** achter staat geldt nadelige effecten worden vooromen, dit is met A, B en C-maatregelen uitgewerkt.

Soortenlijst B: Vogels

	Soortnaam	Status RL	Min-max broedparen 2013/2015	Gemiddeld aantal	R&V	Inzet gedrags-code
1	Grote Canadese Gans		9000-12.000	10.500	3	Voorkomen
2	Brandgans		16.000-22.000	19.000	3	Voorkomen
3	Grauwe Gans		67.000-111.000	89.000	3	Voorkomen
4	Toendrarietgans		0-2	1	3	Voorkomen
5	Kolgans		420-700	560	3	Voorkomen
6	Dwerggans		0-2	1	3	Voorkomen
7	Knobbelzwaan		7000-9000	8.000	3	Voorkomen
8	Wilde Zwaan	Gevoelig	2-2	2	3	Voorkomen
9	Bergeend		5700-9400	7.550	3	Voorkomen
10	Casarca		10-30	20	3	Voorkomen
11	Zomertaling	Bedreigd	1000-1400	1.200	3	Voorkomen
12	Slobeend	Kwetsbaar	6200-7500	6.850	3	Voorkomen
13	Krakeend		21.000-26.000	23.500	3	Voorkomen
14	Smient	Gevoelig	20-40	30	3	Voorkomen
15	Wilde Eend		200.000-300.000	250.000	3	Voorkomen
16	Pijlstaart	Bedreigd	5-15	10	3	Voorkomen
17	Wintertaling	Kwetsbaar	1600-1900	1.750	3	Voorkomen
18	Krooneend		370-480	425	3	Voorkomen
19	Tafeleend		1800-2200	2.000	3	Voorkomen
20	Kuifeend		20.000-24.000	22.000	3	Voorkomen
21	Eider		5500-6700	6.100	3	Voorkomen
22	Brilduiker	Gevoelig	5-10	8	3	Voorkomen
23	Nonnetje		1-3	2	3	Voorkomen
24	Middelste Zaagbek	Gevoelig	55-80	68	3	Voorkomen

Soortenlijst B: Vogels

	Soortnaam	Status RL	Min-max broedparen 2013/2015	Gemiddeld aantal	R&V	Inzet gedrags-code
25	Korhoen	Ernstig be-dreigd	0-2	1	3	Voorkomen
26	Patrijs	Kwetsbaar	4500-5500	5.000	3	Voorkomen
27	Kwartel		2000-4000	3.000	3	Voorkomen
28	Fazant		21.000-26.000	23.500	3	Voorkomen
29	Dodaars		2100-2900	2.500	3	Voorkomen
30	Roodhalsfuut	Gevoelig	10-15	13	3	Voorkomen
31	Fuut		11.000-16.000	13.500	3	Voorkomen
32	Geoorde Fuut		410-540	475	3	Voorkomen
33	Ooievaar		825-1000	913	2	Beperken
34	Lepelaar		2530-3050	2.790	2	Voorkomen
35	Roerdomp	Kwetsbaar	310-380	345	3	Voorkomen
36	Woudaap	Ernstig be-dreigd	20-40	30	3	Voorkomen
37	Kwak	Ernstig be-dreigd	25-40	33	2	Voorkomen
38	Blauwe Reiger		8150-11.500	9.825	2	Voorkomen
39	Purperreiger		740-885	813	2	Voorkomen
40	Grote Zilverreiger		150-240	195	2	Voorkomen
41	Kleine Zilverreiger	Gevoelig	35-76	56	2	Voorkomen
42	Kuifaalscholver		0-2	1	2	Voorkomen
43	Aalscholver		18.700-21.700	20.200	2	Voorkomen
44	Grote Aalscholver		2-4	3	2	Voorkomen
45	Visarend		0-1	1	2	Voorkomen
46	Wespendief		360-440	400	2	Voorkomen
47	Sperwer		3000-3600	3.300	2	Voorkomen
48	Havik		1900-2300	2.100	2	Beperken
49	Bruine Kiekendief		900-1200	1.050	3	Voorkomen
50	Blauwe Kiekendief	Gevoelig	10-14	12	3	Voorkomen
51	Grauwe Kiekendief	Ernstig be-dreigd	36-47	42	3	Voorkomen
52	Rode Wouw		1-9	5	2	Voorkomen
53	Zwarte Wouw		2-4	3	2	Voorkomen
54	Zeearend	Gevoelig	5-6	6	2	Voorkomen
55	Buizerd		10.000-17.000	13.500	2	Beperken
56	Waterral		2800-4700	3.750	3	Voorkomen
57	Kwartelkoning	Bedreigd	110-155	133	3	Voorkomen
58	Klein Waterhoen		1-12	7	3	Voorkomen
59	Kleinst Waterhoen	Gevoelig	10-30	20	3	Voorkomen
60	Porseleinhoen	Kwetsbaar	190-310	250	3	Voorkomen

Soortenlijst B: Vogels

	Soortnaam	Status RL	Min-max broedparen 2013/2015	Gemiddeld aantal	R&V	Inzet gedrags-code
61	Waterhoen		25.000-35.000	30.000	3	Voorkomen
62	Meerkoet		110.000-140.000	125.000	3	Voorkomen
63	Kraanvogel	Gevoelig	5-14	10	2	Voorkomen
64	Scholekster		35.000-43.000	39.000	3	Voorkomen
65	Steltkluut	Gevoelig	5-23	14	3	Voorkomen
66	Kluut		4750-5300	5.025	3	Voorkomen
67	Kievit		110.000-160.000	135.000	3	Voorkomen
68	Bontbekplevier	Kwetsbaar	300-360	330	3	Voorkomen
69	Kleine Plevier		1200-1500	1.350	3	Voorkomen
70	Strandplevier	Bedreigd	120-160	140	3	Voorkomen
71	Wulp	Kwetsbaar	3900-4800	4.350	3	Voorkomen
72	Grutto	Gevoelig	31.000-38.000	34.500	3	Voorkomen
73	Kemphaan	Ernstig be-dreigd	15-30	23	3	Voorkomen
74	Bonte Strandloper		0-1	1	3	Voorkomen
75	Houtsnip		2200-3500	2.850	3	Voorkomen
76	Watersnip	Bedreigd	1000-1500	1.250	3	Voorkomen
77	Oeverloper	Gevoelig	10-20	15	3	Voorkomen
78	Tureluur	Gevoelig	17.000-20.000	18.500	3	Voorkomen
79	Drieteenmeeuw	Gevoelig	50-150	100	2	Voorkomen
80	Kokmeeuw		104.000-131.000	117.500	2	Voorkomen
81	Dwergmeeuw	Ernstig be-dreigd	0-3	2	2	Voorkomen
82	Zwartkopmeeuw		1400-2500	1.950	2	Voorkomen
83	Stormmeeuw		3300-3700	3.500	2	Voorkomen
84	Grote Mantelmeeuw	Gevoelig	60-70	65	2	Voorkomen
85	Zilvermeeuw		42.000-46.000	44.000	2	Voorkomen
86	Pontische Meeuw		1-5	3	2	Voorkomen
87	Geelpootmeeuw		10-20	15	2	Voorkomen
88	Kleine Mantelmeeuw		100.000-110.000	105.000	2	Voorkomen
89	Grote Stern	Kwetsbaar	14.850-18.250	16.550	2	Voorkomen
90	Dwergstern	Kwetsbaar	620-925	773	2	Voorkomen
91	Visdief	Gevoelig	14.000-18.000	16.000	2	Voorkomen
92	Noordse Stern	Bedreigd	850-1050	950	2	Voorkomen
93	Witwangstern		11-27	19	2	Voorkomen
94	Witvleugelstern		0-7	4	2	Voorkomen
95	Zwarte Stern	Bedreigd	1350-1570	1.460	2	Voorkomen
96	Holenduif		45.000-55.000	50.000	3	Voorkomen

Soortenlijst B: Vogels

	Soortnaam	Status RL	Min-max broedparen 2013/2015	Gemiddeld aantal	R&V	Inzet gedrags-code
97	Houtduif		250.000-500.000	375.000	3	Voorkomen
98	Zomertortel	Kwetsbaar	1200-1400	1.300	3	Voorkomen
99	Turkse Tortel		55.000-70.000	62.500	3	Voorkomen
100	Koekoek	Kwetsbaar	5700-7000	6.350	3	Voorkomen
101	Kerkuil		1250-2900	2.075	1	Beperken, alleen bij aantasting broedlocaties
102	Oehoe	Gevoelig	16-23	20	1	Voorkomen
103	Bosuil		4500-5500	5.000	1	Voorkomen
104	Steenuil	Kwetsbaar	7500-8500	8.000	1	Beperken, alleen bij aantasting broedlocaties
105	Ransuil	Kwetsbaar	2200-3000	2.600	3	Voorkomen
106	Velduil	Ernstig be-dreigd	10-100	55	3	Voorkomen
107	Nachtzwaluw		2500-3100	2.800	3	Voorkomen
108	Gierzwaluw		40.000-60.000	50.000	2	Beperken
109	IJsvogel		400-1200	800	2	Voorkomen
110	Bijeneter		2-12	7	2	Voorkomen
111	Hop	Verdwenen uit Nederland	0-3	2	3	Voorkomen
112	Draaihals	Ernstig be-dreigd	35-75	55	3	Voorkomen
113	Middelste Bonte Specht		540-850	695	3	Voorkomen
114	Kleine Bonte Specht		5000-6500	5.750	3	Voorkomen
115	Grote Bonte Specht		75.000-100.000	87.500	3	Voorkomen
116	Zwarte Specht		700-1000	850	3	Voorkomen
117	Groene Specht		8000-9500	8.750	3	Voorkomen
118	Torenvalk	Kwetsbaar	3000-6000	4.500	2	Voorkomen
119	Boomvalk	Kwetsbaar	450-700	575	2	Voorkomen
120	Slechtvalk		130-170	150	2	Beperken, alleen bij aantasting broedlocaties
121	Grauwe Klauwier	Bedreigd	340-470	405	3	Voorkomen
122	Wielewaal	Kwetsbaar	1700-2900	2.300	3	Voorkomen
123	Gaai		45.000-65.000	55.000	3	Voorkomen
124	Ekster		45.000-65.000	55.000	3	Voorkomen
125	Kauw		100.000-150.000	125.000	3	Voorkomen
126	Noordse Kauw		0-5	3	3	Voorkomen
127	Roek		48.000-53.000	50.500	2	Voorkomen
128	Zwarte Kraai		60.000-100.000	80.000	3	Voorkomen

Soortenlijst B: Vogels

	Soortnaam	Status RL	Min-max broedparen 2013/2015	Gemiddeld aantal	R&V	Inzet gedrags-code
129	Raaf	Gevoelig	110-145	128	3	Voorkomen
130	Zwarte Mees	Gevoelig	16.000-20.000	18.000	3	Voorkomen
131	Kuifmees		13.000-16.000	14.500	3	Voorkomen
132	Glanskop		13.000-15.000	14.000	3	Voorkomen
133	Matkop	Gevoelig	10.000-15.000	12.500	3	Voorkomen
134	Pimpelmees		250.000-400.000	325.000	3	Voorkomen
135	Koolmees		375.000-625.000	500.000	3	Voorkomen
136	Buidelmees	Gevoelig	45-75	60	3	Voorkomen
137	Baardman		1400-2100	1.750	3	Voorkomen
138	Boomleeuwerik		4300-5300	4.800	3	Voorkomen
139	Veldleeuwerik	Gevoelig	35.000-45.000	40.000	3	Voorkomen
140	Kuifleeuwerik	Ernstig be-dreigd	1-3	2	3	Voorkomen
141	Oeverzwaluw		20.000-30.000	25.000	2	Voorkomen
142	Boerenzwaluw	Gevoelig	210.000-280.000	245.000	2	Voorkomen
143	Huiszwaluw	Gevoelig	70.000-100.000	85.000	2	Voorkomen
144	Cetti's Zanger		550-1100	825	3	Voorkomen
145	Staartmees		23.000-28.000	25.500	3	Voorkomen
146	Fitis		150.000-250.000	200.000	3	Voorkomen
147	Tjiftjaf		350.000-550.000	450.000	3	Voorkomen
148	Iberische Tjiftjaf		0-2	1	3	Voorkomen
149	Fluiter		1800-3000	2.400	3	Voorkomen
150	Grauwe Fitis		0-1	1	3	Voorkomen
151	Grote Karekiet	Bedreigd	110-150	130	3	Voorkomen
152	Rietzanger		26.000-32.000	29.000	3	Voorkomen
153	Kleine Karekiet		140.000-240.000	190.000	3	Voorkomen
154	Bosrietzanger		60.000-100.000	80.000	3	Voorkomen
155	Orpheusspotvogel		5-10	8	3	Voorkomen
156	Spotvogel	Gevoelig	10.000-15.000	12.500	3	Voorkomen
157	Sprinkhaanzanger		5100-6200	5.650	3	Voorkomen
158	Snor	Kwetsbaar	1900-2400	2.150	3	Voorkomen
159	Graszanger	Gevoelig	6-28	17	3	Voorkomen
160	Zwartkop		300.000-500.000	400.000	3	Voorkomen
161	Tuinfluiter		80.000-140.000	110.000	3	Voorkomen
162	Braamsluiper		17.000-20.000	18.500	3	Voorkomen

Soortenlijst B: Vogels

	Soortnaam	Status RL	Min-max broedparen 2013/2015	Gemiddeld aantal	R&V	Inzet gedrags-code
163	Grasmus		120.000-200.000	160.000	3	Voorkomen
164	Vuurgoudhaan		3500-4200	3.850	3	Voorkomen
165	Goudhaan		45.000-75.000	60.000	3	Voorkomen
166	Winterkoning		400.000-600.000	500.000	3	Voorkomen
167	Boomklever		31.000-38.000	34.500	3	Voorkomen
168	Kortsnavelboomkruiper		200-300	250	3	Voorkomen
169	Boomkruiper		120.000-160.000	140.000	3	Voorkomen
170	Spreeuw		450.000-750.000	600.000	3	Voorkomen
171	Merel		650.000-1.100.000	875.000	3	Voorkomen
172	Kramsvogel	Gevoelig	10-25	18	3	Voorkomen
173	Zanglijster		110.000-180.000	145.000	3	Voorkomen
174	Grote Lijster	Kwetsbaar	10.000-12.000	11.000	3	Voorkomen
175	Grauwe Vliegenvanger	Gevoelig	15.000-20.000	17.500	3	Voorkomen
176	Roodborst		250.000-350.000	300.000	3	Voorkomen
177	Blauwborst		11.000-14.000	12.500	3	Voorkomen
178	Nachtegaal	Kwetsbaar	5900-7300	6.600	3	Voorkomen
179	Bonte Vliegenvanger		19.000-23.000	21.000	3	Voorkomen
180	Zwarte Roodstaart		13.000-20.000	16.500	3	Voorkomen
181	Gekraagde Roodstaart		19.000-23.000	21.000	3	Voorkomen
182	Paapje	Bedreigd	260-320	290	3	Voorkomen
183	Roodborsttapuit		15.000-18.000	16.500	3	Voorkomen
184	Tapuit	Bedreigd	210-310	260	3	Voorkomen
185	Huismus	Gevoelig	600.000-1.000.000	800.000	2	Beperken
186	Ringmus	Gevoelig	40.000-60.000	50.000	2	Voorkomen
187	Heggenmus		175.000-225.000	200.000	3	Voorkomen
188	Gele Kwikstaart	Gevoelig	40.000-70.000	55.000	3	Voorkomen
189	Engelse Kwikstaart	Gevoelig	10-20	15	3	Voorkomen
190	Grote Gele Kwikstaart		220-360	290	3	Voorkomen
191	Rouwkwikstaart		20-30	25	3	Voorkomen
192	Witte Kwikstaart		70.000-110.000	90.000	3	Voorkomen
193	Graspieper	Gevoelig	55.000-80.000	67.500	3	Voorkomen
194	Boompieper		50.000-80.000	65.000	3	Voorkomen
195	Vink		400.000-500.000	450.000	3	Voorkomen
196	Keep	Gevoelig	0-5	3	3	Voorkomen

Soortenlijst B: Vogels

	Soortnaam	Status RL	Min-max broedparen 2013/2015	Gemiddeld aantal	R&V	Inzet gedrags-code
197	Appelvink		12.000-15.000	13.500	3	Voorkomen
198	Goudvink		9000-11.000	10.000	3	Voorkomen
199	Roodmus	Gevoelig	15-30	23	3	Voorkomen
200	Groenling		65.000-100.000	82.500	3	Voorkomen
201	Kneu	Gevoelig	30.000-50.000	40.000	3	Voorkomen
202	Kleine Barmsijs		100-170	135	3	Voorkomen
203	Grote Kruisbek		0-15	8	3	Voorkomen
204	Kruisbek		400-3500	1.950	3	Voorkomen
205	Putter		35.000-43.000	39.000	3	Voorkomen
206	Europese Kanarie	Bedreigd	20-40	30	3	Voorkomen
207	Sijs		300-500	400	3	Voorkomen
208	Grauwe Gors	Ernstig be-dreigd	0-2	1	3	Voorkomen
209	Geelgors		22.000-27.000	24.500	3	Voorkomen
210	Rietgors		60.000-110.000	85.000	3	Voorkomen

BIJLAGE 3 – Reikwijdte inzet gedragscode

Lijst met **beschermde soorten** die vallen onder de vrijstelling van deze gedragscode bij Ruimtelijke ontwikkeling of inrichting. Voor deze soorten zijn **D-maatregelen** mogelijk in een gedragscode mits er een wettelijk belang geldt er een alternatieve afweging is gedaan, zie figuur 1. Bron: RVO, tabel 3 Reikwijdtedocument versie november 2023.

Soorten Ruimtelijke ontwikkeling of inrichting
Zoogdieren
Bunzing*
Egel*
Eekhoorn*
Haas*
Hermelijn*
Konijn*
Ondergrondse woelmuis*
Ree*
Tweekleurige bosspitsmuis*
Steenmarter*
Wezel*
Gewone dwergvleermuis (alleen voor paar- en zomerverblijfplaatsen)
Ruige dwergvleermuis (alleen voor paar- en zomerverblijfplaatsen)
Reptielen
Ringslang
Amfibieën
Alpenwatersalamander
Rugstreeppad
Vlinders
Sleedoornpage
Vogels
Huismus
Gierzwaluw
Ooievaar
Havik
Buizerd
Kerkuil
Steenuil
Slechtvalk

* Check de provinciale verordening van de provincie waarin het werk wordt uitgevoerd of deze soort wel of niet is vrijgesteld voor de betreffende handelingen en te overtreden verboden. Indien deze vrijstelling hierin niet voorziet geldt beperken op basis van deze gedragscode.

Lijst met **beschermde soorten die onder beheer en onderhoud** die een bijzondere positie innemen omdat nest- of rustlocaties onder voorwaarden mogen worden aangetast wanneer de **openbare veiligheid** bij hoogspanningslijnen, spoorlijnen, dijk- en wegtaluds in het geding kan komen en er sprake is van acuut gevaar. Bron: RVO, tabel 3 Reikwijdtedocument versie november 2023.

Soorten Bestendig beheer en onderhoud
Soort
Bever
Das
Boomvalk
Torenvalk
Raaf
Zwarte kraai
Ooievaar

BIJLAGE 4 – Inventarisatie

Aantonen of uitsluiten

Voor het toepassen van deze gedragscode is actuele en bruikbare soortinformatie noodzakelijk. Het gaat om het door een ecologisch deskundige aantonen dan wel uitsluiten van:

- De aanwezigheid van beschermde soorten.
- De aanwezigheid van rust- en voortplantingsplaatsen en essentiële leefgebieden (typen en functies benoemen).
- Betekenis van de werklocatie voor aangetroffen soorten in relatie tot de landelijk of regionale staat van instandhouding van de soort.

Bronnen

Om, in het kader van deze gedragscode, soortinformatie te verkrijgen gelden diverse bronnen. Enkele voorbeelden zijn:

- Nationale Database Flora en Fauna (NDFF).
- Lokale Natuurverenigingen.
- Publicaties van eerder verrichte inventarisaties.
- Deskundige collega's die buiten actief zijn.

Alleen het raadplegen van de genoemde bronnen is veelal niet voldoende betrouwbaar om de aanwezigheid van beschermde soorten aan te tonen of uit te sluiten. Er dient veelal geïnventariseerd te worden door een deskundige.

Methoden

Voor het inventariseren wordt gebruik gemaakt van de volgende systematiek:

- Verkennende inventarisatie of quickscan.
- Soortspecifieke inventarisatie of nader onderzoek.

Voor bepaalde soorten zijn specifieke inventarisatiemethoden of -protocollen beschreven, waaronder het vleermuisprotocol. Raadpleeg daarom altijd eerst de kennisdocumenten soortenbescherming van BIJ12 (zie website BIJ12).

Voor soorten waar geen kennisdocument of erkend protocol voor beschikbaar is, dient een deskundige de methode te bepalen. Navolgend is op hoofdlijnen het inventariseren per soortgroep uitgewerkt. De focus ligt hierbij op het lokaliseren van (vaste) rust- en voortplantingsplaatsen en/of het vaststellen van de soort en essentieel biotoop/leefgebied.

1. Vogels

Tijdelijke nesten:

- Conform Handleiding Broedvogel Monitoring van Sovon.

Vaste rustplaatsen en nesten:

- Slaapplaatsen: vliegroutes van vogels volgen op basis van geluid en waarneming in de ochtend en/of avond (met name in het najaar).
- Vaste nesten/nestkolonies in houtige begroeiingen: Lokaliseren nesten/nestkolonies, bij voorkeur in de winter. Vaststellen soort en gebruik in periode februari-augustus (op basis van onder andere kennisdocument buizerd en roek).
- Vaste nesten/nestkolonies in overige terrein categorieën: Vaststellen soort en gebruik in periode februari-augustus (op basis van onder andere kennisdocument kerkuil, steenuil, huismus en gierzwaluw).

2. Zoogdieren

Grote hoefdieren (onder andere hert, ree, wild zwijn) vaststellen aanwezigheid:

- Terreinbezoek (2x) in de periode eind maart–begin april rond zonsopkomst en rond zonsondergang.
- Systematisch en vlakdekkend (gehele gebied) doorkruisen en alle zichtwaarnemingen, sporen en rust- en voortplantingsplaatsen noteren.

Kleine zoogdieren (onder andere hazen en muizen) vaststellen aanwezigheid:

- Ronde(n) door gebied lopen: zichtwaarnemingen.
- Vangen met behulp van inloopvallen (o.a. kennisdocument noordse woelmuis).
- Aanwezigheid soort vaststellen op basis van uitwerpselen (onder andere op basis van kennisdocument noordse woelmuis).

Zoogdieren met vaste verblijfplaats (onder andere vos, konijn, bever, boommarter en das) bepalen gebruik:

- Ronde(n) door gebied lopen: lokaliseren rust- en verblijfplaats (holte, hol, hoop).
- Posten of plaatsen cameraval bij verblijfplaats (onder andere op basis van kennisdocumenten das, bever, kleine marterachtigen en handleiding boommarters inventariseren).

Vleermuizen bepalen leefgebied en gebruik verblijfplaatsen:

- Ronde door gebied lopen en bepalen mogelijk aanwezige soorten en functies voor vleermuizen (onder andere op basis van kennisdocument gewone dwergvleermuis en rosse vleermuis).
- Opsporen van (potentiële) rust- en voortplantingsplaatsen en vaststellen van gebruik en gebruiksfunctie met inzet van meest recente versies van het vleermuisprotocol en de kennisdocumenten. Het gebruik van het vleermuisprotocol dient vastgelegd te worden in de rapportage van de inventarisatie.

3. Amfibieën

Inventarisatie op basis van onder andere kennisdocument kamsalamander, rugstreeppad, poelkikker, heikikker en/of NGB Soortinventarisatieprotocollen.

- Vaststellen aanwezigheid van soorten en gebruiksfunctie door:
  - Ronde door gebied lopen: geluid en/of waarnemingen van volwassen exemplaren en/of eiklompen/eistrengen en/of larven.
  - Vangen (met name salamanders).
  - Plaatjesmethode.

4. Reptielen

Inventarisatie op basis van onder andere kennisdocument zandhagedis, levendbarende hagedis en NGB Soortinventarisatieprotocollen.

- Ronde(n) door gebied lopen: kijken en luisteren (afwisselend rustig lopen en stilstaan langs met name de overgang van lage vegetatie en opgaande begroeiing).
- Ringslang: vaststellen gebruik broeihopen.

5. Vissen

Inventarisatie op basis van onder andere kennisdocument grote modderkruiper en NGB Soortinventarisatieprotocollen. Bepalen aanwezigheid:

- Vangen met schepnet.
- Elektrisch vissen (alleen op basis van specifieke vergunning!).

6. Insecten

Bepalen aanwezigheid.

Dagvlinders

- Ronde(n) door gebied lopen: losse waarneming.
- Vlinders vangen met een net.
- Opsporen van eitjes en/of rupsen op (soort specifieke) waardplanten.

Libellen

- Ronde(n) door gebied lopen: losse waarneming van imago of huidje.
- Larven of volwassen dieren vangen met een net.

(Water)kevers

- Ronde(n) door gebied lopen: losse waarneming.
- Larven of volwassen dieren vangen met een net.

7. Planten

Bepalen groeiplaatsen:

- Ronde(n) door gebied lopen: lokaliseren groeiplaatsen.

BIJLAGE 5 – Minimaliseren verstoring

Beschermingszones worden ingesteld voor het behoud van essentiële onderdelen van het leefgebied, zoals rust- en voortplantingsplaatsen, en het behoud van de functionaliteit ervan.

Voor vogels en Europees beschermde dieren geldt ook dat de soort en/of de rust- en voortplantingsplaats niet verstoord mogen worden. Verstorende activiteiten mogen geen wezenlijke invloed op de staat van in stand houding van de soort hebben.

De verstoringsvrije afstand dient te worden bepaald door een ecologisch deskundige.

De wijze waarop de verstoringsvrije afstand is bepaald, altijd opnemen in het ecologisch werkprotocol.

Onderstaande criteria gelden hierbij als handvat.

1. Verstoringsgevoeligheid van de soort

(o.b.v. de uitwerking voor vogels door Krijgsveld et al 2008)

- De verstoringsafstand neemt toe met toenemende lichaamsgrootte (gewicht). Bij grotere vogels en dieren een grotere afstand.
- De verstoringsafstand is groter voor carnivoren (bv. roofvogels) dan herbivoren (bv. vinken).
- De verstoringsafstand is groter voor sociaal voorkomende dieren (bv. koloniebroeders, in groepen foeragerende vogels).
- De verstoringsafstand is groter naarmate de groep groter is.
- Het verstoringseffect is groter voor broedvogels en trekvogels dan voor niet-broedvogels (in bijlage 2 zijn de broedvogels van Nederland opgenomen, een deel daarvan is ook trekvogel).
- Het verstoringseffect is groter voor een kwetsbare soort (Rode lijst status ‘kwetsbaar of hoger’ kan hiervoor gebruikt worden, zie bijlage 2).
- Het verstoringseffect is groter bij een open habitat (bv. grasland) dan een gesloten habitat (bv. bos).
- Het verstoringseffect is groter als er een voedselgebied wordt verstoord waarvoor geen alternatief beschikbaar/bereikbaar is.

2. Impact van werkzaamheden ten opzichte van de bestaande situatie werklocatie

- Bepalend is de karakteristiek van de werkzaamheden (de verstoringsbron). Dit betreft de intensiteit, frequentie en voorspelbaarheid. Dit vergelijken met de bestaande situatie op de werklocatie. Het verschil bepaalt de mate van verstoring. Bij grote verschillen is een grotere verstoringsvrije afstand nodig.
- Soorten die in hoge mate gewend zijn aan achtergrondgeluiden, trilling en verlichting zijn minder snel verstoord.
- Vogels worden verstoord indien er geen onderlinge natuurlijke communicatie plaats kan vinden: geluidsverstoring (Tursic et al 2012). Eventueel frequenties van de extra geluidsbelasting door de werkzaamheden te vergelijken met de geluidsfrequenties van de aanwezige vogels.

Voorbeelden van uitwerkingen

1. Indien een verstoringsgevoelige soort zoals een kraanvogel een voortplantingskolonie heeft op een stille locatie en de werkwijze een grote geluidsbelasting, trilling en/of licht veroorzaakt, is de indicatieve verstoringsvrije afstand 200-300m. De soort mag op de voortplantingslocatie geen extra geluid, licht en/of trilling ervaren.
2. Indien een niet verstoringsgevoelige soort zoals een ekster een voortplantingsplaats heeft op een locatie met veel verkeer en straatverlichting (geluid, trilling en licht) en de werkwijze geen extra geluidsbelasting, trilling en/of licht veroorzaakt, is de indicatieve verstoringsvrije afstand 5-10m.

BIJLAGE 6 – Alternatievenafweging per soort

Steenmarter

Toegangen tot rust- en verblijfplaatsen mogen alleen buiten de kwetsbare periode worden afgesloten of ongeschikt gemaakt en alleen indien er voldoende alternatieven in de omgeving zijn. Voorafgaand aan het afsluiten van toegangen of het ongeschikt maken dient afwezigheid te worden bevestigd door een ecologisch deskundige. Door te werken volgens de gedragscode worden de werkzaamheden en getroffen maatregelen uitgevoerd op een wijze, en in een periode waarbij geen geschiktere alternatieven beschikbaar zijn voor de steenmarter en wordt geen wezenlijke invloed op de staat van instandhouding verwacht.

Gewone dwergvleermuis

Het doden van vleermuizen wordt met de werkwijze voorkomen door te werken buiten de aanwezigheid van de vleermuis of door het gebouw voor de werkzaamheden natuurvrij te maken. Er worden effectieve maatregelen toegepast die aansluiten bij het gedrag en gebruik van de gewone dwergvleermuis door behoud/terugbrengen van de bekende verblijflocaties en invliegopeningen. Een diversiteit aan mogelijkheden blijft behouden voor de soorten, waarmee ook de onzekerheid over het functioneren van maatregelen wordt afgevangen. Het effect is ook beperkt doordat kleinschalig gewerkt wordt. De belangrijkste dragers van de populaties worden niet aangetast (kraam- en grote winterverblijven) en voor de overige locaties is gekozen voor een zeer zorgvuldige werkwijze waarmee de effecten zeer beperkt blijven en tijdelijk van aard zijn. Bovendien wordt gewerkt met bewezen effectieve maatregelen en kansrijke maatregelen die door soortdeskundigen zijn aanbevolen en welke zijn verwoord in het kennisdocument ‘Na-isolatie en renovatie voor gebouwbewonende soorten’. Door te werken volgens de in de gedragscode omschreven werkwijze wordt geen wezenlijke invloed op de staat van instandhouding verwacht.

Ruige dwergvleermuis

Voor ruige dwergvleermuis in gebouwen gelden dezelfde voorwaarden als bij gewone dwergvleermuis. Bovendien wordt enkel gewerkt met bewezen effectieve maatregelen en kansrijke maatregelen die door soortdeskundigen zijn aanbevolen en welke zijn verwoord in het kennisdocument ‘Na-isolatie en renovatie voor gebouwbewonende soorten’. Door te werken volgens de gedragscode worden de werkzaamheden en te treffen maatregelen uitgevoerd op een wijze, en in een periode waarbij geen geschiktere alternatieven beschikbaar zijn voor de ruige dwergvleermuis. Door te werken volgens de in de gedragscode omschreven werkwijze wordt geen wezenlijke invloed op de staat van instandhouding verwacht.

Ringslang

Broeihopen worden niet aangetast en dekking moet rondom een broeihoop aanwezig blijven. Een individuele broeihoop kan wel worden aangetast mits dit buiten de voortplantingsperiode en buiten de overwinteringsperiode wordt gedaan en er minimaal twee nieuwe broeihopen worden gerealiseerd. Daarnaast worden bij werkzaamheden op (half)verharde terreinen en terreinmeubilair de werklocatie of de betreffende delen ervan afgeschermd van ringslangen. Deze maatregelen zijn als effectief bewezen of kansrijk geacht en door

deskundigen aanbevolen. Door te werken volgens de in de gedragscode omschreven werkwijze wordt geen wezenlijke invloed op de staat van instandhouding verwacht.

Alpenwatersalamander

Indien men voor de winterrustperiode begint met de werkzaamheden en men voorafgaand aan de werkzaamheden individuen afvangt en verplaatst, kan op een essentiële winterrustlocatie worden gewerkt. Eventueel kan ook een scherm worden geplaatst en na de werkzaamheden is de locatie weer beschikbaar als winterrustplaats. De functionaliteit daarvan kan verbeterd worden door het aanbrengen van takkenrillen en of dood hout. Ook een voortplantingswater kan worden aangetast, maar dit is beperkt tot 1 voortplantingswaters per gemeente, om zo de mogelijke impact klein te houden. Daarnaast moet dit voortplantingswater dan ook worden gecompenseerd. Door te werken volgens de gedragscode worden de werkzaamheden en getroffen maatregelen uitgevoerd op een wijze, en in een periode waarbij geen geschiktere alternatieven beschikbaar zijn voor de Alpenwatersalamander. Door te werken volgens de in de gedragscode omschreven werkwijze wordt geen wezenlijke invloed op de staat van instandhouding verwacht.

Rugstreeppad

Er worden een aantal algemene maatregelen gesteld waarbij men geen schade aan de soort zal toebrengen. Het is echter wel mogelijk om bij aantoonbare noodzaak enkele waardes aan te tasten. Hier gelden effectief bewezen maatregelen en kansrijke maatregelen die ondersteund worden door experts op het gebied van de rugstreeppad. Het is buiten de winterrustperiode mogelijk om winter- of dagrustlocaties aan te tasten, zodat de kans op doden en verwonden van individuen zo klein mogelijk is. Indien ook buiten de winterrustperiode dieren aanwezig zijn moeten deze worden afgevangen en vervolgens geweerd van de werklocatie door amfibieënschermen te plaatsen. Om genoeg winterrustlocaties te behouden dienen nieuwe locaties te worden gemaakt voordat de werkzaamheden beginnen, zodat deze voor de padden tijdig beschikbaar zijn. Indien men een voortplantingswater wil aantasten, dan is maximaal 1 water ter grootte van maximaal 500 m^2 per deelpopulatie mogelijk. Door te werken volgens de in de gedragscode omschreven werkwijze wordt geen wezenlijke invloed op de staat van instandhouding verwacht.

Sleedoornpage

Om rekening te houden met de Sleedoornpage zijn in deze code maatregelen opgenomen die bewezen effectief zijn of die als kansrijke maatregelen zijn aanbevolen door deskundigen. Voor de sleedoornpage verplaatst men sleedoornstruweel of eitjes van de sleedoornpage naar nieuw geschikt gebied binnen 100 meter. Daarnaast dient ook het leefgebied verbeterd of uitgebreid te worden, om zo het voortbestaan van de lokale populatie te waarborgen. Door te werken volgens de in de gedragscode omschreven werkwijze wordt geen wezenlijke invloed op de staat van instandhouding verwacht.

Huismus

Voor de huismus is de staat van instandhouding matig ongunstig. De belangrijkste dragers (kolonies) van de populaties worden niet aangetast en voor de overige locaties is in de gedragscode gekozen voor een zeer zorgvuldige werkwijze waarmee de effecten zeer beperkt blijven en enkel tijdelijk van aard zijn. Bovendien wordt enkel gewerkt met bewezen effectieve maatregelen en kansrijke maatregelen die door soortdeskundigen zijn

aanbevolen welke zijn uitgezocht en verwoord in het kennisdocument 'Na-isolatie en renovatie voor gebouwbewonende soorten'. Door te werken volgens de in de gedragscode omschreven werkwijze wordt geen wezenlijke invloed op de staat van instandhouding verwacht.

Gierzwaluw

Doden wordt met de werkwijze in de gedragscode voorkomen, er worden effectieve maatregelen toegepast die aansluiten bij het gedrag en gebruik van de gierzwaluw door behoud of herstel van de bekende verblijflocaties en invliegopeningen. Dit is van belang voor de gierzwaluw omdat de gierzwaluw zeer trouw is aan zijn nestlocatie. Er wordt niet gewerkt tijdens de broedperiode wanneer de gierzwaluw gebruik maakt van gebouwen en de effecten van de werkwijze zijn enkel tijdelijk van aard. Bovendien wordt enkel gewerkt met bewezen effectieve maatregelen en kansrijke maatregelen die door soortdeskundigen zijn aanbevolen welke zijn verwoord in het kennisdocument 'Na-isolatie en renovatie voor gebouwbewonende soorten'. Door te werken volgens de gedragscode worden de werkzaamheden en getroffen maatregelen uitgevoerd op een wijze, en in een periode waarbij geen geschiktere alternatieven beschikbaar zijn voor de gierzwaluw. Door te werken volgens de in de gedragscode omschreven werkwijze wordt geen wezenlijke invloed op de staat van instandhouding verwacht.

Ooievaar

Nesten van de ooievaar mogen enkel onder de gedragscode worden aangetast indien openbare veiligheid in het geding is. Het gaat enkel om spoorportalen en hoogspannings- en elektriciteitsmasten en nesten die nog in aanbouw zijn. Voltooide nesten mogen dan worden verwijderd als er in de nabijgelegen omgeving een nieuwe locatie wordt ingericht. Door te werken volgens de in de gedragscode omschreven werkwijze wordt geen wezenlijke invloed op de staat van instandhouding verwacht.

Havik

Voor de havik zijn enkel werkzaamheden aan houtige begroeiingen relevant. Om de mogelijke impact zo klein mogelijk te houden mag er maximaal 1 nestlocatie per gemeente per jaar, buiten de broedperiode van de havik, opgeheven worden, maar enkel mits er voldoende alternatief leefgebied in de omgeving beschikbaar is. Door te werken volgens de in de gedragscode omschreven werkwijze wordt geen wezenlijke invloed op de staat van instandhouding verwacht.

Buizerd

Voor de buizerd gelden dezelfde maatregelen als bij de havik, dat enkel 1 nest per gemeente per jaar op te heffen is, mits de voldoende alternatieven beschikbaar zijn en het leefgebied zelf niet wordt aangetast. Door te werken volgens de gedragscode worden de werkzaamheden en getroffen maatregelen uitgevoerd op een wijze, en in een periode waarbij geen geschiktere alternatieven beschikbaar zijn voor de buizerd. Door te werken volgens de in de gedragscode omschreven werkwijze wordt geen wezenlijke invloed op de staat van instandhouding verwacht.

Kerkuil

Het mogelijk om één nestlocatie per jaar per gemeente aan te tasten als het in deze code gaat om werkzaamheden aan gebouwen of infrastructurele kunstwerken. De meeste maatregelen zijn gericht op het voorkomen van aantasting en indien één locatie wordt aangetast dienen twee locaties daarvoor in de plaats te komen en drie maanden voor verwijdering van andere locatie te zijn gerealiseerd. Er worden hierbij enkel bewezen effectieve maatregelen gebruikt. Door te werken volgens de in de gedragscode omschreven werkwijze wordt geen wezenlijke invloed op de staat van instandhouding verwacht.

Steenuil

Bij werkzaamheden aan gebouwen en houtige begroeiingen is het mogelijk één nestlocatie van de steenuil aangetast worden, mits er twee vervangende verblijfplaatsen worden geplaatst. Deze maatregelen zijn effectief bewezen en door de beperking in aantal nesten wat per jaar mag worden aangetast zijn geen negatieve effecten op de steenuil te verwachten bij juiste naleving van deze gedragsregels. Door te werken volgens de in de gedragscode omschreven werkwijze wordt geen wezenlijke invloed op de staat van instandhouding verwacht.

Slechtvalk

Enkel bewezen effectieve maatregelen worden gebruikt. Door te werken volgens de gedragscode worden de werkzaamheden en getroffen maatregelen uitgevoerd op een wijze, en in een periode waarbij geen geschiktere alternatieven beschikbaar zijn voor de slechtvalk. Door te werken volgens de in de gedragscode omschreven werkwijze wordt geen wezenlijke invloed op de staat van instandhouding verwacht.

BIJLAGE 7 – Gebruik van klepelmaaier

In deze bijlage worden uitzonderingssituaties voor het gebruik van de klepelmaaier toegelicht. Het uitgangspunt is "nee tenzij". De klepelmaaier mag onder de vrijstelling van deze gedragscode slechts worden toegepast om **veiligheidsredenen**, in een of meer van de in deze bijlage genoemde situaties en onder de hiernavolgende voorwaarden. Voor deze situaties is met RVO onderbouwd en afgestemd dat kan worden afgeweken van het klepelverbod in de Beleidsregel aanwijzing gedragscodes soortenbescherming en houtopstanden[29].

Voor het klepelen gelden de volgende (rand)**voorwaarden**:

- Maai-zuigcombinaties zijn het uitgangspunt. De vegetatie wordt direct afgevoerd, tenzij maai-zuigcombinaties er niet kunnen komen door te weinig werkruimte, beperkte bereikbaarheid (bv. smalle onderhoudspaden), te grote afstand voor de maai-arm of als de draagkracht van de ondergrond het niet mogelijk maakt.
- Een ecologisch deskundige legt het toegestaan gebruik van de klepelmaaier goed onderbouwd vast in een ecologisch werkprotocol; onderdeel daarvan is de inschatting of er sprake is van het overtreden van een verbodsbepaling en zo ja, de inschatting op de aanwezigheid van beschermde soorten en de daarop aangepaste soortgerichte werkwijze (bijvoorbeeld de aanwezigheid van steenanjer of bokkenorchis).
- De klepelmaaier wordt dusdanig afgesteld dat het bodemoppervlak onaangetast blijft en de vegetatie na de maaiwerkzaamheden nog een resterende lengte heeft van minimaal 10 cm. Dit om rozetten van twee- en meerjarige kruidsoorten en aanwezige insecten, kleine zoogdieren, reptielen en/of amfibieën te sparen. Het bodemoppervlak mag hierbij dus niet worden beschadigd, waarbij het walseffect wordt geminimaliseerd, bijvoorbeeld met behulp van een uitsparing van de looprol of zwevende toepassing.
- De klepelmaaier wordt technisch zodanig uitgerust dat negatieve effecten worden geminimaliseerd.
- De werksnelheid is max 5 km/u.

1. Om onveilige situaties op de bermstrook en zichthoeken (kruisingen) langs openbare wegen te voorkomen.

Het maaien van de bermstrook met de klepelmaaier is – met uitzondering van zichthoeken (kruisingen) – beperkt tot de **eerste 1,5 meter langs de openbare weg of fietspad**. Het betreft de volgende 3 redenen:

a. Bij risico op wegslingerend puin bij gebruik van een reguliere maaimachines (zoals messenbalk of cyclomaaier), welk puin medewerkers en andere (weg)gebruikers kan verwonden.

[29] Staatscourant 2024 nr. 29932 16 oktober 2024

b. Bij risico op slipgevaar als maaisel op de rijstrook komt te liggen, hetgeen kan worden voorkomen met klepelen (door vegetatie met een maai-zuigcombinatie-direct op te zuigen).
c. In verband met risico op het ontnemen van zicht op reflectorpaaltjes, varkensruggen en ander laag wegmeubilair met een negatief effect op de veiligheid van weggebruikers en dit risico wordt weggenomen door de vegetatie te klepelen.

Bij gebruik van de klepelmaaier in deze situatie moet gefaseerd worden gewerkt conform de maatregelen in paragraaf 6.5 en 6.7.

2. Om onveilige situaties op onderhoudspaden te voorkomen

Hiervan is sprake als er onderhoudspaden en/of aangrenzende droge taluds (boven de waterlijn) gemaaid moeten worden, het onderhoudspad niet breder is dan 3 meter en de uitwijkmogelijkheden fysiek begrensd zijn over grotere lengte vanwege obstakels zoals bebouwing of beplanting / gewassen. Klepelen van het onderhoudspad en/of de eerste 2 meter van het aangrenzende droge talud is in die situatie noodzakelijk om kantel- en slipgevaar op het onderhoudspad te voorkomen. Bij gebruik van de klepelmaaier in deze situatie moet gefaseerd worden gewerkt conform de maatregelen in paragraaf 6.5 en 6.7.

Vanuit het oogpunt van veiligheid is hier maaien met andere maaimethoden dan met de klepelmaaier (bijvoorbeeld messenbalk- of schijvenmaaier) niet mogelijk. Bij een onderhoudspad smaller dan 3 meter rijdt de machine direct langs de boveninsteek van de naastgelegen watergang. De machinist moet zicht op de boveninsteek kunnen houden in verband met eventuele schade op en rond de boveninsteek, zoals graafschade en beginnende verzakking van het talud. Hoge en/of zware vegetatie op het talud (met name van de droge taluds komt een grote hoeveelheid maaisel) dient daarom direct te worden en verkleind tot een beperkt volume en goed worden verspreid over het gehele onderhoudspad zodat het snel verteert. Dit is alleen mogelijk met het gebruik van de klepelmaaier, waarmee het maaisel uit het talud met een transportbandje direct buiten de insteek op het onderhoudspad wordt verspreid en er geen maaisel in het talud of de naastgelegen watergang achter blijft.

Alternatieve methodes die veiligheidsrisico's voorkomen zijn er niet. Bij gebruik van een messenbalk of schijvenmaaier wordt het maaisel naar het onderhoudspad immers getransporteerd met een bandhark. Daarbij blijven de gewaslengtes van zowel het talud als de snor dusdanig lang dat als dat maaisel op het smalle onderhoudspad wordt geplaatst er hopen maaisel ontstaan, met veiligheidsrisico's tot gevolg. Ook een maaikorf biedt geen soelaas daar deze wordt ingezet bij korte taludjes die worden meegeknipt met de maaikorf wanneer deze het natte profiel schoont.

Alleen de inzet van de klepelmaaier voorkomt in de geschetste situaties dan ook de volgende veiligheidsrisico's:

a. Kantelgevaar voor de machine, doordat andere maaimethodes dan klepelen in deze situatie kuilen (door bijvoorbeeld graafschade door konijn, vos, bever, das) of een wegzakkend talud e.d. de machinist het zicht ontnemen.
b. Slipgevaar, doordat reguliere maaimethodes hopen maaisel op de boveninsteek achterlaten die nat en glad zijn en de machine die erover heen rijdt kan slippen en onbeheersbaar worden.
c. Achterblijvend (lang) maaisel dat op het talud moet worden voorkomen. Wanneer dit achterblijft verstikt voorts de grasmat en verweekt het talud, hetgeen

op de iets langere termijn leidt tot een nog verder onbeheersbare onveilige situatie.

3. Om onveilige situaties op steile (dijk)taluds en/of dijken met een beperkte draagkracht te voorkomen

Hiervan is sprake in de volgende situaties:

a. Bij specifieke dijken met een smalle kruinbreedte (minder dan 3 meter) én een naastgelegen steil talud (1:2 of steiler) én het ontbreken van een stabiele onderberm én de gehele dijk is onverhard (dus geen weg of verharding bovenop de kruin).

b. Bij (dijk)taluds die dusdanig steil zijn dat deze niet veilig met maaimachines berijdbaar of beloopbaar zijn. Het gaat hierbij om dijktaluds met een helling van 1:2 of steiler, waarbij het wel mogelijk is om met een maai/zuigcombinatie vanaf een naastgelegen weg of onderhoudspad het dijktalud te maaien. Hierbij wordt het maaisel dus direct afgevoerd, wat nodig is om de dijk sterk en veilig te houden.

c. Na verkenning van alternatieven (zoals maaimachines of begrazen of een ander tijdstip van maaien, bijvoorbeeld in de zomer) blijkt alleen maaien mogelijk op (veen)dijken met een beperkte draagkracht waar spoorvorming optreedt in natte situaties, zodat maar één werkgang per maaibeurt mogelijk is, omdat anders de dijk kapotgereden wordt. Een tweede en derde werkgang, die nodig zijn om het maaisel te kunnen verzamelen en op te ruimen, is op dergelijke kwetsbare dijken niet mogelijk zonder dat de ondergrond kapot wordt gereden. Het kapot rijden van de dijken brengt de veiligheid van de dijk in gevaar. Waar mogelijk wordt in deze gevallen gewerkt met een maai/zuigcombinatie vanaf een naastgelegen verharde weg. Maar als deze verharde weg ontbreekt zal er op de dijk zelf gereden moeten worden en zal de maaibeurt dus beperkt moeten worden tot één werkgang. Om hierbij te voorkomen dat het maaisel wat achterblijft de ondergrond verstikt (wat de veiligheid van een dijk eveneens negatief kan beïnvloeden) is het nodig dat het maaisel wordt verkleind en verspreid over het terrein. Hierdoor zal het maaisel snel verteren en door de bodem als organische stof worden opgenomen. Op deze manier wordt verstikking van de dijkvegetatie voorkomen.

Bij gebruik van de klepelmaaier in deze situatie moet gefaseerd worden gewerkt conform de maatregelen in paragraaf 6.7. Op dijken die voor het stormseizoen moeten worden geïnspecteerd hoeft vanwege de veiligheid niet gefaseerd te worden gewerkt.

4. Plasdrasoevers langs (water-)wegen en onderhoudspaden

Hiervan is sprake in de volgende situaties:

- Het betreft het gefaseerd maaien en afvoeren van rietkragen (= vegetaties gedomineerd door riet, lisdodde of liesgras) langs bredere watergangen (> 4 meter), zoals kanalen en boezemwateren om rietkragen te behouden en zo verlanding en verbossing te voorkomen.

- De te maaien oever is breder dan 2 meter. De vegetatiehoogte is > 1 meter boven het maaiveld en/of wateroppervlak.

- Het maaiveld is dusdanig drassig en weinig draagkrachtig dat dit niet met maaimachines of te voet betreden kan worden ten behoeve van handmatig beheer. Het maaiwerk moet daarom vanaf naastliggend terrein (rijdend materieel) of water (drijvend ponton, met daarop het werkmaterieel) uitgevoerd worden. Het naastliggend terrein moet hiervoor voldoende draagkrachtig zijn.
- Het maaiwerk wordt uitgevoerd met een klepelmaaizuigcombinatie vanaf naastliggend terrein. Het naastliggend terrein is voldoende draagkrachtig (half verhard, verhard, puin of bevroren).
- Om het lange en vele maaisel te kunnen afzuigen, zodat het niet achterblijft in de oever of het water, moet dit tijdens het klepelmaaien verkleind worden. Dit gebeurt met de klepels in de maaimachine.
- De uitvoering van dit maaiwerk is van 15 oktober tot 1 maart. De exacte datumgrens binnen deze periode wordt bepaald door een ecologisch deskundige.
- De maaifrequentie is één keer per 1 tot 4 jaar.
- Het maaiwerk wordt per oever gefaseerd en bloksgewijs uitgevoerd (dus aan elke oever overstaande delen). Per maaiseizoen blijft minimaal 50% van het oppervlakte gespaard, zodat elk deel van de vegetatie niet vaker wordt gemaaid dan één keer per twee jaar.
- De te klepelmaaien delen zijn niet langer dan 500 meter (per oever). Bij elementen korter dan 500m blijft minimaal 50% van het oppervlak van dit element gespaard per maaibeurt.
- De klepelmaaizuigmachine wordt ‘zwevend’ toegepast. De vegetatie wordt ten minste 10 cm boven de waterlijn of het maaiveld gemaaid.
- De werksnelheid is maximaal 5 km/uur.
- De werkzaamheden vinden plaats bij daglicht.

Alternatieven afweging

Er is geen andere of betere maaitechniek mogelijk om alle volgende redenen:

- Het handmatig uitvoeren is vanuit veiligheid (onvoldoende draagkracht van de bodem) niet mogelijk, ongeacht de periode in het jaar.
- Met reguliere maaimachines het maaiveld betreden is vanuit veiligheid (onvoldoende draagkracht van de bodem) niet mogelijk, ongeacht de periode in het jaar.
- Door de specifieke, weinig draagkrachtige plas/dras situatie zal een amfibisch of varend maaivoertuig met het door de rietvegetatie varen grote schade veroorzaken aan de oever.
- Het uitvoeren met een maaikorf vanaf naastliggend perceel is technisch wel mogelijk, maar door het vele en lange gewas en de breedte van de oever zal het vrijkomende gewas niet met de maaikorf uit de oever gehaald kunnen worden. Er zal dus een aparte werkgang nodig zijn om het achterblijvende maaisel uit de

oever en het water te harken. De praktijk laat echter zien dat door de slappe bodem de hark grote schade veroorzaakt aan de oever.

- Het vrijgekomen maaisel op de oever of in het water laten liggen is vanuit ecologie en waterkwaliteit ongewenst.
- Om maaisel toch af te kunnen voeren wordt dit direct afgezogen. Om het lange maaisel te kunnen afzuigen moet dit verkleind worden. Dit verkleinen gebeurt met de klepels van de maaier.

Ecologische onderbouwing ten behoeve van de hierboven beschreven inzet van de klepelmaaizuigcombinatie:

Vogels

- In de periode 15 oktober – 1 maart zijn er veelal geen broedende vogels meer aanwezig in deze vegetatie.
- In de hierboven genoemde periode kunnen soorten van rietkragen wel aanwezig zijn. Door het gefaseerd maaien blijft voor deze soorten het habitat in stand. Niet maaien is geen alternatief, omdat genoemde soorten afhankelijk zijn van rietvegetaties (en deze zonder maaien verlanden en verbossen).

Zoogdieren

- Otter: de soort heeft grote leefgebieden en dagrustplekken verschillen per dag. Deze zijn nauwelijks te vinden. Door het gefaseerd maaien blijven altijd voldoende geschikte dagrustplekken gespaard.
- Noordse woelmuis: bij voorkeur maaien in de periode half oktober – 1 november.
- Waterspitsmuis: bij voorkeur maaien in de periode half oktober – 1 december, te maaien stroken in essentieel leefgebied mogen maximaal 250 meter zijn.

Ringslang

- In de periode 15 oktober – 1 maart is ringslang veelal niet actief in rietkragen. Op drogere delen zouden broeihopen kunnen liggen. Deze worden gespaard.

Amfibieën

- In de periode 15 oktober – 1 maart zijn veelal geen amfibieën actief in rietkragen. Overwinteringsplekken bevinden zich elders (op droge delen) of voor sommige soorten onder water en deze worden niet geraakt door de werkzaamheden.

Libellen

- In de periode 15 oktober – 1 maart is de Noordse winterjuffer de enige beschermde libel die als adult overwintert. Dat gebeurt niet in rietkragen. De overige beschermde soorten overwinteren onder water als larve. Ook deze worden niet geraakt door de werkzaamheden.

Grote vuurvlinder

- Deze sterk bedreigde soort overwintert als rups aan de voet van waterzuring. De soort komt alleen voor op plekken met speciaal beheer en verspreidt zich niet tot nauwelijks en wordt dus niet geraakt door deze werkzaamheden.

Beschermde planten

- Bij de aanwezigheid van beschermde planten (bijv. drijvende waterweegbree en kruipend moerasscherm) wordt een ecologisch deskundige ingeschakeld.